Norsk Almenningsforbund 100 år · 1919 - 2019

Bygdeallmenninger i endring – langt mer enn tømmer og bruksrett

Utgitt i 2019 av Norsk Almenningsforbund
Boka er satt i Baskerville, 11 pkt
Omslagsfoto: Shutterstock, Kari Elin Sperstad, privat
Design: Trollbinde AS
Trykk: Fagtrykk AS
Illustrasjoner. Shutterstock, fotografer er kreditert på de ulike bildene

Redaktør og medforfatter
Sæbjørn Forberg (1960)

Mag. art. i filosofi fra Universitet i Oslo. Stipendiat Senter for utvikling og miljø, UiO. Gardbrukar og mangesyslar i Skjåk siden tidlig 1990-tall.

Erfaring fra ulike styreverv, blant andre Skjåk Almenning og Norsk Almenningsforbund.

Hovedforfatter
Stig Magnus Aaboen (1950)

Utdannet skogtekniker fra Oppland Skogskole (1973) og forstkandidat fra Ås NLH (1977).

Tidligere bestyrer i Langmorkje Almenning og Skjåk Almenning, og sekretær i Norsk Almenningsforbund. Har hatt lederroller i lokal og regional viltforvaltning

Har vært medforfatter i:
Skjåk Almenning 200 år (1798-1998)
Ottadalsreinen - Fra pil og bue til lasso og gevær
Reinheimen og Breheimen Villreinområde

Skogsangen

Erling Eide (1890-1966)

Kom kamerater og stem i, så synger vi skogens sang.
Den følger hjertets melodi hos hver som har skogmanns gang.
Vi som har hjemstavnsrett funnet der inne, fjernt i fra dagens kiv
føler vårt kall som et solstreif i sinnet
vårt skog manns liv.

Skogen har skjerpet hver en sans, for det som gir livet verd.
Derfor får øyet øket glans så titt på en ensom ferd.
Skog som en hall eller bølgende lier, storfugl og vingebrus.
Øret kan fatte med fryd melodier i skogens sus.

Vel kan vi bryte skogens fred, når stortrærnes dag er slutt,
men i de falne kjempers sted slår ungdom sin fane ut.
Vei til vårt arbeid og vei til vår kirke går under kroners tak.
Måtte det spire og gro av vårt virke for skogens sak.

Professor Erling Eide var leder for Det Norske Skogforsøksvesen i 35 år og gjorde en banebrytende innsats for utviklingen av norsk skogproduksjon.

Innhold

Innledning 12
100 år - er det lenge? 14
Hva er en bygdeallmenning? 16
Lover og andre styringsregler for bygdeallmenningene 29
Allmenningene før 1900 33
Om medlemsallmenningene 37
Norsk Almenningsforbund – de første 75-årene 57
Bygdeallmenninger i hamskifte 65
Skogbruket i bygdeallmenningene 93
Store rovdyr versus beitebruk 102
Grandommen: Bortfall av bruksretter i Gran Almenning 113
Skattesaken på Hadeland 116
Bygdeallmenningene og Landbruks- og matdepartementet 122
Tomtefeste 124
Statsallmenninger forvaltet og administrert som bygdeallmenning 128
Norsk Almenningsforbund 1994-2019 134
Bygdeallmenningene mot 2030 173

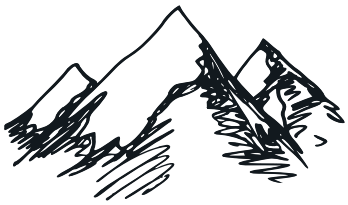

Fjell-Norig

Olav Aukrust (1883 – 1929)

Du salme i skogen, der vindsus syng
kvar linnvêrs natt,
du helsing frå villmark og végras og lyng-
stødt kjem du att.
Frå brisken den beiske og fine og stride,
frå fjellheim og viggur og vindheimar vide
kjem du, mitt hjarta til sorg og til trøyst,
du Fjell-Norigs inste, upphavlege røyst.

...

Dei menn som um Fjell-Norig endå held vakt,
dei kjenner deg vel.
Alt folket skal eingong med glans av di makt,
med midtsamla sjel,
sin heimvegen velja og livsvoni vinne,
og tavlun` i graset då att skal me finne-
og då skal vår folkeånd gjeste sitt folk
og Fjell-Norig fagne sin fulltrugne tolk.

Innledning

Når Norsk Almenningsforbund runder 100 år i 2019, er det naturlig å ta et tilbakeblikk på virksomheten. Siden forbundsstyret fikk utarbeidet jubileumsbøker i forbindelse med både 50 og 75 årsmarkeringene i 1969 og 1994, vil den historiske delen av foreliggende jubileumsskrift i hovedsak dvele ved de viktigste sakene i de siste 25 årene, det vil si perioden 1994-2019. For å gi et fullt historisk bilde av jubilanten, blir en del sentrale saker fra de første 75 årene likevel omtalt.

Norsk Almenningsforbund er talerør, og et service- og samordningsorgan for sine medlemmer, og de langt fleste av sakene som har kommet til behandling, er resultat av innspill fra disse. Andre saker som kommer på forbundsstyrets bord er ofte av nasjonal, offentlig og fagpolitisk karakter, som for eksempel lover, forskrifter og rundskriv, og høringer av disse. Det vil også være saker av organisatorisk karakter, der Norsk Almenningsforbund samarbeider med ulike landbruksorganisasjoner og andre interesseorganisasjoner.

Det er selve sammenslutningen av norske bygdeallmenninger, Norsk Almenningsforbund som jubilerer, og fokus i foreliggende skrift er derfor rettet mot saker av generell og prinsipiell interesse som er behandlet i forbundsstyremøter og årsmøter.

Mange av medlemsallmenningene har fått utarbeidet egne jubileumsbøker, som i større grad enn denne beretningen tar for seg den historiske utviklingen, forvaltningsområdene, virksomhetsområder og endringer av disse, og det indre livet i bygdeallmenningene. Vi vil likevel i egen artikkel komme inn på enkelte utviklingstrekk, og de til dels store omveltningene som har skjedd i mange av allmenningene, og som i liten eller ingen utstrekning har vært initiert gjennom Norsk Almenningsforbund. Økonomi, skogindustri, skogbruk og storviltjakt, organisering og ledelse, og samarbeid med andre allmenninger eller bedrifter er eksempel på slike tema.

Tyngre saker av prinsipiell karakter er omtalt i egne artikler, mens mindre saker bare er tatt med i resymeet av forbundsstyrets aktivitet 1994-2019.

I jubileumsåret 2019 består Norsk Almenningsforbund av 41bygdeallmenninger, derav 6 statsallmenninger som er forvaltet som bygdeallmenning hva skogbruket angår. De fleste medlemsallmenningene ligger i Hedmark, Akershus og Oppland, mens de øvrige ligger i tidligere Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag (Trøndelag fra 2018).

Forbundsstyret etterstreber å ta medlemsallmenningene på alvor, og så langt som menneskelige og økonomiske ressurser strekker til følge opp prinsipielle saker som kommer

opp, gjerne i samarbeid med andre relevante organisasjoner innen jordbruk, skogbruk og beiteæring, herunder organisasjoner som arbeider til det beste for disse. Forbundsstyret har også til vurdering å innta en mer aktiv rolle som «koplingsboks» mellom bygdeallmenningene, gjennom å fremme samarbeid med tanke på felles løsninger og spissing av fellesskapets kompetanse.

Jubileumsberetningen er et produkt av teamarbeid mellom Sæbjørn Forberg og Stig Magnus Aaboen. Forberg er forfatter av det historiske stoffet fra før 1994 og artikkelen om bygdeallmenningene mot 2030.

Aaboen har tatt for seg arbeidet i Norsk Almenningsforbund de siste 25 årene, med egne artikler om sentrale saker. Han har i hovedsak skrevet artiklene om medlemsallmenningene, samt allmenningenes egenart og plass i bygdelagene og samfunnet rundt.

Vi har etter beste evne forsøkt å gjøre framstillingen så leseverdig som mulig. Det er forbundsstyrets håp at jubileumsberetningen vil dekke et behov for informasjon, kunnskap og nærmere forståelse for saker forbundsstyret har vært opptatt av og behandlet, og at boken blir til nytte og hygge i nåtid og framtid.

Boken er tilegnet alle som på sitt vis har bidratt til å holde bygdeallmenningsinstituttet vitalt gjennom skiftende tider for jordbruket og landsbygdene. Her tenker vi i første rekke på dagens jordbrukere i allmenningsbygdelagene og deres tillitsvalgte, men målgruppen omfatter også beslutningstakere i politikken, forvaltningen og landbruksorganisasjonene. Og sist, men ikke minst, er boken tilegnet vår ungdom som skal stå vakt om arvesølvet og bringe bygdeallmenningene videre i generasjon etter generasjon som en fellesressurs for de bruksberettigede, og som et gode for bygdesamfunnet og allmennheten forøvrig.

Skjåk i oktober 2019

Stig Magnus Aaboen
forfatter

Sæbjørn Forberg, sekr. NALF
redaktør og medforfatter

100 år - er det lenge?

Norsk Almenningsforbund feirer 100 år i 2019, i de fleste sammenhenger en respektabel alder. Men det begynner å bli vanlig med slike jubileer blant organisasjonene i primærnæringene, en naturlig følge av at kloke forfedre forsto at dersom man skulle takle utfordringene som fulgte av overgangen fra naturhusholdning til kommersiell virksomhet tidlig på 1900-tallet måtte småskala organiseres til noe større. Dette gjaldt først og fremst innen foredling og markedsføring av landbrukets og skogbrukets råvarer, men viste seg også nødvendig for å oppnå respekt og politiske gjennomslag.

Norge har flere ganger blitt utpekt som et av verdens beste land å leve i. Dette er ganske oppsiktsvekkende når man tenker på hvor Norge befinner seg på globusen, og hva slags klima, topografi og avstander vi er utstyrt med.

Min oppfatning er at det nettopp er de krevende forutsetningene som har gjort det nødvendig å tenke samvirke og fellesskap, noe som i neste omgang har gitt mangfoldig tankevirksomhet og kloke beslutninger. Samt organisasjonsevne og stabilitet, og en langsiktighet som gjør at vi kan feire 100-års jubileer.

I dagens samfunn hører vi mye om behovet for reformer og omstillinger. I denne sammenheng kan det virke bakstreversk å trekke fram "gamle dager". Styret i allmenningsforbundet mener imidlertid at kunnskapen om fortida er viktig for å forstå framtida. Og for å møte denne på riktig måte.

Det gir et viktig perspektiv å tenke på at mange av de tømmerstokkene som avvirkes i dag kommer fra trær som startet veksten før forbundet ble startet.

Naturen er langsiktig, hvis ikke menneskene behandler den kortsiktig.

Allmenningene besitter store deler av arealene i sine kommuner. Dette gjør dem til viktige samfunnsaktører. For at resten av samfunnet skal forstå denne rollen må de få kjennskap til historien om hvordan allmenningene forvalter sitt ansvar.

Det er derfor vi har laget denne fortsettelsen av historien om de 100 år som har gått. Om det er lenge? Det er i alle fall mye erfaring.

Vi håper boka kan være til glede for mange, ikke minst for de som har sin jordbruksdrift knyttet til allmenningene og kan nyte godt av de verdiene som forvaltes der.

Trygve Brandrud
styreleder

Jubileumsboka til Norsk Almenningsforbund tar for seg i hovedsak de siste 25 årene, men trekker linjer fra start, og også videre inn i fremtida.

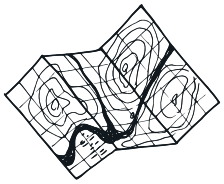

Hva er en bygdeallmenning?

De fleste som er involvert i forvaltning av bygdeallmenning liker gjerne å tenke at menigmann i allmenningsdistriktene er fortrolig med begrepet bygdeallmenning, og hva den steller med. Men virkeligheten er trolig en annen.

Gjennom foreliggende jubileumsbok ønsker Norsk Almenningsforbund å gi en lett popularisert framstilling av bygdeallmenningsinstituttet, ikke minst med tanke på samfunnet rundt oss, politiske beslutningstakere, media, skoleverket og den oppvoksende slekt. Medlemsallmenningene har også en særlig oppgave i å gjøre seg synlige på hjemmebane, og å gi god informasjon om hva allmenningen er, og står for, og hva den gjør eller kan bidra med i lokalsamfunnet.

Med bygdeallmenning forstås et område i utmark, gjerne skog- eller fjellstrekning, hvor jordbrukseiendommer (gardsbruk) har bruksrett (=allmenningsrett). Eiendomsretten til vedkommende allmenning tilligger minst halvparten av de jordbrukseiendommer i bygda, ofte hele kommunen, som fra gammel tid har hatt bruksrett i allmenningen.

Med jordbrukseiendommer forstås eiendommer som etter dyrket areal, beliggenhet, bebyggelse og bruk har karakter av jordbruk. For bureisingsbruk stilles ikke krav om bebyggelse. *

Eiendomsretten til bygdeallmenning har oppstått på forskjellig vis. I noen tilfeller er den kjøpt og betalt av de bruksberettigede, mens eiendomsretten i en del allmenninger er blitt anerkjent uten at kjøp har funnet sted. En kommer nærmere inn på dette i en egen artikkel om medlemsallmenningene annet sted i boka.

Bygdeallmenningene er på mange måter spesielle sammenlignet med andre grunneiendomsformer. De er ikke skyldsatt, men matrikulert.

I statsallmenninger har staten ved Statskog SF grunnbokshjemmel, mens bygdefolket har sterke bruksretter. Det er grunnleggende forskjeller når det gjelder eierforhold, styringsorganer og kompetansefordeling mellom bygdeallmenninger og statsallmenninger.

Mens det i en bygdeallmenning bare er ett styringsorgan, er det i statsallmenninger to styringsorganer for bruksrettene; allmenningsstyret og fjellstyret, samtidig som staten eier grunnen! Her er det altså en tredeling av makt og myndighet.

I noen av medlemsallmenningene i Norsk Almenningsforbund finner vi en spesiell konstellasjon: I Gjerdrum og Ullensaker på Romerike (Akershus), i Øyer, Fron og

* *Jf. §2-1. i bygdeallmenningsloven.*

Hogstmaskin i aksjon. (Foto: Brandbu og Tingelstad Almenning)

Langmorkje i Gudbrandsdalen (Oppland) og Grønningen (Trøndelag) er allmenningene forvaltet som bygdeallmenning bare når det gjelder skogbruket og virkesretten. Denne tredelingen er ikke bare heldig for myndighetsutøvelsen og økonomien. Se egen artikkel i boka om denne spesielle kategorien bygdeallmenninger.

Skogn og Grønningen Almenning er i en særstilling, ved at en ren bygdeallmenning (Skogn) formelt er slått sammen med en statsallmenning (Grønningen). De har ett styre, felles bruksberettigede og økonomi.

I sameier i utmark eier flere et område sammen på en slik måte at ingen rent fysisk eier deler av området, men en ideell andel som gjerne uttrykkes i en brøk.

Bruksrett og eiendomsrett i bygdeallmenning

Bruksrett i bygdeallmenning, også kalt allmenningsrett, går helt tilbake til Gula- og Frostatingslovene, og er dermed ett av de eldste rettsinstituttene vi kjenner til.

De nye allmenningslovene ble vedtatt av Stortinget i 1992, og sanksjonert av Kongen i Statsråd samme år, jfr. Rundskriv M-96/92 fra Landbruks- og matdepartementet. En rekke eldre allmenningslover ble samtidig opphevet, samtidig som det ble gjort endringer

i andre lover av hensyn til samordning av lovverket.

Rundskrivet ble senere revidert og slått sammen med rundskrivene M-66/93 og M-71/95 i nytt Rundskriv M-2/2014.

Lov om bygdeallmenninger inneholder et samlet lovverk for forvaltning og administrasjon av bygdeallmenningene, samt nærmere bestemmelser om de enkelte bruksrettene. Det vil føre for langt å gå i detaljer i foreliggende jubileumsskriv. De som søker nærmere kunnskap om temaet henvises til Norsk Almenningsforbunds hjemmeside www.nalf.no

Det vanlige er at kretsen av bruksberettigede gardsbruk i et allmenningsbygdelag er sammenfallende med kretsen av eiendomsberettigede garder, og bruksrett er da det sentrale begrepet. Derfor snakkes det sjelden om eiendomsrett når rettighetene i bygdeallmenninger omtales.

Et unntak her er Skjåk Almenning i Gudbrandsdalen, der ikke alle bruk med bruksrett av historiske grunner har eiendomsrett.

Bruksrettene

Bruksrett i bygdeallmenning tilligger jordbrukseiendommer innen det bygdelag som fra gammel tid har utøvd bruksrett i allmenningen.

Det er viktig å merke seg at bruksretten formelt er knyttet til gardsbruk, og ikke personer. I daglig tale blir det likevel sagt at den eller den er bruksberettiget, men da må det forstås som på vegne av gardsbruket vedkommende er eier av.

Ulike type bruksretter

I en bygdeallmenning har de bruksberettigede gardene krav på å kunne nyttiggjøre seg de fornybare ressursene i allmenningen for å tilfredsstille ulike behov som oppstår ved jordbruksdrift.

Bruksrettene kan deles inn i:

- Virkesretten
- Trevirke til oppføring og vedlikehold av bolighus, føderådsbygninger, seterhus og driftsbygninger
- Trevirke til gjerder, hesjer og ved
- Seter og beiterett
- Dyrkingsjord og kulturbeite (med forbehold om styrets godkjennelse, og med nærmere vilkår etter skriftlig avtale utferdiget av allmenningsstyret)
- Småviltjakt, fangst og fiske (i utgangspunktet fiske med krok uten faststående redskap)

Som avklaring er det riktig å presisere at jakt på hjortevilt og bever, samt fiske med faststående redskap ikke er del av bruksretten, men avhenger av allmenningsstyrets bestemmelser. Med andre ord kan styret bestemme at disse rettene kan settes bort (selges) også

til andre enn bruksberettigede, også utenbygdsboende.

Nesten alle bygdeallmenninger har fra lang tid tilbake innført fellesdrift i allmenningsskogen, noe som innebærer at all avvirkning i tråd med skogbruksplan utføres av allmenningen selv gjennom allmenningsbestyreren og eget driftsapparat, eller gjennom skogsentreprenør.

Foredling av tømmeret skjer enten ved allmenningens eget sagbruk, som for eksempel i Furnes og Langmorkje allmenninger, ved dattersagbruk, eller ved andre private anlegg, der allmenningen oftest er med på eiersiden.

I noen få medlemsallmenninger, for eksempel Flaksjø og Lillefjell bygdealmenning i Stjørdal og til dels Langmorkje Almenning i Vågå er det fremdeles enkeltmannsdrifter i skogen, der de bruksberettigede gardsbrukene kan få utvist tømmer på rot etter forutgående utblinking til hel eller delvis dekning av bruksrettsbehovet.

I så å si alle bygdeallmenninger rekvirerer de bruksberettigede trematerialer og rundvirke enten fra allmenningens eget sagbruk, eventuelt fra dattervirksomhet eller annet byggevareutsalg som allmenningen har avtale med.

Vi må nevne at Oppdal Bygdealmenning ikke eier skog, og at bruksretten derfor begrenses til ytelser til gjerdemateriell, grøfting, småviltjakt og fiske, og medlemskap i Oppdal Landbruksrådgivning. Også i Espedalen Bygdealmenning, som heller ikke har produktiv barskog, er bruksretten knyttet til småviltjakt og fiske.

Ytelser fra allmenningen skjer ut fra jordbruksmessige behov og allmenningens

Attraktivt hytteområde med løype- og bakkenett på Natrudstilen i Ringsaker Almenning. Bak i bildet vatnet Nord-Mesna og i himmelsjå Synnfjellet. (Foto: Ringsaker Almenning)

ressursgrunnlag. Sistnevnte varierer fra allmenning til allmenning, samtidig som antallet bruksberettigede bruk i allmenningene også er ulikt. Er ressursgrunnlaget i en bygdeallmenning for lite til å dekke behovet til allmenningens bruksberettigede jordbrukseiendommer, må alle finne seg i avkortninger. Dette innebærer at verdien av allmenningsytelsene vil variere mye mellom allmenningene.

Uttak på bruksretten er søknadspliktig til allmenningsstyret, som skal innvilge, avkorte og i sjeldne tilfeller avslå uttak, der formålet etter styrets vurdering ikke faller inn under virkesretten.

På bruksrettsuttak av trelast og rundvirke yter allmenning en spesiell rabatt, **bruksrettsrabatt**, som fastsettes av allmenningsstyret. I enkelte allmenninger, spesielt de ressurssterke, innvilger allmenningsstyret også rabatt på innkjøp av andre byggevarer som faller inn under et bruksrettsbehov.

Mottakere av bruksrettsytelser skattlegges, som for eksempel verdien av bruksrettsrabatt på trematerialer, på samme måte som ved uttak av virke fra egen skog.

Bruksretten er ikke omsettelig. Den følger jordbrukseiendommen og kan ikke skilles fra denne. Dersom jordbruksdriften opphører på en bruksberettiget eiendom faller bruksretten, noe allmenningsstyret ifølge bygdeallmenningsloven er forpliktet til å følge opp. Men faller da også eiendomsretten sammen med bruksretten? Dette er en juridisk nøtt som har vært berørt, men aldri endelig avklart av domstolene.

Lagmannsretten gikk i Grandommen (seg eget kapittel) uten nærmere begrunnelser ut fra at når bruksretten falt, så falt også eiendomsretten. Høyesterett fulgte ikke opp denne antakelsen, i og med at drøftingene der ble avgrenset til tap av bruksrett.

I en eldre sak fra Løiten Almenning (1916) berørte også Høyesterett spørsmålet om tap av bruksrett medfører tap av eiendomsrett, men heller ikke i denne saken gikk Høyesterett direkte inn på problemstillingen. I Løiten-saken dreide det seg om et mindre tomtebruk, der retten kom til at eiendommen ikke fylte kravene til bruksrett. Med hensyn til spørsmålet om tomtebruket hadde eiendomsrett i allmenningen var det dissens. Et flertall av dommerne (5) kom til at bruket ikke hadde eiendomsrett ut fra en tolkning av skjøtet fra den tidligere grunneieren til de bruksberettigede i Løiten Almenning. Mindretallet (2) var ikke enige i denne tolkningen og mente at spørsmålet om eiendomsrett må forståes ut fra sameierettslige betraktninger. Det vil si at når et sameie blir delt, så skal de respektive sameieandelene følge med partene sameiet blir delt mellom. I Løiten-saken har mindretallets tolkning ikke den paradoksale konsekvens at eiendomsretten til en bygdeallmenning forsvinner fullstendig i fall alt jordbruk blir avviklet. Eiendomsretten vil bestå selv om ingen eiere fyller vilkårene for bruksrett.**

Bruksrettens innhold og utøvelse er i sin natur tradisjonell, siden de grunnleggende prinsippene er like over tid. Men «tida og tilhøva» i jordbruket er undergitt forandringens lov, og i perioden fra 1994 og fram til 2019 har dette skjedd raskere enn noen gang. Store

** *For nærmere drøfting av disse spørsmålene, se: Falkanger:(2009: 120-21) og Stenseth i Strøm Bull (red.) 2010*

Nyanlagt Skogsbilveg i Trøndelag. (Foto: Ivar Sagmo)

deler av jordbruket har vært under press, gardsbruk leies/forpaktes bort, bruk legges ned og/eller selges, gardsbruk slås sammen, husdyrholdet legges om eller avvikles, og melkekvoter selges eller leies bort. Rasjonalisering, effektivisering og samdrift har vært sentrale begreper.

Omleggingene har ført til endret syn på det som tidligere var opplest og vedtatt som skrevne eller uskrevne regler for håndtering av bruksrettssaker i forhold til jordbruksdriften.

Rundskriv M-2/2014 fra Landbruks- og matdepartementet omhandler blant annet Lov om bygdeallmenninger, bygdeallmenningsloven, og inneholder et samlet lovverk om forvaltning og administrasjon av bygdeallmenningene, samt bestemmelser om de enkelte bruksrettene. For nærmere studium henvises til allmenningsforbundets hjemmeside www.nalf.no.

RETNINGSLINJER FOR BRUKSRETTSUTØVELSE

Norsk Almenningsforbund fikk utarbeidet sine første retningslinjer for bruksrettsutøvelse i 1998. Disse ble senere revidert i 2006 og siste gang i 2017. De hyppige revisjonene er et uttrykk for bruksrett i endring etter «tida og tilhøva» i jordbruket. De nyeste retningslinjene inneholder et kapittel om jakt, fangst og fiske, som ikke var med i de forrige utgavene. Les mer på www.nalf.no

Bygdeallmenningene er en relativt uensartet eiendomsgruppe ut ifra størrelse og ressursgrunnlag, og det er naturlig at det har utviklet seg litt ulik praksis for bruksrettsutøvelse og bruksrettsytelser fra allmenning til allmenning etter økonomi, jordbruksmessig behov i allmenningsbygdelaget, og tradisjon.

Vilkårene for bruksrett ble virkelig satt på prøve i Gran Almenning på slutten av 1990-tallet. Saken om bortfall (inndragning) av bruksrett ble avgjort av Høyesterett i 2001, etter først å ha vært behandlet av allmenningsstyret i 1993 og 1997, av Hadeland og Land herredsrett i 1998 og av Eidsivating lagmannsrett i 1999. Norsk Almenningsforbund var hjelpeintervenient til fordel for Gran Almenning. Det blir gjort rede for saken i egen artikkel i boka.

Bortfall av bruksrett er det sterkeste inngrepet som kan gjøres i bruksretten. Spørsmålet om inndragning av bruksretter er allmenningspolitikk, og har medført synspunkter som har gått i noe forskjellig retning, og det har vært til dels opphetede debatter. Mens mange

Rike fiskemuligheter i Reinheimen nasjonalpark. (Foto: Skjåk Almenning)

mener at bruksrett skal defineres strengt og forbeholdes det aktive jordbruket, hevder andre at en ikke gjør lurt i å være for hardhendt med å inndra bruksretter. I sin natur kan en striks behandling være konfliktskapende, og svekke legitimiteten til allmenningsinstituttet i allmenningsbygdelagene.

Så spørs det da om allmenningsstyrene tar krigen og velger lojalitet til lovens bokstav og retningslinjer for bruksrettsutøvelse, framfor pragmatisme. Dette er både jus, allmenningspolitikk og bygdepsykologi på samme tid, og viser til fulle den makt, men ikke minst det ansvar, som påhviler.

Rammene

Forvaltningen av den fysiske delen av bygdeallmenningene, selve eiendommene med skog, fjell, vatn, vassdrag og grunn, har endret seg lite over tid.
Bygdeallmenningene er, i likhet med andre utmarkseiendommer og virksomheter, undergitt lover og regler som setter rammer og legger begrensinger i den frie eiendomsutøvelsen. Når bygdeallmenningene så til de grader er lov- og regelstyrt, er det et uttrykk for den kompleksiteten denne eiendomskategorien rommer, og ikke minst de naturområdene og kvalitetene de varter opp med.
Rammene har sitt utgangspunkt i lovverk, forskrifter og regler. Vi tar med noen av de viktigste, men listen kan gjøres lengre:

- Allmenningslovene
- Skogbruksloven
- Plan- og bygningsloven
- Naturmangfoldloven (tidligere Naturvernloven)
- Viltloven
- Hjorteviltforskriften
- Innlandsfiskeloven
- Forskrift om bærekraftig skogbruk
- Forskrift om vernskog
- Verneplanforskrifter (nasjonalparker, landskapsvernområder, naturreservat)
- Markalova
- Forskrift om skogbehandling og skogsdrift i Oslo og nærliggende kommuner
- Lov om motorferdsel i utmark
- Forskrift for bruk av motorkjøretøyer i utmark og på islagte vassdrag
- Personsopplysningsloven

Allmenningsstyre og allmenningsbestyrer

Bygdeallmenningene skal ledes og forvaltes av et styre som er valgt av og blant de bruksberettigede.

Bare valg av allmenningsstyre og valgkomite er tillagt årsmøtet, samt fastsettelse av godtgjørelse til allmenningsstyrets medlemmer, og oppnevnelse av revisor og godtgjørelse til denne.

Styret skal ansette en fast ansatt og skogbruksutdannet allmenningsbestyrer, som har myndighet til å forestå skogens forstlige behandling og drift innen rammen av skogbruksplanen. Landbruks- og matdepartementet kan likevel etter forslag fra allmenningsstyret bestemme at kravet til skogbruksutdannelse kan fravikes. Utviklingen i mange allmenninger de siste årene, med økende aktivitet på andre forretningsområder enn skogskjøtsel, hogst, salg og foredling av tømmer, har ført til at mange bygdeallmenninger anser annen kompetanse enn den skogfaglige som vel så viktig. I slike tilfeller skal departementet forelegges saken inkludert en plan for hvordan den skogfaglige kompetansen i bygdeallmenningen skal ivaretas. I praksis løses dette ved kjøp av nødvendige tjenester gjennom regional skogeierforening.

Allmenningsbestyreren er allmenningsstyrets sekretær og virksomhetens daglige leder. For øvrig ligger forvaltningsansvaret for allmenningen til allmenningsstyret.

Det er viktig at det foreligger en klar rolleforståelse mellom allmenningsstyret og allmenningsbestyreren, som fastsettes gjennom instrukser for henholdsvis styre og bestyrer.

Virksomhetsområder

Hva er det bygdeallmenningene driver med? Ett er sikkert, de er noe langt mer enn skog og bruksretter. De er store grunneiere, forvaltere, bedrifter og betydelige samfunnsaktører

Bruksrettsbefaring i Oppdal Bygdealmenning (Foto: Oppdal Bygdealmenning)

på samme tid. Vi våger påstanden at det ikke finnes mer komplekse virksomheter i Norge!

På 1979-tallet fikk vi et nytt uttrykk i skogbruket: «Multiple use». Bygdeallmenningene har ofte gått foran i flersidig bruk av naturressursene. Senere har vi fått inn moteordet «Bærekraftig bruk», som innebærer bruk uten forbruk i et langsiktig perspektiv.

Om forvaltningen av bygdeallmenningene har endret seg lite, har virksomhetsområdene, særlig i de store og ressurssterke, endret seg mye de siste 10-årene. Samtidig har nye kommet til. Her kan vi med rette snakke om **hamskifte og innovative allmenninger**.

De viktigste virksomhetsområdene

Listen er dekkende for bygdeallmenningene til sammen, men bare et lite antall kan skilte med nær hele porteføljen.

- Ressursforvaltning: Eiendom, skog, vilt- og fiske, hytteliv, friluftsliv og turisme
- Bruksrettsforvaltning
- Skogbruk
- Sagbruk og videreforedling
- Trelast- og byggevaresalg
- Opparbeiding av hytte- og boligområder
- Hus- og hytteproduksjon
- Bortfesting og salg av tomter, hytter og hus
- Hytte- og koieutleie
- Utleie av storvilt- og småviltjakt
- Salg av fiskekort
- Drift av veier for egen virksomhet, allmennheten og de bruksberettigede
- Utleie av beite til tamrein
- Utleie av arealer til forsvaret
- Kapitalforvaltning
- Steinbrudd og grustak
- Kraftverk
- Biobrensel og biovarme
- Salg av fallrettigheter
- Arena for vannkraftutbygging
- Tilrettelegging for friluftsliv og reiseliv
- Egen oppsynsvirksomhet i utmark
- Salg av tjenester, bl.a. til Statens Naturoppsyn SNO
- Naturvern
- Utadrettet informasjon

Allemannsrett ikke det samme som allmenningsrett

Begrepene ***bruksrett*** og ***allmenningsrett*** brukes ofte om hverandre, og er i praksis det samme. Men på grunn av begrepsforvirring, er det viktig med en oppklaring: Det er en utbredt misforståelse at ***allmenningsrett*** og ***allemannsrett*** er synonymer, noe som ikke er tilfelle.

Allemannsretten har nemlig ikke noe med bruksrett eller allmenningsrett å gjøre. Definisjonen av allemannsrett er den retten som enhver har på en annen persons eiendom i utmark. Dette er en hevdvunnen, avgrenset rettighet som har vært lovfestet gjennom Friluftsloven siden 1957.

ALLEMANNSRETTEN I UTMARK OMFATTER RETTEN TIL Å:

- ferdes fritt til fots og på ski
- raste og overnatte
- ri eller sykle på stier og veier
- bade, padle, ro og bruke seilbåt
- plukke bær, sopp og blomster

MED ALLEMANNSRETTEN FØLGER OGSÅ PLIKTER, BLANT ANNET:

- ikke ta snarveier over innmark, gjennom tun eller i nærheten av bebodde hus/hytter
- respektere ferdselsregler i frilufts- og naturvernområder av hensyn til slitasje og sårbare områder for dyr og planter
- ikke forstyrre dyre- og fugleliv, spesielt ikke i yngle- og hekketiden
- ikke skade planteliv, særlig ikke truede og sårbare arter
- ikke forstyrre husdyr på beite
- respektere nærings- og brukerinteresser

BYGDEALLMENNINGEN I BYGDELAGET OG KOMMUNEN, OG SOM SAMFUNNSAKTØR

Som vi allerede har vært inne på er bygdeallmenningene noe langt mere enn eierskap til utmark, bruksrettigheter, skogbruk og sagbruk, hytteområder, jakt og fiske. De er svært komplekse virksomheter, og hjørnesteinsbedrifter i sine respektive bygdelag og kommuner. I forhold til sine betydelige naturområder, har de også blitt attraktive tumleplasser for folk som dyrker friluftsliv, jakt og fiske, samt hytteeiere. Dette gjelder ikke lenger bare lokalbefolkningen, men etter hvert flere og flere tilreisende, også utenlandske. Slik sett har bygdeallmenningene gått fra å være lokale aktører til å bli regionale, nasjonale og internasjonale arenaer.

I jubileumsåret vil Norsk Almenningsforbund fokusere på bygdeallmenningene og samfunnet rundt, i første rekke jordbruksbefolkningen, lokalsamfunnet, kommune og regionen. Det er et ønske og oppfordring til den enkelte medlemsallmenning om å legge en strategi for formidling av kunnskap om hva vi er, og hva vi steller med, til lokalpolitikere, kommunale saksbehandlere, lærere, skoleelever og innbyggere i sin alminnelighet.

Hver allmenning må finne ut hvordan dette best kan gjøres ut fra lokale forhold og bemanning. Men det er nærliggende å tenke på skogdager og orientering til kommunestyrer og saksbehandlere, samt skolebesøk. For allmenninger med betydelige interesser innen hytteliv, kan det være fruktbart å holde møter med velforeningene for informasjon, og utveksling av synsmåter på aktuelle spørsmål, ønskemål og eventuelle planer. En kommer

gjerne lengst med åpenhet og dialog, og kan være smart for å unngå konflikter.

Når det gjelder forholdet mellom bygdeallmenningene og kommunene, er det all grunn til å nevne at dette generelt synes å være det beste! Allmenningene er ofte sentrale i kommunal arealplanlegging som gjelder utmark, siden de ofte utgjør store deler av kommunens arealer. Allmenningene i sine respektive kommuner er gjerne også dialogpartnere hva angår lokal utvikling og verdiskaping.

Bidrag til allmennyttige formål

Det er vel kjent at mange bygdeallmenninger yter økonomiske bidrag til for eksempel oppkjøring av skiløyper og etablering av turstier, sykkelveier og bruer, oppføring av gapahuker, enkle buer og sittegrupper til det beste for allmennheten. Det ytes gjerne også tilskudd til allmennyttige formål ellers i bygdelaget eller kommunen, også utenom tiltak for de bruksberettigede. Årlig dreier dette seg om tilskudd og bidrag til en verdi av minst 5 millioner kroner (2019).

Vi vil heller ikke unnlate å nevne at mange allmenninger har avgitt suverenitet over betydelige utmarksarealer på naturvernets alter, mer eller mindre frivillig. Oftest dreier det seg om overordnede og nasjonale interesser.

Utenom ved vern eller fredning av skog ytes ingen kompensasjon fra det offentliges side, selv om vern etter Naturmangfoldloven i mange tilfeller også begrenser grunneierens og kommunens muligheter til næringsvirksomhet i en sone rundt verneområdet (buffersone eller hensynssoner).

Mil etter mil. Bygdeallmenningene bidrar til mange allmennyttige tiltak, som for eksempel skiløyper. (Foto: Vang Almenning)

Tømmerdrift i Vang. (Foto: Vang Almenning)

Lover og andre styringsregler for bygdeallmenningene

Både de nye allmenningslovene, vedtektene for Norsk Almenningsforbund og retningslinjene for bruksrettutøvelse kan lastes ned fra Norsk Almenningsforbunds hjemmeside www.nalf.no. I foreliggende jubileumsskrift ser vi det derfor ikke som formålstjenlig med en utbrodering eller nærmere utredning. Dette begrunnes også med at en skriftlig publikasjon i bokform forblir uendret, mens lover og regler vil bli gjenstand for revisjon etter hvert som «Tida og tilhøva» endrer seg.

Allmenningslovene

Den første allmenningsloven ble vedtatt 12. oktober 1857. Denne bestemte at det skulle nedsettes allmenningsstyrer med medlemmer av og blant de bruksberettigede. Også styrets kompetanse var beskrevet, inklusive forvaltningen av bruksrettighetene. Loven var for øvrig motivert utfra skogfaglige hensyn. På 1800-tallet var nemlig store skogområder vilkårlig og dårlig skjøttet, oftest som følge av økonomisk motiverte plukkhogster, der understandere og skrap fikk stå igjen.

Noen år senere, i 1863, kom lov om «Skovvæsenet», som i første rekke hadde til formål å verne om skogressursene. Et viktig skritt i retning av rasjonell skogskjøtsel var lovhjemmelen fra 1937, der Landbruksdepartementet kunne påby fellesdrifter i bygdeallmenningene, hvilket også skjedde med de største og fleste av dem. Denne loven hadde også regler om driftsplan.

Vern om skogen har senere skjedd gjennom Lov om skogbruk og skogvern av 1965, som ble avløst av skogbruksloven fra 27. mai 2005.

De nye allmenningslovene trådte i kraft fra 1. januar 1993, og består av:

- Lov om bygdeallmenninger
- Lov om skogsdrift m.v. i statsallmenninger
- Lov om opphevelse av og endringer i gjeldende lovgivning om allmenninger m.v.

Lov om bygdeallmenninger inneholder et samlet regelverk for forvaltning og utøvelse av

bruksretter i bygdeallmenningene. Den inneholder generelle bestemmelser, om allmenningsstyrets oppgaver og myndighet, valg av allmenningsstyre og nærmere bestemmelser om innholdet i de forskjellige bruksrettene, samt retten til trevirke, seter og beite, jakt, fangst og fiske.

Ved Rundskriv M-2/2014 fra Landbruks- og matdepartementet ble det gjort noen endringer. For nærmere studier henvises til rundskrivet som ligger ute på Norsk Almenningsforbunds nettsider.

Bruksregler

Det følger av bygdeallmenningsloven at det for hver allmenning skal fastsettes bruksregler om forvaltning og bruk av vedkommende allmenning. Her tar vi med skal-bestemmelsene til alminnelig orientering:

- Bestemmelse om antall medlemmer og varamedlemmer i styret
- Nærmere regler om beitebruk
- Nærmere regler om jakt, fangst og fiske
- Bestemmelser om frister i forbindelse med utøvelse av virkesrett, og søknadsinnhold

Bruksreglene skal utarbeides av allmenningsstyret og forelegges Landbruks- og matdepartementet til godkjennelse. Godkjente bruksregler er bindende for allmenningsstyret og de eiendoms- og bruksberettigede. Loven gir regler for prosedyrer ved utarbeidelse av bruksregler, samt kunngjøring, ikrafttredelse og endring. Det vises til www.nalf.no

Retningslinjer for bruksrettsutøvelse

Gjeldende retningslinjer for bruksrettsutøvelse i medlemsallmenningene ble vedtatt av årsmøtet i Norsk Almenningsforbund 30. mars 2017. Disse avløste retningslinjene fra 2006, som igjen avløste retningslinjer fastsatt av Norsk Almenningsforbund i 1999.

Før vedtak var et høringsutkast oversendt til allmenningene, Landbruks- og matdepartementet og advokat Jo Are Aamodt Brænden, og det kom mange verdifulle innspill. Store deler av teksten er omskrevet fra forrige utgave, men det meste av innholdet er det samme. De nye retningslinjene er utvidet med et kapittel om jakt, fangst og fiske. I forordet til retningslinjer for bruksrettsutøvelse presiserer forbundsstyret at bygdeallmenningsloven og statsallmenningsloven, samt Landbruks- og matdepartementets rundskriv M-2 2014 er overordnet, og danner rammer rundt retningslinjene.

Det er for øvrig grunn til å presisere at retningslinjene er ment som støtte for de enkelte allmenningsstyrenes skjønn i bruksrettsspørsmål.

Vedtekter for Norsk Almenningsforbund

Vedtektene for Norsk Almenningsforbund er fra 2006, og ble revidert pr. 30. mars 2017. Norsk Almenningsforbund er en landsomfattende og frivillig sammenslutning av ordinære bygdeallmenninger og statsallmenninger som forvaltes som bygdeallmenninger hva skogbruket og virkesretten angår. Formålet er å:

- ivareta allmenningenes og de bruksberettigedes felles interesser i forhold til offentlige myndigheter og samfunnet for øvrig
- fremme samarbeid allmenningene i mellom, og styrke deres faglige nivå
- fremme ensartet opptreden fra allmenningene overfor de bruksberettigede i samsvar med sedvane og gjeldende lovverk, bl.a. ved å arbeide for fremme av mest mulig ensartete bruksregler
- bistå allmenningene i bruksrettspørsmål, administrative og faglige spørsmål

Forbundet kan søke samarbeid med organisasjoner og institusjoner som har sammenfallende interesser.

Medlemsallmenningene har plikt til hvert å sende forbundet kopi av årsberetning med resultatregnskap og balanse.

Årsmøtet er forbundets høyeste myndighet. Stemmeberettiget på årsmøtet er to representanter fra hver møtende medlemsallmenning.

De som ønsker mere inngående informasjon om vedtektene finner disse på www.nalf.no.

Morgenstemning ved Mosjøen. (Foto: Løiten Almenning)

Gammel steinbu i Reinheimen fra ca. 1900. (Foto: Stig Aaboen)

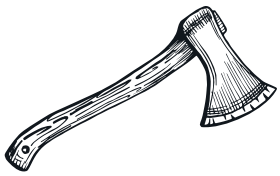

Allmenningene før 1900

Allmenningene i mellomalderen

«Saa skal alle almenninger være, som de har været fra gammel tid, baade i det øvre (dvs.til fjelds)) og det ytre (dvs. til havs)» heter det i Absalon Tarangers oversettelse av Magnus Lagabøters landslov. Landsloven fra 1274 tok opp i seg denne og andre bestemmelser om allmenningene fra de eldre landskapslovene, slik de er bevart i Frostatingsloven (Trøndelag) og Gulatingsloven (Vestlandet). Bestemmelsene gjaldt setre, slåtter, trevirke og fiske, osb. Ved siden av odelsretten, er allmenningsretten det eldste rettsinstituttet vi har.

Dette betyr ikke at allmenningsrettighetene er skapt av loven, men at de gis kraft ved at loven stiller seg bak og kodifiserer rettighetene. Det er slik vi må forstå K. Meinich Olsens definisjon av allmenning i sin Norsk Almenningsrett fra 1928 *«som en strækning, hvor et eller flere bygdelag i kraft av loven har bruksrett».*

Hvordan har så allmenningene og allmenningsrettighetene oppstått? Skjematisk kan vi framstille utviklingen slik: Når et bygdelag ble ryddet, okkuperte hver opphavsgard et gardsvald. Dette valdet representerte en helhet av ressurser som jord, skog, beite, vann, osb. som folket på garden trengte til livsunderhold. Utenfor gardsvaldene lå allmenningene, som gardene i bygdelaget brukte i fellesskap ut fra nærhet og topografi. I utgangspunktet var bruksrettighetene det sentrale både innenfor gardsvaldet og i allmenningene. Bare den dyrka jorda som ble brukt til åker, var underlagt tilnærmet eksklusiv privat eiendomsrett, slik vi forstår begrepet i dag. Hvordan ressursene innenfor valdet ble brukt etter hvert som opphavsgardene ble delt i flere bruk tydeliggjør dette. Den dyrka jorda ble delt proporsjonalt ut fra det den egnet seg best til, noe som mange steder over tid førte til en vidløftig teigblanding. Grasmarka ble gjerne brukt som fellesbeite vår og høst også etter at opphavsgarden ble delt. Det samme gjaldt skogen og utmarka innenfor valdet. Videre kunne eiendomsretten være kløyvd, slik at et bruk for eksempel kunne ha rett til beitet og et annet til skogen på samme område. Dette systemet ble først oppløst og avløst gjennom utskiftinger av innmark og utmark fra tidlig på 1800-tallet og framover. Fram til samme tidspunkt, var dessuten bygsling av jord og gard minst like vanlig som selveierskap blant norske bønder. Et apropos til dagens utstrakte bruk av jordleie 200-300 år seinere.

Allmenningene lå altså utenfor gardsvaldene, og i allmenningene hadde alle i bygdelaget bruksrettigheter. Men hva med eiendomsretten til allmenningene i eldre tid? Dette

er et av de klassiske stridsspørsmålene innenfor allmenningsretten, for hørte allmenningene bygdelagene til i kraft av bruksrettighetene, eller hadde kongen/staten en type over-eiendomsrett til allmenningene. Bestemmelsen i landsloven om at kongen hadde rett til å bygsle bort jord i allmenningene, har blitt tatt til inntekt for begge syn. Fra den ene siden har det vært hevdet at kongen ikke kunne ha bygslingsrett med mindre han hadde eiendomsrett. Motsatt har det fra den andre siden vært argumentert for at hvis kongen allerede hadde eiendomsrett til allmenningene, ville bestemmelsen om bygslingsrett i landsloven være overflødig. Bygslingsretten var jo allerede en del av eiendomsretten.

ALLMENNINGENE I DANSKETIDA

Hvorom allting er, vokste det etter reformasjonen - spesielt etter Fredrik III´s statskupp og innføring av eneveldet i Danmark-Norge i 1660 – fram en rettsoppfatning om at kongen hadde eiendomsrett til allmenningene. Rett nok påvirket ikke denne rettsutviklingen selve lovtekstene, for både Christian IV Norske Lov fra 1604 og Christian V Norske lov fra 1687 gjentok bestemmelsene om allmenningene i landsloven i dansk språkdrakt. Med unntak for at 1687 loven innfører husbehovsprinsippet som begrensning på virkesretten.

Kongens økende interesse for allmenningene utover i dansketida hadde både økonomiske og politiske grunner. I kystområdene hadde det vært tilløp til trelasteksport allerede i mellomalderen, men det var først etter reformasjonen og spesielt framover 1600- og 1700-tallet at skogen fikk økonomisk interesse utover nettopp husbehovet. Sterkt økende etterspørsel i Nordsjøområdet, oppgangssaga, og en intrikat arbeidsdeling mellom stat, bønder og det framvoksende trelastpatrisiatet, gjorde at trelasthandelen i denne perioden ble Norges ledende eksportnæring. Først ble de kystnære skogene uthogd. Deretter stod skogene i innlandet for tur, ofte med lange fløytingsveger fram til kysten.

I tillegg det økonomiske kom det politiske, for ved innføringen av eneveldet var kongen insolvent på grunn av store låneopptak til feilslått krigføring. Fra 1660-årene startet derfor de store krongodssalgene av blant annet tidligere kirkegods og skogsallmenninger for å sanere statsgjelden. Om ikke av andre grunner, så var det derfor opportunt for kongen å hevde eiendomsrett til allmenningene. Selv ikke kongen kunne selge noe han ikke eide.

Krongodssalgene forklarer også hvorfor vi har to typer allmenninger i dag. Allmenningene som forble usolgt er dagens statsallmenninger, mens de solgte allmenningene som - direkte eller oftest via omveger - kom på de bruksberettigedes hender utgjør hovedtyngden av dagens bygdeallmenninger.

OPPRINNELSEN TIL BYGDEALLMENNINGENE

For bygdeallmenningene må dette bildet nyanseres noe, for det finnes noen få bygdeallmenninger der salg fra kongen ikke kan dokumenteres. Dette gjelder blant annet Joramo og Dovreskogen bygdeallmenninger i Lesja og Dovre. Om disse allmenningene

representerer en kontinuitet med mellomalderens «bygdeallmenninger», skal være usagt – jamfør den foregående diskusjonen om kongens eierskap til allmenningene. Videre må de solgte allmenningene deles i tre grupper.

Av en oppstilling fra 1936 utarbeidet av arkivar Gunnar Tank går det fram at det i perioden 1660-1858 (da allmenningssalgene opphørte ved lov) ble solgt i alt 50 allmenninger. De første allmenningssalgene ble gjort til privatpersoner, der noen allmenninger ble utskiftet blant kjøperne og derfor opphørte som allmenninger. Dette gjelder blant annet allmenningene i Østerdalen og Solør. Den andre gruppen av solgte allmenninger forble for en periode privatallmenninger, med bruksrettighetene påheftet, før de ble videresolgt til de bruksberettigede som bygdeallmenninger. Det typiske var da at hvert bruk bidro til kjøpet ut fra matrikkelskyld. Tredje gruppe bygdeallmenninger oppstod ved utskifting av privatallmenninger, slik at en del av allmenningen tilfalt de bruksberettigede mens de resterende arealene ble privat eiendom frigjort fra virkesretten. Noen bygdeallmenninger ble senere delt mellom bygdelagene med hjemmel i *lov om adgang til deling av bygdeallmenninger fra 1894*. I de rene fjellallmenningene Oppdal Bygdealmenning og Espedalen bygdeallmenning ble skogen skiftet ut blant de bruksberettigede som et vilkår for salg fra staten. Se nærmere om den historiske opprinnelsen til flere av dagens bygdeallmenninger nedenfor.

Individuell bruk av kollektive områder

I boka *Norsk Eigedomshistorie* påpeker Hans Sevatdal at bruken av felles utmarksområder, slik som allmenningene, i eldre tid var utpreget individuell. Med dette mener han at det fantes få lovregler som regulerte hvor mye og hvordan den enkelte bruksrettshaver kunne høste av ressursene. Heller ikke fantes det påbud om institusjonelle anordninger for forvaltning av allmenningene. Slike regler kom først med allmenningslovgivingen etter midten av 1800-tallet. Først ut var *Lov indeholdende Bestemmelser om Almindingskove* fra 1857. Dette er den første moderne allmenningsloven, som blant annet definerer bygdeallmenning som en allmenning der minst halvparten av de bruksberettigede også er eiere. Loven gir også påbud om valg av almenningsstyre med kompetanse til å forvalte allmenningen. Styret skulle ha fem medlemmer, bestående formannskapsmedlemmer med bruks- og eiendomsrett i allmenningen.

Seks år seinere, i 1863, kom lov om Skovvæsenet. Denne loven utdypet bestemmelsene i 1857-loven. Dessuten ga denne loven påbud om deling av privatallmenninger mellom allmenningseier(ne) og de bruksberettigede. Mot slutten av hundreåret kom det to lover til. Først den nevnte loven om *Adgang til Deling av Bygdealmenninger* i 1894, og dernest *Lov om Bestyrelse for Bygdealmenninger og Statsallmenninger i 1897*. Den siste av disse lovene vil bli nærmer omtalt i et senere kapittel.

Tømmer

Rolf Jacobsen (1907-1994)

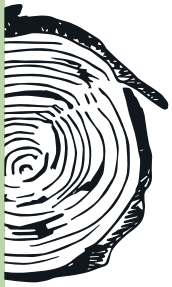

Det er godt det fins tømmer ennå i verden
og velteplasser nok
ennå.
For det er en stor fred i tømmeret
og et stort lys i det
som kan skinne langt inn i kveldene
om sommeren.

Det er god trøst i bråterøk
og i god kvae som trenger ut i store perler
dypt inni skogene.
Lukten av tømmer minner om søt valmue
og korn.

Det er godt det lyser av tømmer nok
på moene ennå
ved Ångermanelven og Deep Creek, Columbia,
som en søle efter solstrålene
rundt om i verden,
en sovende styrke på jorden, en hemmelig kraft
som skal vare i slektledd, nesten som jern.

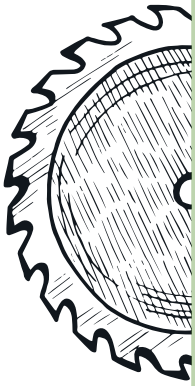

Det har brødets farve og kvinnekroppens
og den skinnende viljen i seg som
kanskje kommer av
stor kjærlighet.

For tømmeret er en del av den store
våren i verden.
Det kommer fra kilder som
ødeleggeren ennå ikke har nådd.

Det er de store elvene som tar seg av det.
Er det en elskov mellom treets kraft og vannets?
De fører det sakte rundt store nes i en
stille rytme
som minner om dans.

Det er disse ting stjernehimmelen er
satt over:
De dødes ensomhet, ungdommens
mot og tømmer
som føres langsomt avsted på store
elver.

Om medlemsallmenningene

Som nevnt innledningsvis, er det bygdeallmenningenes overbyggende organ Norsk Almenningsforbund som jubilerer i 2019. Vi vil derfor bare gi en summarisk omtale av utviklingstrekk ved medlemsallmenningene i de siste 25 årene. Jubileumsboken fra 1994 gir med noen få unntak en nærmere omtale av de enkelte medlemsallmenningene. Beskrivelsen av disse er i grove trekk også dekkende 25 år senere når det gjelder den fysiske og tradisjonelle delen av virksomhetene.

Mens mange av bygdeallmenningene har vært gjennom store endringer i perioden, har særlig en del av de minste i liten grad endret på sin virksomhet og karakter. Dette henger selvsagt sammen med ulike ressursgrunnlag og geografisk beliggenhet, og dermed ulike muligheter til å kaste seg rundt og gjøre gråstein til gull.

De store allmenningsområdene ligger på Østlandet og i Midt-Norge, hvor vi finner bygdeallmenninger på Romerike, Hadeland, Toten, Hedmarken, Ringsaker, Gudbrandsdalen og i Trøndelag. Det finnes også små bygdeallmenninger andre steder i landet, særlig på Vestlandet. Disse er ikke medlemmer i Norsk Almenningsforbund, og foreliggende jubileumsbok omhandler derfor ikke disse.

Eksempler på opprinnelsen til våre bygdeallmenninger

Opprinnelsen til bygdeallmenningene er omtalt i generelle ordelag i forrige kapittel om allmenningene før 1900. Der ble det pekt på fire ulike måter dagens bygdeallmenninger blitt til på.

For det første har vi noen få usolgte bygdeallmenninger, der salg fra kongen eller staten ikke kan dokumenteres. Eksempler er som nevnt her er Joramo og Dovreskogen.

Dernest har vi tre typer solgte bygdeallmenninger. En gruppe allmenninger er solgt direkte til de bruksberettigede fra staten. Loddene på Toten og de sene allmenningssalgene Eidsvoll, Oppdal og Espedalen er eksempler på dette. En annen gruppe allmenninger var privatallmenninger i en periode etter at de ble solgt fra kongen, før de av private eiere ble videresolgt til de bruksberettigede. Dette gjelder blant andre Løiten, Stange, Romedal, Skjåk og flere bygdeallmenninger i Trøndelag. Den tredje gruppen er bygdeallmenninger som er blitt til ved utskifting av virkesretten i privatallmenninger. Hadelandsallmenningene er kronksemplet på dette, der den opprinnelige Hadelandsallmenningen på hele 686 000

dekar ble utskiftet i 1875 slik at i alt 413 180 dekar tilfalt dagens Hadelandsallmenninger og Eina Almenning.

Gjerdrum og Ullensaker allmenninger

Både Gjerdrum og Ullensaker allmenninger er statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger hva skogbruket og virkesretten angår.
Gjerdrum Almenning har alltid vært statsallmenning (tidligere benevnt som kongeallmenning eller krongods). I en periode sist på 1700-tallet ble allmenningen holdt for å være bygdeallmenning, og i 1780 kom det forslag om at bygdefolket skulle overta eiendommen, uten at det ble resultatet. På midten av 1800-tallet var allmenningen uthogd, og i 1854 ble det fremmet en kongelig proposisjon om salg av Gjerdrum allmenning, begrunnet med at forvaltningen ville bli bedre når de samme personene eide og brukte allmenningen. Men salget ble aldri noe av, og i 1858 ble det bestemt at staten skulle beholde alle usolgte allmenninger.
Den opprinnelige Ullensaker Almenning var beskjeden i utstrekning, bare 3 670 dekar, og omtales første gang år 1600. Allmenningen var senere gjennom skiftende bestyrelse, tilsyn og drift, og har vært forvaltet som bygdeallmenning hva skogbruket angår siden 1943. Den har økt relativt betydelig i areal etter overtakelse av flere skogstrekninger på Romerike.

Eidsvoll Almenning

I Eidsvoll kjøpte jordbrukerne i sin tid skoggrunnen av danskekongen (krongods), som hadde tiltatt seg eiendomsretten over et stort område utmark nord i Akershus, det som i dag er Eidsvoll Almenning. Også under kongen hadde jordbruksbefolkningen hatt sine bruksretter. Fra 1853 ble eiendommen en ordinær bygdeallmenning, der de bruksberettigede i tillegg til hevdsrettene også eide skog og grunn.

Hadelandsallmenningene

Den eldste historien om Hadelandsallmenningene Brandbu, Tingelstad, Eina, Gran, Jevnaker og Lunner er inngående beskrevet av Jens M. Alm i boka «Hadelandsalmenningne gjennom tidene», som kom i 1975, 100 år etter at den store allmenningen ble delt mellom eierne og de bruksberettigede. Også dette hadde vært krongods under danskekongen.

I 1897 ble Lunner og Jevnaker utskilt som bygdeallmenninger, og i 1906 ble også Gran, Brandbu og Tingelstad fradelt.

Eina Allmenning er mer spesiell. De sørligste gardene på Eina tilhørte opprinnelig Gran kommune. Disse ble tillagt 1,33 prosent av den gamle allmenningens totalareal og dannet

Brandbu og Tingelstads styre og administrasjon høsten 2018. Foran fra venstre: Andreas Høiness (skogsoperatør). Andreas Volden(lærling), Geir Egil Haugseth (styremedlem), Hans Anton Hofslien (skogsoperatør), Anders Sørum (styremedlem), Lasse Høiness (skogsoperatør), Ole A. Næss (styreleder), Kasper Andresen (driftssjef), Lars Olav Jensen (bestyrer), Eric Idle (vert Glen Tanar)
Andre rekke bak: Knut Erik Brager (skogsoperatør), Thor R. Smedshammer (styremedlem), Bjørn Svevnerud (skogsoperatør), Olav Struksnæs (tomteselger), Jan Roa (skogsoperatør), Ann Mari Dæhlen (økonomisjef), Torstein Bjerke (styrets nestleder)

Styret i Toten Almenning Lodd 2. F.v.: Lars Olav Leirdal, Bjørn Dystebakken, Egil Ulsrud, Jon Olav Skaug og Ann Kristin Smerud. (Foto: Styret i Toten Almenning Lodd 2)

grunnlaget for den nåværende Eina Almenning som nå ligger i Vestre Toten kommune.

Totenallmenningene

Totenallmenningene var krongods og tilhørte danskekongen til 1805. Da ble de skjøtet over til gardsbrukene på Toten for 1500 riksdaler. Oppdeling i lodd 1-5 (deler) skjedde senere, og er en litt brokete historie som det vil føre for langt å utrede her.

Historien til Totenallmenningene er grundig omhandlet i «Totenalmenningenes Historie» fra 1992, redigert av Jens M. Alm.

Stange Almenning

I 1668 solgte kong Fredrik III av Danmark allmenningen til lagmann Nils Toller. De neste hundreårene var det forskjellige eiere, også kong Christian VII. Den siste private eieren av det enorme skogområdet var familien Anker i Christiania, forøvrig et velkjent navn i forbindelse med kjøp salg av store skogeiendommer. Etter at økonomien skrantet i selskapet, ble eiendommen kjøpt tilbake til bygda av 112 bønder i Stange, de fleste med matrikulerte bruk. De opprettet da Stange Almenning som en bygdeallmenning.

Romedal Almenning

Romedal Almenning har en lignende historikk som Stange. Her ble området solgt til trelasthandlere fra Christiania i 1672. Den lokale jordbruksbefolkningen hadde hele tiden bruksrettene i behold. Den siste store private eieren var selskapet Westye Egeberg & Co. I 1864 ble området delt mellom selskapet og lokale bønder, som i 1929 kjøpte resten av eiendommen etter økonomiske problemer hos forrige eier. Slik oppsto Romedal Almenning, i dag landets største skogsallmenning med et produktivt skogareal på rundt 200 000 dekar, og et totalareal på 245 000 dekar.

Ringsakerallmenningene

Danskekongen hadde hevdet eiendomsrett til den opprinnelige Ringsaker og Nes Almenning (krongods). I 1810 ble allmenningen solgt til professor mm Ole Pihl mot at de bruksberettigede skulle få tildelt så stor del av allmenningen at bruksretten kunne dekkes. Delingen mellom allmenningen og Pihl ble gjennomført i 1812. Pihl gikk senere konkurs, og hans private del av den opprinnelige allmenningen er opphavet til dagens Pihl AS.

Ved Kgl res i 1903 ble det bestemt at allmenningene skulle deles i Ringsaker Almenning og Nes Almenning. Ved ny Kgl res i 1911 ble det så bestemt at Ringsaker Almenning skulle deles i henholdsvis Brøttum Almenning, Veldre Almenning og Ringsaker Almenning, slik vi kjenner de i dag.

Styret i Skjåk Almenning 2019. Foran f.v. Mona Haugen Grimstad, Ragnhild Løkken. Bak f.v.: Arnstein Fjerdingren, Kjell Egil Ramstad (styreleder), Tordis Brandsar, Vidar Vange og Kjell Aaboen.

Styret i Oppdal Almenning, sittende f.v.: Tone Hagen Bjørgen, Narve Hårstad (styreformann) og Stein Aasmund Ørstad. Bak f.v.: Ingolf Røtvei (bestyrer), Nils Petter Hårstad, Rolf Sverre Holum, Solvor Aalbu Forbregd og Albert Bakk.

Styret i Brøttum Almenning. F.v.: Kari Hanne Pavenstadt, Bjørn Bakken, Martin Berge, Jan Tore Hemma (allmenningsbestyrer), Hans Bjugstad (styreleder) og Inge Sveen.

Styret i Øyer Almenning. 1. rad f.v: Arvid Melby (nestleder), Roar Gillebo (leder), Per M. Bryhn (bestyrer), Arne Haug.
2. rad f.v.: Inger-Torill Hjelmstad, Lars Rinheim, Åse Kraabøl, Heidi Marien Brendløkken

Langmorkje Almenning

Som det også framgår annet sted i jubileumsberetningen, er Langmorkje en av våre statsallmenninger som forvaltes som bygdeallmenning bare når det gjelder skogbruket og virkesretten.

I 1852 hadde Staten bydd den fram til allmuen i Vågå for 3 000 riksdaler*, men bygdefolket fant prisen for høy. Få år senere ble allmenningen satt under offentlig administrasjon ved Gudbrandsdalens og Valdres Forstmesterdistrikt. Årsaken var iflg. forstmester J. B. Barth at allmenningsskogen var mishandlet og ruinert.

I 1947 bestemte så Landbruksdepartementet at Langmorkje statsallmenning for ettertiden skulle drives som bygdeallmenning hva angikk skogbruket. I vedtaket ble statens rettigheter presisert, og de bruksberettigede fikk kun ansvar for forvaltning, skjøtsel og drift av skogen, foredling av virket og fordeling til de bruksberettigede. Svaret fra allmenningsstyret var kort og entydig at en ikke ville overta allmenningen på andre vilkår enn at allmenningen fikk full eiendomsrett, hvilket ble avslått.

Og dermed er eventyret med status som ordinær bygdeallmenning for Langmorkje «inntil videre» ute. Les mer om temaet i artikkelen om statsallmenninger som forvaltes som bygdeallmenninger hva angår skogbruket og virkesretten.

Skjåk Almenning

Historia til Skjåk Almenning som bygdeallmenning går tilbake til 1798, da eiendommen ble kjøpt tilbake til bygda av samtlige matrikulerte gardsbruk i Skjåk, og garden Anvord i Lom. Den enorme eiendommen med skog og fjell hadde da vært på private hender i vel 70 år. Kjøpesummen på 2 500 riksdaler ble utlignet på skyldsatte garder i bygda etter matrikkelskyld.

Fram til 1726 hadde området ligget under danskekongen, som solgte til Johan Joakim Loenicher, også frå Cristiania. Den gang lå de omsettbare verdiene utelukkende i skogen, som ble gjenstand for harde dimensjonshogster (plukkhogster), og ble derfor utarmet. Bruksrettene til trevirke og beite mv var imidlertid hele tiden i behold.

I Skjåk Almenning har det historisk vært et klart – og ofte konfliktfylt – skille mellom eiendomsrett og bruksrett. Dvs. mellom eiendommer med både eiendomsrett og bruksrett på den ene siden, og eiendommer med bare bruksrett på den andre. Til den første gruppen hører gardsbruka som var med på allmenningskjøpet i 1798, og bruk som ved deling og frasalg fra disse har fått med eierparter i allmenningen.

Eierrettighetene er ulikt fordelt og blir målt i "huder og skinn" basert på skyldsettinga i 1798. Eierinteressene er organisert som et sameie i Eigarlaget i Skjåk Almenning.

I den andre gruppen finner vi tidligere bygslingsbruk i allmenningen, tidligere plassbruk og bureisingsbruk. I 2017 hadde 296 eiendommer bruksrett i Skjåk Almenning. Av disse hadde 206 bruk eiendomsrett, mens 90 bruk bare hadde bruksrett. Bruksrettsinteressene er organisert i Bruksrettslaget i Skjåk Almenning, der også hjemmelshavere til gardsbruk

med mindre eierparter i allmenningen tradisjonelt har vært aktive.

Fram til de nye allmenningslovene kom i 1992 stilte henholdsvis Eigarlaget i Skjåk Almenning og Bruksrettslaget således med egne lister til valgene. Lagene vekslet på å ha flertall i allmenningsstyret. Interessemotsetningene, som var åpenbare tidligere, har blitt tonet kraftig ned i løpet av de siste 25 årene. Dette ikke minst takket være den nye valgordningen, og at samarbeid om framtidsrettet forvaltning og felles mål nå blir satt i høgsetet. En skriftlig avtale mellom partene av økonomisk karakter ligger i bunnen.

Joramo Bygdealmenning

Joramo Almenning, eller Aaimellom almenning som den ble kalt i gamle dokument, var aldri på salg. Det finnes ingen rettsavgjørelse som forteller noe om overgang fra statlig gods til bygdeallmenning. Etter kgl.res. fra 1726 ble allmenningen skyldsatt, men etter ny kgl.res. i 1734 ble det bestemt at Joramo skulle fritas for skyld. Etter dette ble Joramo Almenning behandlet som bygdelagets eiendom, altså en bygdeallmenning.

Oppdal Bygdealmenning

Bøndene i Oppdal kjøpte statsallmenningsstrekningene i bygda i 1857 for 100 riksdaler, og fikk skjøte. Formannskapet i kommunen satte seg som mål å gjennomføre en mest mulig fullstendig utskifting av skogen, slik at hver enkelt gard fikk en eller flere skogteiger.

I tillegg til tre store skogstrekningene i Oppdal inngikk en del andre store fellesarealer i den samme utskiftingen, og skogene ble så fordelt på 600 garder. Skogsallmenningene var ferdig utskiftet i 1864.

I 1910 nedla staten påstand om å være eier av de ikke utskiftede fjellstrekningene i Oppdal i forbindelse med Storskiftekommisjonens arbeide med utskifting av bestående fellesskap i «fjellhavningen», og det oppsto strid om skjøtet fra 1857. Tvisten gikk til behandling i «Høifjellskommisjonen» i 1917. Staten tapte saken ved dom to år senere.

Strinde og Bøle Almenning

Denne bygdeallmenninga ved sørenden av Snåsavatnet i Steinkjer kommune ble solgt av danskekongen til kansellirad Hans Hornemann i 1790, og med forbehold om at allmuen skulle beholde bruksrettene. Eiendommen gikk på handel til 1882, da den ble delt mellom eierne og de bruksberettigede ved en minnelig ordning. Fra 1911 ble alt slått sammen til bygdeallmenning, slik vi kjenner den i dag..

Styret i Løiten Almenning 2019. Fra venstre: Jo Inge Gylstrøm, Hilde Mellum, Ingeborg Storbæk, Terje Nilssen (ansattrepr.) Rolf Erik Thorkildsen og Tore Sætren (styreleder).

Styret i Frol Bygdealmenning. F.v.: Odd Gunnar Berg, styreleder Per Erik Bjøraas, Anita Haugen, og Bjørnar Matberg.

Styrebilde Gran Almenning 2019. Foran fra venstre: Bestyrer Knut Narvestad, styreleder Torstein Johnsrud, Øystein Alm. Bak fra venstre: Birgitta Smedsrud, Sondre Imsgard og Knut Ensrud.

Styret i Flaksjø og Lillefjell. F.v.: Pål Bæverfjord, Egil Petter Stræte, Petter Slungaard (styreleder), Arne Stene, Geir Johan Einang og ytterst til høyre vår skogfagmann og sekretær Rune Moen (ikke styremedlem).

Styret i Joramo Bygdealmenning. Bak f.v.: Arne Hage, Pål-Lasse Torstad, Øivind Groven og Irene Amundgård. Foran f.v.: Birger Brækken, styreleder Tor Ivar Hovhaugholen og bestyrer Narve Tveiten.

Styret i Langmorkje Almenning. Foran f.v.: Marit Kolstad og Trond Gutubø (styreformann)
Bak fra venstre: Øyvind Hatleli Mestrand, Arild Svare og Jon Gustav Bjørnstad.

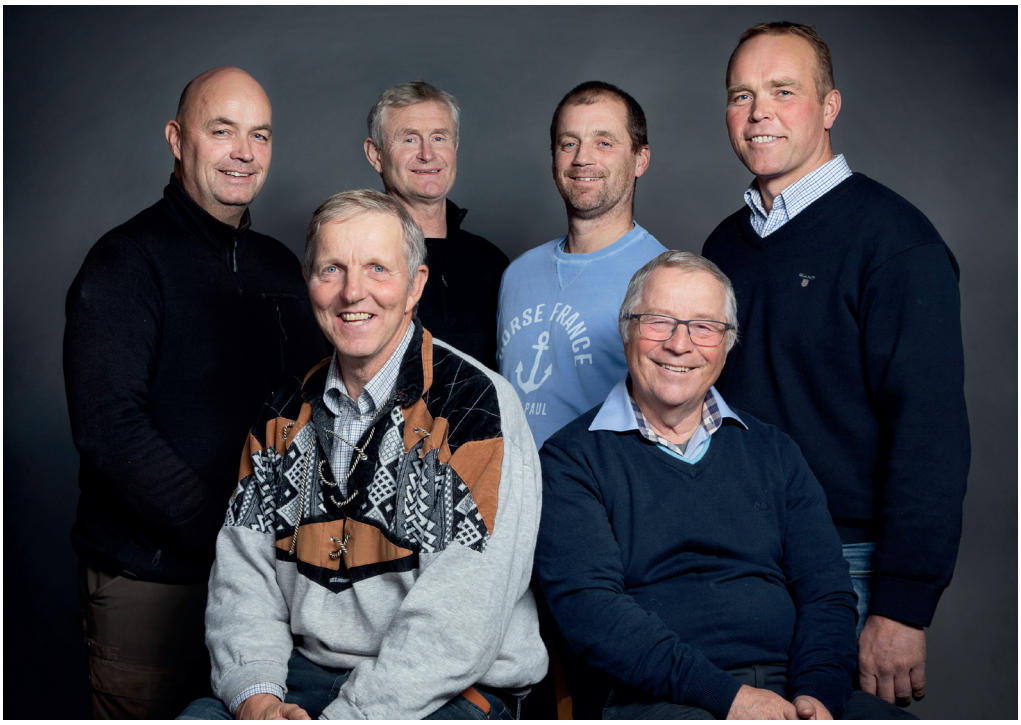

Styret i Espedalen almenning. Bak fra venstre: Tor Suleng, Øystein Kvaalen, Egil Brenden og Torkild Rudi Ovrum. Foran fra venstra: Hans Petter Solberg og styreleder Ole Petter Kleiven. Espedalen bygdealmenning har ikke ansatt daglig leder så styreleder har også den rollen.

Styret i Vang Almenning 2018. F.v.: Olav Sæhlie, Johs Wetten, bestyrer Magne Th. Svenkerud, Marianne Tomter Nylund, Johannes Ingvoldstad. Frode Løberg var ikke tilstede.

Medlemsallmenninger som ikke ble omtalt i jubileumsboken fra 1994

Her følger en kort omtale av nåværende medlemsallmenninger som ikke ble presentert i jubileumsboken for Norsk Almenningsforbund 1919-1994. Av disse har Joramo det lengste medlemskapet.

Joramo Bygdealmenning i Lesja/Dovre

Joramo Bygdealmenning ligger i grensetraktene mellom Lesja og Dovre kommuner lengst nordvest i Oppland, og har arealer i begge kommunene, noe som er spesielt. Dovrebanen oppover mot Dovrefjell deler allmenningen i tre områder, og Raumabanen skjærer tvers gjennom allmenningsskogen på sin vei mot vest. I tillegg til tapte arealer, er jernbanen til stor ulempe for skogsdrifta, samtidig som togene hvert år tar mange beitedyr på grunn av dårlig gjerdehold fra baneansvarlig.

Av allmenningens vel 83 000 dekar, ligger over 70 prosent i verneområder. Joramo Bygdealmenning er en typisk fjellallmenning, med nesten 90 prosent av arealet over den produktive skoggrensen.

I setergrendene Grønsetre, Gardsenden, Nysetre og Nordsetre ligger i alt 35 setrer. I 2018 beitet 156 storfe og nær 1 900 sau.

Årlig hogstkvantum er på om lag 1 300 m^3. Allmenningen var nesten uthogd fra rundt år 1800 og framover, og ble rammet av en stor skogbrann i 1840. Forstlig skogbehandling og forsiktig drift videre har ført til at Joramo Bygdeallmenning i dag framstår som en veldrevet allmenning.

159 garder, fra Hjelle i Dovre til Sør-Hole i Lesja, har bruksrett.

Joramo Bygdealmenning leier ut om lag 600 dekar til militære formål, industri og service, og det er leid ut 45 dekar som tilleggsjord. Det er festet bort 30 hyttetomter. Årlig omsetning er på nærmere to millioner kroner, fordelt på utleie av lokaler, tømmer og ved, grus og fjell, festeavgifter og jakt.

Som de fleste andre bygdeallmenninger har Joramo vært gjennom skiftende tider, også av økonomisk karakter. Allmenningen var med på laget da Lesja og Dovre Trelast ble etablert i 1981, og som gikk konkurs allerede etter tre års drift.

Joramo Bygdealmenning er en veldrevet allmenning både hva angår skogens forstlige behandling og drift, håndtering av bruksrett, utmarksforvaltning, og med god økonomisk styring.

Styrets målsetning er å opprettholde allmenningen som en ressurs for de bruksberettigede.

Joramo Bygdealmenning ledes av et styre på 6 medlemmer, der Tor Ivar Hovhaugholen er styreleder i 2019.

Narve Tveiten er allmenningsbestyrer i 40 prosent stilling. Han er skogbruksutdannet, og er styrets sekretær og allmenningens daglige leder med ansvar for skogens drift. Altså en bestyrer av den gode, gamle sorten.

Dovreskogen Bygdeallmenning i Dovre

Dovreskogen Bygdealmenning er en skogeiendom som strekker seg langs Dovrebanen og E6, fra kommunegrensen mot Sel og videre oppover Gudbrandsdalen og cirka10 km mot Dovre sentrum.

Skogarealet er delt på to teiger, og er totalt på 13 821 dekar. Den største teigen ligger på vestsiden av Gudbrandsdalslågen, mens en liten teig, som tidligere var kommuneskog, ligger på østsiden av vassdraget. Gjennom denne teigen, Skogseterteigen, går det vei til en fin seter- og hyttegrend, der det er gode muligheter til fritidsaktiviteter både sommer og vinter, med blant annet løypenett til Høvringen.

I hovedteigen er det anlagt skytebane, som den lokale jeger- og fiskeforeningen og skytterlaget benytter jevnlig.

Årlig avvirkes om lag 1 700 m^3 tømmer maskinelt. I tillegg avvirkes rundt 150 m^3 manuelt av en lokal skogsarbeider ansatt i Mjøsen Skog. Det utføres om lag 150 dekar med ungskogpleie og andre ryddeoppdrag.

Skogsdrifta sammen med utleie av jakt på både småvilt og storvilt, utleie av jordarealer som tilleggsjord for bruksberettigede gardbrukere, utgjør grunnlaget for allmenningens økonomi og drift.

Dovreskogen Bygdealmenning ledes av et styre med 5 medlemmer, der Bjørn Ivar Killi er styreleder i 2019. Solfrid Marie Nylend Lien er tilsatt som bestyrer i 40 prosent stilling.

Flaksjø og Lillefjell Bygdeallmenning i Stjørdal

Flaksjø og Lillefjell Bygdeallmenning ble medlem i Norsk Almenningsforbund fra 2019. Allmenningen ligger i Stjørdal kommune sør for Stjørdalselva i tidligere Nord-Trøndelag.

Flaksjø og Lillefjell ble kjøpt på auksjon fra den dansk-norske kongen Christian VII i 1798 av bønder fra bygdelaget «….. paa egen og den øvrige Almindings Tilgrænsende Almues Vægne», slik det står i skjøtet.

Av allmenningens nærmere 12 000 dekar er under halvparten produktiv skog, altså en liten skogsallmenning i landsmålestokk. Høyeste punkt er Strætafjellet på 490 m.o.h. En betydelig del av arealet er myr. Det er inngått avtale om frivillig skogvern med staten på et mindre areal.

Ved inngangen til 2019 hadde 57 jordbrukseiendommer bruksrett. Hogsten utføres av de bruksberettigede selv (enkeltmannsdrift) etter at styret og skogbestyrer har gjennomført en tradisjonell årlig blinking. Hogstkvantumet pr. år har vært dalende, og var i 2018 på vel 100 m3.

Allmenningen brukes som beiteområde. I 2018 var det 50-60 sau pluss lam på beite, i alt om lag 160 småfe. Tallet på brukere som benytter seg av beiteretten har gått kraftig ned, selv om antallet småfe i stor grad er opprettholdt. Beite med storfe forsvant fra allmenningen på 1970-tallet.

Det er ingen seteraktivitet i dag. Mens det sist på1700-tallet var registrert 22 gardsbruk som drev med setring, var det lite igjen 100 år senere. På en av de gamle setervollene, Øfstivollen, ble det gamle seterhuset revet 1998-99, og i stedet satte en dugnadsgjeng blant de bruksberettigede opp en ny hytte samme sted. Vollen leies ut etter avtale. For fotturister som går Norge på tvers har Øftstivollen blitt et passende overnattingssted. På dugnadsbasis drives også kulturtiltak rettet mot allmennheten på vollen, som blant annet omfatter kaffesalg 5-6 ganger om sommeren.

Forsvaret har et skytefelt nært lokalisert til allmenningen, noe som legger restriksjoner på virksomheten både som del av sikkerhetssonen, og ved at det er splintfare i virket. Allmenningen mottar en årlig kompensasjon for ulempene.

I allmenningen er det 27 hytter på festet tomt med årlig festeavgift. Forsvarets aktivitet begrenser ytterligere hyttebygging.

Det utøves jakt og fiske, og årlig gis det 4-5 fellingstillatelser på storvilt.

Årlig omsetning er om lag kr. 200 000. De viktigste inntektspostene er fra jakt, salg av overnatting, leieinntekter fra forsvaret, festeavgift hytter, samt utvisning av tømmer og ved. Kostnadene er hovedsakelig knyttet til skogkultur, vedlikehold av veger, lønn til skogbestyrer, samt honorar til styret og forsikring.

Flaksjø og Lillefjell Bygdeallmenning representerer et vakkert område av Trøndersk natur, fra kraftig barskog til vatn, fjell, myr og vidder. Selv om allmenningen er liten i utstrekning, har den opp gjennom skiftende tider hatt stor betydning og vært en kjærkommen ressurs for mange brukere. Flaksjø og Lillefjell framstår som en veldrevet bygdeallmenning med solid ledelse.

Flaksjø og Lillefjell Bygdeallmenning ledes av et styre med 5 medlemmer, der Petter Slungaard er styreleder i 2019, samtidig som han også er daglig leder. Rune Moen er skogbestyrer.

Styrets målsetning er å opprettholde allmenningen som en ressurs for de bruksberettigede gardsbrukene, og å ta vare på utmarkstradisjonene og områdets betydning for bygdene rundt. Om Flaksjø og Lillefjell Bygdeallmenning er det fristende å si: Liten men god!

Styret i Ringsaker Almenning sammen med representanter fra Brøttum Almenning og Pihl og andre aktører knyttet til Sjusjøen på tur til Anterselva i Italia.

Styrebefaring for å se på tynningsdrift. (Foto: Løiten Almenning)

Oversikt over offentlig grunn og bygdealmenninger

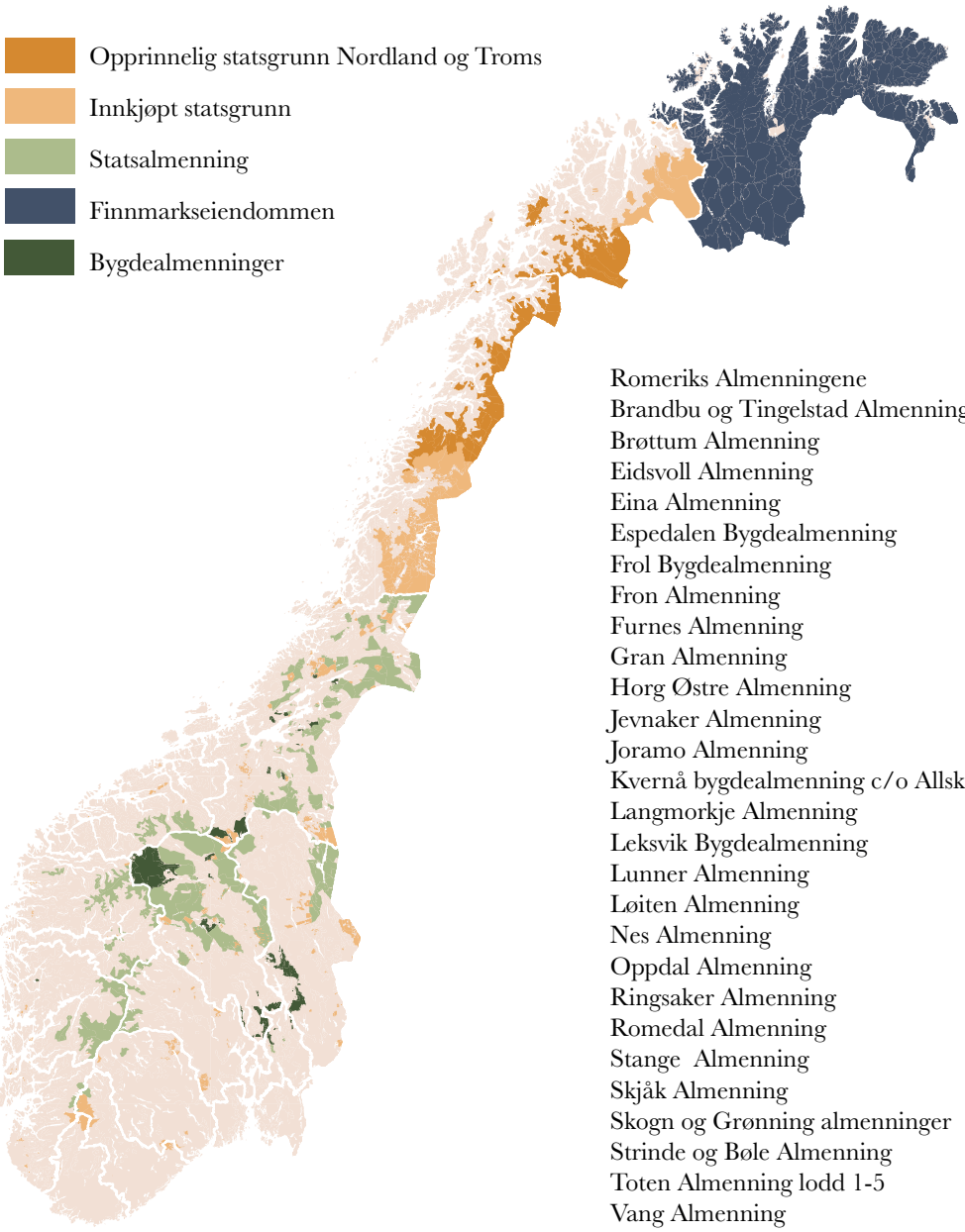

Romeriks Almenningene
Brandbu og Tingelstad Almenning
Brøttum Almenning
Eidsvoll Almenning
Eina Almenning
Espedalen Bygdealmenning
Frol Bygdealmenning
Fron Almenning
Furnes Almenning
Gran Almenning
Horg Østre Almenning
Jevnaker Almenning
Joramo Almenning
Kvernå bygdealmenning c/o Allskog
Langmorkje Almenning
Leksvik Bygdealmenning
Lunner Almenning
Løiten Almenning
Nes Almenning
Oppdal Almenning
Ringsaker Almenning
Romedal Almenning
Stange Almenning
Skjåk Almenning
Skogn og Grønning almenninger
Strinde og Bøle Almenning
Toten Almenning lodd 1-5
Vang Almenning
Veldre Almenning
Øyer Almenning
Åsen Bygdealmenninger
Dovreskogen bygdealmenning

Kartet viser oversikt fra 2009. Referanse:
Fast eiendoms rettsforhold, 2. utgave av
Kirsti Strøm Bull og Nikolai K. Winge (2009).

Hyttetomter og hyttebygging er et betydelig inntektsgrunnlag for noen av bygdeallmenningene. Her fra Lygna i Brandbu og Tingelstad Almenning. (Foto: Fotograf Jenserud)

Sikfisker Steinar Baukhol i full sving. Han har drevet tynningsfiske av sik i vinstervannene i Espedalen bygdealmenning siden 1992. Da var hele denne store innsjøen overbefolket av sik. Ørreten var småvokst og i dårlig kondisjon. Første årene fisket Baukhol ut 16 til 18 tonn sik. Nå er fangsten kommet ned til 4 - 5 tonn i året. Kvaliteten for både sik og ørreten er nå svært bra. (Foto: Espedalen Almenning)

Landets eneste avlsstasjon for fjellrev ligger på Oppdal Almenningens grunn på Sæterfjellet i Snøhettaområdet. (Foto: Oppdal Almenning)

Kronprinsens Haakons besøkte Budor i Løiten Almenning vinteren 2018. Styreleder Tore Sætren helt til venstre. Daværende ordfører i Løten Bente Elin Lilleøkseth mellom styreleder og Kronprinsen.

Skogsarbeider Olav Brendjord (59) har jobbet i Joramo Bygdealmenning. Det har blitt langt færre kolleger med samme yrkestittel. Han har vært ansatt i Mjøsen Skog siden 1988.
(Foto: Joramo Bygdealmenning)

Norsk Almenningsforbund – de første 75-årene

Opptakten

Etter initiativ fra Løiten Almenning, ved formann Jørgen Englausmoen, møttes utsendinger fra Hedmarksallmenningene, Eidsvoll Almenning og daværende Pihlske Sameie på Hamar den 26. juni 1919 for å danne en forening til fremme av bygdeallmenningenes interesser. Foreningen forble navnløs fram til 1923, for først da ble det vedtatt regler for De Østoplandske Almenningers Fellesforbund. Dette navnet bestod fram til forbundets årsmøte 16. september 1937, som endret navnet til dagens Norsk Almenningsforbund.

Tida og tilhøva tidlig på 1900-tallet

Opprettelsen av forbundet må forståes i lys av "tida og tilhøva" tidlig på 1900-tallet, der særlig fire faktorer var avgjørende. For det første skjer etableringen i en periode med tiltakende sosial polarisering der de forskjellige samfunnsinteressene organiserer seg. Norges Skogeierforbund ble for eksempel stiftet i 1913, og forløperen til Norsk skog- og landarbeiderforbund i 1912.

For det andre var forvalting av naturressurser et viktig samfunnsanliggende under den nye nasjonale arbeidsdagen etter 1905. Dette gjaldt ikke minst skogressursene, som for en stor del var i en elendig forfatning etter dimensjonshogst gjennom flere hundre år. Denne "ti-toms topp" hogsten, uten videre syn for skjøtsel og gjenvekst, hadde rundt om i landet ført til glisne bestander av skrapskog med dårlig tilvekst. Den toneangivende skogforvalteren og senere professor Agnar Johannes Barth publiserte derfor i 1916 brannfakkelen *Norges skoger med stormskridt mot undergangen*, en artikkel som virket med til etableringen av Landskogtakseringen i 1919. Altså samme år som forløperen til almenningsforbundet ble stiftet.

For det tredje hadde befolkningsveksten og økningen antall jordbrukseiendommer gjennom 1800-tallet økt presset på allmenningsressursene. Til tross for stor utvandring til Nord Amerika i andre halvdel av hundreåret, doblet folketallet seg fra om lag 900 tusen i 1801 til 1,8 millioner i 1900. Selv om folk i stigende grad også flyttet til byene i samme

periode, økte antallet jordbrukseiendommer fra 79 tusen til 155 tusen gjennom 1800-tallet. Bureisinga i mellomkrigstida og avviklingen av husmannsvesenet gjorde at denne trenden ikke kulminerte før i 1950, med nær 200 tusen registrerte jordbrukseiendommer. Fordi jordbruk i denne perioden langt på veg var identisk med husdyrbruk, gikk intensiv beitebruk i mange områder hardt utover skogen. Gjengroing er i dag gjerne oppfattet som negativt, men følgende utsagn fra en skogeier på Agder i 1914 har motsatt fortegn:

> *Skogen dreg seg no tett innåt innmarksgjerda og hoppar jamvel over gjerda, og set seg på udyrka innmark. For skogane har vorte fri det verste skadedyret, geita. Geita heldt godt snau den beste skogmarka i vide strekke ikring kvar bygd. Nå gror skogen som åker på slike stader, for det er om lag 20 år sida geitekjeften fekk gnage vekk furu- og granplantene.*

Det må også nevnes at etablering av trevare og treforedlingsindustri mot slutten av 1800-tallet hadde sterk innvirkning på skogen og skogbruket. De nye tresliperiene, cellulose og papirfabrikkene gjorde at massevirket fra skogene fikk økonomisk interesse på en radikalt ny måte.

Til sist, og for det fjerde, medførte den nevnte utviklingen i jordbruket til at mange nye bruk gjorde krav på bruksrett i bygdeallmenningene fram mot første verdenskrig. Dette spisset seg med valgreglene i *Lov om Bestyrelse for Bygdeallmenninger og Statsallmenninger* fra 1897. Loven slo fast at allmenningsstyret skulle velges ved flertallsvalg "*af og blandt de Eiendomsberettigede og Brugsberettigede*".

Før 1897 var styrevalget regulert av *Lov indeholdende Bestemmelser om Aldminingsskove* fra 1857 og *Lov om Skovvesenet* fra 1863. Disse lovene bestemte at det skulle være et allmenningsstyre oppnevnt av det kommunale formannskapet i hver allmenning. Det var videre et krav at styremedlemmene skulle ha eiendomsrett i allmenningen.

Allmenningsvalgene ble som en følge av 1897 lovendringen politisert. Typisk ved at bondelaget og småbrukarlaget stilte hver sine valglister. Dessuten kom spørsmålet om kriteriene for at en eiendom kan ha bruksrett - og dermed stemmerett - for alvor på dagsorden. Ordnede valg på allmenningsstyrer forutsatte ajourførte bruksrettsregistre og manntall.

Kriteriene for bruksrett, som i alle år vært en gjenganger i Norsk Almenningsforbund, kom først opp for domstolene med Hadelandssakene tidlig på 1900-tallet. Allmenningene ønsket en rettslig avklaring av hvor mye dyrket jord et bruk måtte ha for å ha bruksrett. Skulle grensen gå på 2, 5, eller 7 daa? Da Høyesterett til slutt avsa "Hadelandsdommen" i 1913, gikk til manges skuffelse ikke retten inn på arealkravet. Retten nøyde seg med formuleringen at for å ha bruksrett måtte et bruk "*ha karakter av jordbruk og drives som sådant*". Denne formuleringen, uten noe arealkrav, har blitt stående gjennom rettspraksis fram til i dag, og vi kjenner den igjen fra dagens bygdeallmenningslov fra 1992.

Viktige saker i mellomkrigstida

Ved siden av prinsipielle bruksrettstema, var aktiviteten til forbundet de første tiårene preget av praktiske spørsmål og etablering av fellestiltak. Spørsmål som skogbrannvakthold og skogforsikring opptok forbundsstyret. Det samme gjorde spørsmål om bruksrettsvirke ved gjenoppbygging etter brann. Forholdet til Norges Skogeierforbund og de framvoksende skogeiersamvirkene var også tema. Det var viktig for forbundet å få til salgsbetingelser innenfor salgsorganisasjonene som var tilpasset allmenningene, en spørsmålsstilling vi kjenner igjen fra samtidas fusjonsdebatter. Et annet gjenkjennelig tema som opptok forbundet i mellomkrigstida, var spørsmål om lønn og pensjon for almenningsbestyrerne.

Bureising i bygdeallmenningene ble et hett stridstema i mellomkrigstida. Dette kom på spissen i 1934 da Norsk bonde- og småbrukarlag kom med forslag om innføring av ekspropriasjonshjemmel for bureisingsjord i bygdeallmenningene. Forbundet engasjerte seg sterkt mot dette forslaget, blant annet ved å henvende seg til Landbruksdepartementet med krav om at et forbud mot ekspropriasjon av allmenningsgrunn til bureising burde inn i allmenningslovgivingen. Argumentet var at ekspropriasjon til bureising ville gå utover bruksretten. Sluttresultatet ble at verken småbrukarlaget eller forbundet fikk gjennomslag for sine krav.

Dialog med myndighetene og forstfaglige miljø har i alle år vært viktige oppgaver for Norsk Almenningsforbund. Allerede i skogkommisjonen av 1879, hadde forstmannen og juristen Jacob Bøckmann Barth (far til alt nevnte Agnar Barth) tatt til orde for at driftsplaner burde innføres i skogbruket. Dette kravet ble det rett nok ikke lovfesta før 50 år senere, på 1930-tallet. Et annet krav til profesjonalisering av allmenningsskogbruket, var kravet om at allmenningsbestyrerne skulle ha forstfaglig kompetanse. Dette kom inn i allmenningslovgivingen i 1918, på et tidspunkt da flere allmenninger allerede hadde tilsatt forstkandidater i lederstillinger.

Salgshogster ble mer og mer uvanlig etter år 1900, og stadig flere allmenninger gikk bort fra enkeltmannsdrift til fellesdrift av allmenningsskogen. I 1937 ble skogloven endret, slik at Landbruksdepartementet fikk myndighet til å pålegge fellesdrift i bygdeallmenningene. Samme lovendring ga nye regler for allmenningsvalg, slik at allmenningsstyret skulle velges ved forholdstallsvalg. Dette sikret jamnere representasjon fra forskjellige grupperinger og kretser i allmenningsstyret.

I 1937 opprettet også Landbruksdepartementet en fast stilling som allmenningsinspektør. Den statlige allmenningsinspektøren ble snart enn viktig samtalepartner og rådgiver både for allmenningene og forbundsstyret. Ordningen med allmenningsinspektør stod ved lag til i 1998.

Årene fram mot 1940 var dessuten en konsolideringstid for Norsk Almenningsforbund ved at stadig flere allmenninger meldte seg inn. Ved krigsutbruddet i 1940 var det fleste bygdeallmenningene sør for Dovre medlemmer. Bygdeallmenningene i Trøndelag kom med midt på 1950 tallet, med det siste tilskuddet i 2019 da Flaksjø og Lillefjell

Rester etter en gammel grenserøys, som ble restaurert av Frol Almenning. (Foto: Ivar Granum)

bygdeallmenning meldte seg inn i forbundet. Etter 1950 har også til sammen seks statsallmenninger der skogen blir drevet som bygdeallmenning, blitt medlemmer av Norsk Almenningsforbund. Først ut av disse var Øyer Almenning, som ble medlem i 1955.

Krigsåra

Det første sporet i forbundets protokoller av at verdenskrig var under oppseiling finner vi på nyåret 1940. Da vedtok styret at medlemsallmenningene skulle bidra med ett øre per daa produktiv skog som skulle deles likt mellom Finlands og Norges Røde kors. Vinterkrigen var altså et faktum. Ut over dette syner lite av selve krigshandlingene igjen hos forbundet. Ute allmenningene var det store hogster pålagt av okkupasjonsmakten og NS-styret, ikke minst til brensel og knott fordi tilgangen petroleumsbasert energi etter hvert ble svært knapp. Det mest drastiske inngrepet i allmenningsskogene ble likevel avverget av freden, for våren 1945 var det planer om å snauhogge 2 km på hver side av jernbanelinjene i lavlandet for å skaffe fyringsved til jernbanen og båttrafikken på kysten. Forbundsstyret fikk arbeide uten innblanding fra Quisling-styret gjennom hele krigen, men allmenningsstyrene ble nazifisert ved årsskiftet 1942/43.

De første fredsårene var den såkalte engangsskatten en viktig sak for forbundsstyret. Engangsskatten var del av det økonomiske oppgjøret etter krigen, og hadde som hensikt å ramme dem som hadde hatt ekstraordinære inntekter i krigsårene gjennom handel og oppdrag fra okkupasjonsmakten. På grunn av tvangshogster var allmenningene sterkt overavvirket og satt med store kontantbeholdninger. Dette reiste flere prinsipielle problemstillinger, for var det rimelig å beskatte omdanning av naturkapital til finanskapital under tvang? I tillegg kom det opp argumenter, som vi kjenner igjen fra skattesakene på Hadeland på 2000-tallet, for inntekter fra allmenningsgrunnen skal beskattes hos de bruksberettigede og ikke hos allmenningskassen. Dvs. hos bruksberettigede, som på grunn av krigen endatil hadde fått avkortet sine ytelser fra allmenningene. I sum nådde allmenningene og forbundet fram med sine synspunkter, og Finansdepartementet frafalt kravet om engangsskatt fra bygdeallmenningene.

Etterkrigstida fram til 1990

Lovreformene før krigen hadde vært med å legge grunnlag for mer profesjonell og rasjonell allmenningsdrift, særlig med hensyn til skogen. I tillegg skapte gjenoppbyggingen etter krigen en høykonjunktur, ikke bare i Norge, men i hele Vest Europa. Etterspørselen etter byggevarer og andre tre-produkter var historisk høy, noe som også ga seg utslag i tømmerprisene. Det var stor aktivitet i skogen, og allmenningene tjente gode penger gjennom 1950-tallet og fram til midten av 1960-årene. At Stange og Romedal allmenninger så seg i stand til å bygge et komplett moderne gardsanlegg på Ekeberg i forbindelse med Norges Vels 150-års jubileum i 1959, kan stå som illustrasjon på de gode tidene.

Men mot slutten av 1960-åra begynte det å butte mot. I 1968 viste regnskapene for halvparten av bygdeallmenningene på Østlandet underskudd etter at bruksretten var tilgodesett.

UNDER LUPEN

På slutten av 1960-åra og tidlig 1970-tall satte flere sentrale bygdeallmenninger både administrasjon, skogsdrift og industrivirksomhet under lupa. Konklusjonen var at allmenningene bare delvis hadde fulgt med i timen:

- Administrasjonen var tungrodd blant annet fordi allmenningslovgivinga var gammeldags. Det gamle kravet om egen lov for bygdeallmenningene ble derfor reist på nytt.
- I allmenningsstyrene var det utbredt skepsis til mekanisering av skogbruket.
- Allmenningene hadde ikke tydelig nok sett den teknologiske revolusjonen og rasjonaliseringen som var i gang.
- Trelastindustrien hadde strukturproblemer; allmenningssagbrukene var for små og produksjonsutstyret mange steder utdatert.

Det første punktet, som hadde vært et viktig krav fra allmenningsforbundet i flere tiår, ble innfridd i 1992 da lov om bygdeallmenninger ble vedtatt. Loven innebar ingen revolusjon, men bekreftet og systematiserte for en stor del allerede etablert lovverk og rettspraksis.

Det gamle kravet om en egen lov for bygdeallmenningene ble innfridd i 1992. Loven slo blant annet fast at bygdeallmenningene er privat eiendom, en ny valgordning med valgkomité og flertallsvalg ble innført, og det vart lagt ned et generelt forbud mot salg av allmenningsgrunn. Dette snudde om på den såkalte Titus Fallingen dommen fra Skjåk Almenning, der Høyesterett i 1963 hadde tilkjent allmenningsstyret kompetanse til å selge allmenningsgrunn. Men det lenge etterlyste arealkravet til bruksrettsbruk kom ikke med i loven.

Mekaniseringen av skogbruket var det ingen veg utenom. Tømmerfløtingen ebba stort sett ut med 1960-tallet. Fra slutten av same tiår overtok traktoren helt for hesten i skogen, og etter hvert kom lassbærerne og hogstmaskinene. I 2009 ble 90% av tømmeret i Norge avvirka med hogstmaskin. Tallet på skogsarbeidere gikk ned fra om lag 35 000 i 1950 til færre enn 500 i dag.

Fra 1970-åra og framover endra strukturen i trelastnæringen seg dramatisk mot færre og langt større sagbruk. Utfordringene de mange små allmenningsbruka stod overfor ble møtt på tre måter. For det første ble en rekke små sagbruk nedlagt. Noen allmenninger satset og bygde ny industri, gjerne skilt ut som egne selskap der flere allmenninger i fellesskap stod bak. Så seint som midt på 1990-tallet ble minst 15 mindre og større trelastbruk drevet av bygdeallmenninger. Ved inngangen av 2000-tallet var det igjen færre enn halvparten.

Bygdeallmenningene etter 1990

Skogen var derfor ikke det den engang var for bygdeallmenningene. Selv om trenden nå kanskje har snudd, er utvilsomt utviklingen i tømmerprisen de siste 50-åra den beste indikatoren på dette. Målt i 2015 kroner var gjennomsnittlig tømmerpris tre ganger så høg i 1965 som i 2015.

Bygdeallmenningene har derfor de siste 30 årene måttet se seg om etter andre og flere bein å stå på. Salg av byggevarer var et nærliggende forretningsområda å satse på, og flere bygdeallmenninger driver i dag byggevareutsalg knyttet opp mot forskjellige kjeder.

I Norge ble den disponible realinntekten per innbygger doblet i perioden 1995-2015. For allmenninger som ligger laglig til for hyttebygging, har dette åpnet nye og til dels rause inntektskilder. Paradeeksempelene på dette Ringsaker og Brøttum almenninger, men også i mange andre bygdeallmenninger har utvikling av hyttefelt og bortfeste av tomter de siste 20-åra vært med og avlaste reduserte inntekter fra skogen.

Historisk høye bestander av hjortevilt (elg og hjort) sammen med ditto betalingsvilje blant jegerne, har også økt jaktinntektene i bygdeallmenningene. I Skjåk almenning har for eksempel jaktinntektene i mange år vært viktigste inntektskilde. Der er særlig villreinjakta viktig, men også elg- og hjortejakta teller positivt i regnskapet.

Allmenningene er først og fremst ressurser for jordbruket i sine bygdelag. De dype strukturendringene i jordbruket etter 1990 slår også inn i bygdeallmenningene.

I 1950 sysselsatte jordbruket 20% av folket, mens tallet i 2015 var 1,7%. Tallet på driftsenheter er redusert fra rundt 160 000 i 1970 til 39621 i 2018. I 2018 var andelen av bønder som henter 90% eller mer av inntekten fra jordbruket redusert til 13%. Det vil si den andelen bønder som i statistikken regnes som heltidsbønder. Parallelt med denne utviklingen, har prosentdelen av dyrkajorda som er leiejord økt til 44% på nasjonalt nivå. Det tallet som holder seg oppe, er tallet på landbrukseiendommer. I 2016 var det fremdeles 184 407 landbrukseiendommer i landet. Dette betyr blant annet at mange bruksrettsbruk er uten aktiv jordbruksdrift i regi av eieren. Selv om ytelsene til slike bruk over bruksretten jamt over er små, reiser utviklingen fordelingspolitiske utfordringer for allmenningsstyrene.

Seterdrifta er kanskje den mest allmenningsnære delen av jordbruket, og det var her de nevnte strukturendringene viste seg først. Fra 1949 til 1979 stupte tallet på aktive setrer fra 22600 til 3400. I 2015 var det 915 setrer i drift i hele landet. Beitebruken har derimot holdt seg langt bedre, og tallet på dyr på utmarksbeite har i enkelte områder til og med økt de siste årene.

Rovdyrpolitikken og re-etableringa av bjørn, jerv, gaupe og ulv i den norske faunaen utfordrer beitenæringa og beiteretten i allmenningene. Julussa er ikke lenger mest kjent for fløyting og en av de kvasseste arbeidskonfliktene i mellomkrigstida, men som et av de heteste konfliktområdene i ulveforvaltningen. For skogbruket og virkesretten representerer statlig arealvern og skogvern en

lignende utfordring. Forsøk på å få til balanserte kompromiss mellom bruk og vern, har stått høgt oppe på dagsorden for bygdeallmenningene og forbundsstyret helt siden arbeidet med særlov for Oslomarka tok til i 1970-åra.

Sæterdrifta har blitt sterkt redusert, men beitebruken har holdt seg. Noen steder har antall dyr på utmarksbeite økt. (Foto: Flaksjø og Lillefjell Almenning)

Bygdeallmenninger i hamskifte

Forfatteren Inge Krokann fra Oppdal skrev i 1942 artikkelen «Det store hamskiftet i bondesamfunnet». Sentralt i hamskiftet var overgangen til pengehusholdning fra selvbergingshusholdning fra midten av 1800-tallet. Det skjedde store omveltninger i så vel økonomiske, som sosiale og kulturelle forhold i norske bygdesamfunn. En må anta at forandringene også slo inn i bygdeallmenningene, bl.a. ved at husmenn og landarbeidere, som før var regnet som en del av bondestanden og dermed tilhørte jordbruket, ble en del av arbeiderklassen. Fra denne klassen ble det rekruttert arbeidere til skogs- og sagbruksarbeid.

Det var fristende å ty til dette bildet da vi skulle lage innledning til en artikkel om bygdeallmenninger i omstilling. For utvilsomt har flere av våre medlemmer vært gjennom hamskifte med til dels gjennomgripende endringer de siste 30-40 årene, ikke minst hva organisering, satsingsområder og økonomi angår.

Fra å drive tradisjonell bruksrettsforvaltning og lokal virksomhet innen skogbruk, trelast, jakt og fiske, har mange av bygdeallmenningene blitt viktige og flersidige samfunnsaktører med finansielle muskler, og der utmarksressursene utenom skogbruket står sentralt.

Mange bygdeallmenninger tiltrekker seg i dag både nasjonal og internasjonal oppmerksomhet gjennom naturvern, hytteliv, reiseliv, jakt og fiske. Generell velstandsøkning med økt kjøpekraft og mere fritid har ført til stigende etterspørsel etter hytter, fritidsboliger, kostbar storviltjakt og friluftsliv på bygdealmenningenes arealer.

Ikke slik å forstå at bygdeallmenningene var av mindre betydning i sine nedslagsfelt før enn nå, men på en annen, snevrere og lokal måte. Den generelle samfunnsutviklingen har også slått inn over allmenningene. Verden rundt oss forandrer seg, og allmenningene med den. Kommersialisering, effektivisering, rasjonalisering, mekanisering, modernisering, omorganisering, ny kompetanse og teknologi, miljøvern og samarbeid har gjerne blitt vel så viktig som sunt bondevett, forstlig skolering og tradisjon.

Skal bygdeallmenningene opprettholde sin legitimitet, er det viktig at styrene og daglig ledelse er seg sitt ansvar bevisst, og holder stø kurs i forhold til jordbruket og det samfunnsoppdraget de er tillagt å forvalte i nåtid og framtid. Samtidig må de stille seg åpne for nye trender i tiden med tanke på satsingsområder og nødvendige omstillinger, men hele tiden tenke langsiktighet og bærekraft.

Ressursene

Bygdeallmenningene sitter på betydelige ressurser i form av skog, fjell, vatn og vassdrag, beite, vilt og fisk, arealer for friluftsliv og hytteutbygging, samt utnyttbare løsmasser. Samlet dekker de et totalareal på 7,5 millioner dekar, derav 2 millioner dekar produktiv skog.

Skjåk Almenning er landets største bygdeallmenning med sine nær 2 millioner dekar. 95 prosent av arealet ligger imidlertid over skoggrensen. Fram til Finnmarkseiendommen ble etablert i 2006, var Skjåk Almenning også Norges største private eiendom. Oppdal Almenning er neststørst av bygdeallmenningene, med 1,2 millioner dekar. Her ligger hele arealet over skoggrensen, og Oppdal sammen med Espedalen er dermed allmenningsforbundets eneste rene fjellallmenninger.

Romedal, Løiten og Gran allmenninger er de største skogsallmenningene i Norge, med henholdsvis 204 000, 151 000 og 132 000 dekar produktiv skog.

En viser til egne tabeller over medlemsallmenningene med ressursoversikt. Dette er de målbare ressursene. De immaterielle verdiene bygdeallmenningene representerer som arena og tumleplass for opplevelse og rekreasjon lar seg ikke kvantifisere, men de er der, heldigvis.

Skogbruk

I et historisk perspektiv har allmenningsskogbruket vært den viktigste økonomiske bærebjelken i de fleste bygdeallmenninger. Det har blitt utløst betydelige ressurser i form av tømmer, trelast og ved til dekning av de bruksberettigedes behov, samt til ordinært salg. I skogen har endringene vært gjennomgripende både driftsmessig, sysselsettingsmessig og økonomisk.

Med introduksjonen av landbrukstraktorer og motorsag på 1950-tallet, startet en mekanisk revolusjon, som for alvor skjøt fart da rammestyrte lunningstraktorer, hogstmaskiner og lassbærere inntok skogene utover på 1960-tallet. I takt med den økende mekaniseringen avtok sysselsettingen i skogbruket dramatisk. På 1950-tallet var det 35 000 tømmerhoggere i Norge, mens det i 2005 bare var 500 igjen.

Ved Norsk Almenningsforbunds 100-årsjubileum i 2019 er det knapt manuelle og motormanuelle skogsarbeidere igjen i bygdeallmenningene, og i store deler av året er disse sysselsatt med andre oppgaver.

Dagens skogsarbeidere er i all hovedsak maskinoperatører i moderne og behagelige førerhus, med spaker og dusinvis instrumenter og knapper, og som i samspill med en datamaskin sørger for felling, kvisting, aptering, måling, kapping og sortering. Og skogshesten, jordbrukstraktoren og skogstraktoren med vinsj er snart historie.

Skogen er ikke lenger det viktigste aktivum for mange av allmenningene. Mens forbundsårsmøtene var nesten fri for andre temaer enn skogbruk til langt ut på 1980-tallet, hører en nå sjelden de engasjerte og innsiktsfulle diskusjonene om foryngelsesmetoder,

Leif Skiakers jaktlag med storokse felt i Raudalen i Skjåk Almennings vestfjell. (Foto: jaktlaget)

Rypa er å finne i de fleste allmenningene. Rypebestanden svinger veldig fra år til år. (Foto: Oppdal Bygdealmenning)

Moskusen er unik på Dovrefjell, og er blitt en populær attraksjon for reiselivsnæringen. (Foto: Oppdal Bygdealmenning)

ungskogpleie og tynning, eller flatehogstenes fortrinn eller forbannelse. Når sist så vi forresten en forstmann i nikkers, og med kniv i slira stige fram i forsamlingen og plantet foten på stubben under sitt innlegg?

Symptomatisk er det også at *Skogsangen* av skogforsker Erling Eide sjeldnere og sjeldnere lar seg høre i forbindelse med årsmøter og andre større evenementer i skogbruket. Og om den i det hele tatt avsynges, er det ikke lenger utpreget unisont, men bærer mest preg av mumling. Den er ikke lenger «pensum» i skogbruksutdanningen ved NMBU (tidligere Norges Landbrukshøyskole).

Skogen, herunder foredling og handelsvirksomhet, har i første rekke vært bygdeallmenningenes eget domene, og har bare sporadisk vært tema i forbundsstyret. Derimot har avsetningsmulighetene for tømmer og ikke minst massevirke påkalt engasjement. Det er grunn til å nevne at Norsk Almenningsforbund historisk sett har samarbeidet godt om skogpolitikk med Norges Skogeierforbund og Norskog.

Jakt og fiske

I de fleste bygdeallmenningene har storviltjakta over tid vært en viktig inntektskilde. Økningen i elg- og hjortestammene som følge av rettet avskyting, målrettet satsing på bestandsoppbygging og god tilgang på føde er de viktigste årsakene.

I de fleste kommunene var bestandene av elg relativt beskjedne til godt etter krigen. Mange steder har økningen vært formidabel, noe som i mange tilfeller har medført til dels betydelige beiteskader på ungskog av furu og på innmark. Det er derfor viktig å holde bestandene på et bærekraftig nivå.

Det drives elgjakt i alle medlemsallmenningene, med store årlige jaktkvoter både på Hedmark, Romerike, Hadeland, Toten og Gudbrandsdalen, og i forhold til areal også i flere Trøndelagsallmenninger.

Hjorten, som tidligere først og fremst tilhørte Vestlandet, begynte å etablere seg i de indre og høyereliggende dalstrøkene på Østlandet allerede rundt 1960, men harde vintre førte til at formeringen gikk sakte. Hjorten har etter hvert inntatt det meste av innlandet, ønskelig eller ikke. Det felles nå årlig hjort i nesten alle medlemsallmenningene, der Skjåk topper med årlige jaktkvoter på rundt 80 dyr, og med høy fellingsprosent.

Skjåk Almenning og Oppdal Bygdealmenning, begge med enorme fjellarealer, har valgt å satse på forholdsvis kostbar villreinjakt, og gjør gode penger på det. I Skjåk Almenning kaster også elg- og hjortejakta godt av seg, og betyr i dag langt mer for det økonomiske overskuddet enn skogbruk og virkesforedling..

Småviltjakt og fiske er en del av bruksretten, men som regel er bestandene så store at det også gir et tilbud til andre. Ikke minst i forbindelse med reiselivssatsingen i mange allmenningskommuner er dette av betydning.

Fra produksjonsanlegget til Skjåk Trelast A.S (Foto: Skjåk Almenning).

Sagbruk, høvleri og byggevarer

Fra gamle dager har de fleste bygdeallmenningene drevet egne sagbruk, i noen av de største ofte flere, og de var gjerne knyttet til vassdrag. Etter krigen fikk vi nye generasjoner sagbruk, og de ble langt færre i antall. Effektiviseringen og rasjonaliseringen skjøt fart, og snart satt mange bygdeallmenninger med moderne, sentrale anlegg. Flere valgte å skille disse ut som datterbedrifter (as). Et utviklingstrekk var også samarbeid og/eller sammenslutninger av trelastbruk mellom naboallmenninger.

Furnes Almenning og Langmorkje Almenning er eksempler på bygdeallmenninger som i Norsk Almenningsforbunds jubileumsår i 2019 fremdeles driver sagbruk i egen regi.

Samarbeid om trelastproduksjon og byggevarehandel

I artikkelen tar vi bare med noen eksempler.

Hedmarksallmenningene var tidlig ute med sonderinger om merkantilt og industrielt samarbeid. Allerede i 1985 ble A/S Hedalm stiftet, og målsettingen var framtidig sammenbygging av virksomhetene. I løpet av de påfølgende to år kjøpte selskapet opp

Kunnskap til de yngre: Skoleungdommer får bli med på skogplanting. (Foto: Joramo Bygdealmenning)

Fullmekanisert skogsdrift. (Foto: Arnfinn Nordhagen)

svenske Anebyhus. De mente det var riktig å engasjere seg i videreforedling for å opprettholde og øke etterspørselen og pris på tømmer og trelast. Samtidig ansatte de med støtte fra Norges Eksportråd felles eksportsjef for trelastbrukene, de gikk sammen om opplæring og markedsføring, og samarbeidet om innkjøp av byggevarer, tømmer og transportspørsmål. Senere ble samarbeidet satt på prøve når spørsmålet om rasjonalisering av industrien og eventuell nedlegging av ett eller flere av allmenningenes sagbruk kom opp. Hedalm ble solgt til Moelven Industrier i 2015.

Status i 2019 for samarbeidet mellom Stange, Romedal, Vang og Løiten allmenninger er at de sammen eier Hedalm Holding AS, med slik prosentfordeling: Løiten (43,5), Romdedal (43), Vang (7,5) og Stange (6).

For øvrig tar vi med at Hedalm Holding har følgende engasjementer: Hedalm Eiendom AS (100 prosent eid), Vik Eiendom (50 prosent eid) og Opplandske Bioenergi (8 prosent eid).

RingAlm er et produksjonssamarbeid mellom Ringsaker, Nes og Veldre allmenninger, og startet i 1999 med utgangspunkt i Ringsaker Almennings industrivirksomhet i Næroset. I løpet av 2015 og 2016 ble en avdeling for ferdigbehandlede paneler og kledning innlemmet i RingAlm, og Sødra sin produksjonsvirksomhet på Romerike ble kjøpt opp.

I 2017 ble Gran Tre på Hadeland solgt til Gausdal Bruvoll, en samvirkebedrift eid av 1300 skogeiere, og fikk navnet GB Gran Tre. Tidligere Gran Tre var et fellessagbruk for Gran Almenning og Brandbu og Tingelstad Almenning, som samtidig gikk inn i Gausdal Bruvoll som andelseiere.

Flere bygdeallmenninger var tidlig ute med etablering av byggevareutsalg i tilknytning til sagbrukene og trelastutsalgene, enten alene eller sammen med andre allmenninger eller private aktører. Senere har det oppstått nye konstellasjoner.

Eidsvoll Almenning eier byggvarehuset XL-bygg Eidsvoll.

I 2018 ble det inngått avtale mellom Gran Almenning og Løvenskiold Handel om virksomhetsoverdragelse av Gran Almennings Maxboutsalg, etter svake resultater som følge av bygging av nytt anlegg. Løvenskiold er leietager i bygget for sin byggevareavdeling Maxbo Gran. Hensikten har vært å få en større aktør i ryggen.

Brandbu og Tingelstad Almenning innledet et samarbeid med Optimera, Norges største byggevarekjede, i 2013. Det ble dannet et felles selskap, Almenningsbutikken AS, der Brandbu og Tingelstad Almenning eier 51 prosent av aksjene, mens Optimera eier resten. Selskapet er partner med Optimera, og bruker alle Optimeras systemer i drift av butikken.

Skjåk Almenning startet i 1997 opp med byggevarebutikk i BYGGER`n kjeden sammen med den lokale entreprenøren SEBB AS i tilknytning til trelastbruket i Bismo (Skjåk Trelast AS).

Utbygging av hyttefelt og tomteområder for boliger og næringsbygg

I forbindelse med utbygging av nye hyttefelt har det oppstått et interessant spørsmål når det gjelder festetomter kontra selveiertomter. Det som før var en både skreven og uskreven lov om at allmenningsgrunn ikke kunne selges unna, har de seneste årene blitt en sannhet med betydelige modifikasjoner. Så skal det tilføyes at de bygdeallmenningene som har solgt tomtegrunn, kan regne dette mot innkjøpt grunneiendom til allmenningene.

Brøttum og Ringsaker allmenninger i Ringsaker kommune er eksempler på bygdeallmenninger med betydelig økonomisk suksess innen utbygging av hyttefelt i nærheten av Sjusjøen. De eier attraktive områder kort veg fra vinterdestinasjonen Lillehammer, og ligger midt i smørøyet for kjøpesterke markeder på det sentrale Østlandet. Etter hvert er en stor andel av tomtene selveiertomter, d.v.s. at allmenningene har solgt unna grunn.

Brandbu og Tingelstad Almenning på Hadeland er godt i gang med store utbyggingsprosjekter for hytter på selveiertomter på snøsikre Lygna i nærheten av RV 4. Også dette i rimelig nærhet til Oslo og omegn.

Lunner Almenning på Hadeland har lange tradisjoner som utbygger av eneboligtomter. I de senere årene har de ekspandert kraftig ved utbyggingen av Haneknemoen, Saglunden og senest i Harestulia. Gjennom datterselskapet Harestua Næringspark har de utviklet 4 store næringsarealer på til sammen ca. 200 dekar. Allmenningen har videre planer om utbygging av et hyttefelt ved Svea.

Også mange andre bygdeallmenninger har valgt å satse på hytteutbygging for å styrke inntektene og dermed sikre ytelser til bruksretten. Her kan vi eksemplifisere med Stange og Romedal allmenninger, Løiten Almenning, Vang Almenning, Furnes Almenning, Nes Almenning, Totenallmenningene lodd 2, 3, 4, og 5, Skjåk Almenning, Skogn og Grønningen Almenning og Frol Almenning i Levanger. Enkelte av disse har i den senere tid begynt å selge selveiertomter.

Mange bygdeallmenninger driver også utleie av enkle hytter, skogskoier og buer i fjellet. Dette gir ikke så mye penger i kassa, men bidrar til å dekke utgifter for vedlikehold og brensel.

Turisme

I Sjusjøområdet øst for Lillehammer har flere av Ringsakerallmenningene, ofte i samarbeid med andre aktører, alt fra 1980-tallet dannet selskaper for organisering, markedsføring og drift av fritidsaktiviteter og sport, samt hytteutleie, handels- og servicevirksomhet. Ikke alle forsøkene har lykkes, men mange har båret frukter, gjerne etter omorganiseringer.

Flere allmenninger har trolig en god del å lære av de friske satsingene i Ringsakerfjellet, på godt og vondt.

Oppdal Allmennings oppsynsbu i Tjønnglupen i Snøhettaområdet, oppført i 2015. (Foto: Oppdal Bygdealmenning)

Brandbu og Tingelstad Almenning bygget et skibånd og en 180 meter lang akebakke på i hyttefeltet deres på Lygna. Her fra åpningen i januar 2019. (Foto: Brandbu og Tingelstad Almenning)

Bioenergi og vannkraft

Her tas med noen eksempler.

Flere bygdeallmenninger har på egenhånd eller i samarbeid med andre private aktører vært aktive innen bioenergisatsing, gjennom etablering av sentrale fjernvarmeanlegg. Vi tar med noen eksempler.

I Lena Fjernvarme er de 5 allmenningsloddene på Toten og Eina Almenning aksjonærer sammen med Eidsiva Bioenergi og Mjøsen Skog.

Miljøvarme Hadeland AS utvikler anlegg for levering av varmbåren varme basert på fornybar energi. Selskapet er eid av Miljøvarme VSEB med 52 prosent, og allmenningene på Hadeland med 48 prosent.

Langmorkje Almenning eier 50 prosent av aksjene i Stuttgongfossen Kraftverk AS i elva Sjoa i Vågå, mens Hindsæter Fjellhotell AS eier resten. Kraftverket ble satt i drift i 2007, og erstattet et eldre verk som ble lagt ned i 1980-årene.

I Bismo etablerer Skjåk Almenning fjernvarmeanlegg i løpet av 2019 sammen med private aktører. Vannbåren varme skal leveres til så vel kommunale bygninger som til private bedrifter i nærområdet.

Administrasjon og forstlig ledelse

Tidligere var det opplest og vedtatt at bygdeallmenningene skulle ha bestyrere med forstfaglig utdannelse som kunne godkjennes av Landbruksdepartementet, noe som skulle ivareta forsvarlig skogskjøtsel og bærekraftig drift av skogen. I allmenningslovene fra 1992 het det at iflg. lovens utgangpunkt skulle være en fast ansatt og skogbruksutdannet allmenningsbestyrer i hver allmenning, men at kravet til skogbruksutdanning kunne fravikes.

Etter hvert har det formelle kravet til skogbruksutdannelse for allmenningens daglige leder blitt lempet på til fordel for annen kompetanse som ansees for å være vel så viktig i forhold til allmenningenes behov. Dette kan eksempelvis være innen økonomi, markedsføring, jus og utmarksrelaterte felt.

I disse tilfellene må allmenningene sikre tilfredsstillende stell og drift av skogen gjennom formaliserte avtaler med regionale skogeierforeninger.

Dette er i tråd med nytt rundskriv M-2/2014 om administrasjon og bruksrett m.m. i bygdeallmenninger. Der er kravet til formalkompetanse til allmenningsbestyrer betydelig redusert. I § 3.2.4 heter det at departementet etter forslag fra allmenningsstyret kan bestemme at dette ikke er nødvendig. I tilfeller der styret i en bygdeallmenning velger å ansette bestyrer med annen kompetanse enn den skogfaglige, skal departementet forelegges saken inkludert en plan for hvordan den skogfaglige kompetansen skal ivaretas.

Det er for øvrig viktig å merke seg at allmenningsstyret skal utarbeide instruks for bestyrestillingen, hvilket nå skal være på plass i de fleste medlemsallmenningene.

Birkebeinerbakken panorama. (Foto: Brøttum Almenning)

Fra bygginga av inntaksdam i Heggebottvatnet i Skjåk i forbindelse med Øvre Otta utyggingen tidlig på 2000-tallet. På damkrona fikk allmenningen ny kjørebru.

Administrativt samarbeid mellom allmenninger

Ullensaker og Gjerdrum statsallmenninger, Holter, Nannestad og Bjerke bygdeallmenninger på Romerike må æres for at de gikk foran og fikk etablert et forpliktende foretakssamarbeid så tidlig som i 2009. De tok navnet Allmenningsdrift Romerike SA. Til sammen forvalter foretaket skog og annen utmark i de tre kommunene Nannestad, Gjerdrum og Ullensaker. Foretakets formål er å forvalte, drive og utvikle allmenninger på Romerike, herunder dekke funksjonen som allmenningsbestyrer. Videre skal foretaket fremme medlemmenes økonomiske interesser gjennom deres deltakelse i virksomheten som kjøpere av tjenester fra foretaket. Virksomhetens avkastning blir enten stående i virksomheten eller fordeles blant medlemmene etter deres andel i omsetningen. Foretaket kan også ta på seg oppgaver for andre.

I en svært omfattende foretaksavtale mellom Romeriksallmenningene framgår at styrene i de enkelte allmenningene fortsatt har det overordnede ansvaret for drift og økonomi i sine respektive allmenninger, mens administrasjonen av drifta tilligger det felles foretaket.

Nes og Veldre i Ringsaker gikk sammen om felles allmenningsbestyrer i 1989, og samtidig ble det vurdert en mer formell sammenslutning, som ikke ble noe av. Da daværende bestyrer gikk av for aldersgrensen i 2005, lykkes ikke allmenningene i å enes om ny felles kandidat, og de fortsatte hver for seg.

Allmenningsloddene 3, 4 og 5 på Toten inngikk administrativt samarbeid gjennom selskapet Toten Almenningsdrift SA i 2013. Selskapet ledes av et styre og en felles allmenningsbestyrer. De enkelte allmenningene har fortsatt sine styrer, og avholder separate årsmøter.

Allmenningspolitisk samarbeid mellom allmenninger

Vi starter med Trøndelag allmenningslag som ble stiftet i 1961 og lagt ned i 2013. Laget bestod av Kvernå, Frol, Skogn, Flaksjø og Lillefjell, Åsen, Strinde og Bøle, samt Leksvik.

Det har vært søkt etter protokoll for laget uten å lykkes, og det er usikkert hva som var grunnen til dannelsen. En antar at det forelå et behov for å vite om hverandre, hva medlemmene var opptatt av og hvordan de håndterte ulike utfordringer knyttet til bruksrett, og skogfaglige spørsmål.

Trøndelag allmenningslag hadde samlinger annenhvert år, og arrangementet gikk på rundgang. Av faglige tema nevnes hyttebygging og tomtefeste, vegbygging, tynning, og drift i vanskelig terreng. Møtene har blitt karakterisert som gode, gammeldagse skogdager, som ble avsluttet med mat og drikke.

I Ringsaker ble det dannet et samarbeidsutvalg mellom de fire allmenningene Brøttum, Ringsaker, Veldre og Nes i 1972. Dette kom i stedet for en sammenslåing av Ringsakerallmenningene, da de så nødvendigheten av i noen grad å samordne sine virksomheter. Senere ble Furnes Almenning også med i samarbeidsutvalget, likeså Pihlske Sameie (nå Pihl AS), som litt forenklet kan kalles et assosiert medlem til allmenningsfamilien i

Ringsaker.

Hensikten var å kunne diskutere og fatte vedtak i saker av felles interesse for de 6 eiendommene, som bruksrettsspørsmål, beitespørsmål, innspill til kommuneplaner, skogfaglige forhold, motorferdsel i utmark, industrivirksomhet og jakt/fiske.

Sammenslåing av allmenninger

Brandbu og Tingelstad Almenning er resultat av en full sammenslåing av de to naboallmenningene i Gran kommune på Hadeland i 2004.

Prosessen startet med at et forslag om en uforbindtlig utredning om fordeler og ulemper fikk tilslutning fra årsmøtene i begge allmenninger i 2002. I de påfølgende årsmøtene i begge allmenningene ble det orientert om resultatet av utredningsarbeidet. Dette medførte at årsmøtene oppfordret sine styrer til å arbeide videre med saken med sikte på snarest mulig sammenslutning.

I UTREDNINGEN VAR FØLGENDE FORHOLD VEKTLAGT:

- Utredningen skulle være så enkel og kortfattet som mulig
- Presentasjon av fakta
- Ikke fokus på verdien av hver enkelt allmenning
- Fokus på administrative, driftsmessige og økonomiske fordeler (ulemper ikke funnet!)
- Sammenslåingen ville styrke allmenningenes økonomi og mulighetene for opprettholdelse av bruksrettsytelsene på et stabilt nivå
- Allmenningenes arealer og verdier ville bli uendret
- Kretsen av eiendommer som kunne utøve bruksrett ville bli de samme
- Eiendommene ville få akkurat de samme rettigheter og plikter som før
- Sammenslåingen ville ikke utløse noen form for økonomisk oppgjør mellom allmenningene eller til de bruksberettigede

Det ble utarbeidet forslag til bruksregler, som ble forhåndsgodkjent av Landbruks- og matdepartementet. Videre ble det også utarbeidet et forslag til avtale om sammenslåing mellom de to allmenningene, slik loven krever.

I prosessen ble skriftlig informasjon hele tiden ansett som viktig, og det ble holdt informasjonsmøter for alle bruksberettigede. Fra sidelinjen kan en med tilfredshet konstatere at åpenhet, godvilje og tillit sammen med likhet uten tvil var avgjørende suksessfaktorer. Kanskje et eksempel til etterfølgelse der forholdene ligger til rette for det?

Også Skogn Bygdealmenning og Grønning statsallmenning i Levanger kommune er formelt slått sammen til en allmenning, med ett felles allmenningsstyre, felles bruksberettigede og felles økonomi. Statskog SF eier grunnen i statsallmenningen. Navnet er Skogn og Grønningen Almenninger.

Demonstrasjon av tømmerfløting. (Foto: Brandbu og Tingelstad Almenning)

Innkjøpt eiendom

Noen allmenninger har i årenes løp foretatt oppkjøp av eiendom, og vi tar med det mest spektakulære.
I 2019 gikk Brøttum Almenning til oppkjøp av eiendommen Gammelstu Stai gard, Seljordet gard og Hirkjølen skog i Storelvdal for rundt 80 millioner kroner. Opprinnelig var prislappen 102 millioner. Eiendommene består av hus, jord, skog, seter og jaktrettigheter. Kjøpet ble gjennomført under forutsetning av at det ble gitt konsesjon.

Kort tid før foreliggende jubileumsbok gikk i trykken, fikk en opplyst fra Bøttum Almenning at konsesjonssøknaden ble avslått. Gjennom advokat har allmenninga anket avgjørelsen, og de mener å ha en rimelig sjanse til å få vedtaket omgjort.

Konkurs i bygdeallmenning

Det slo ned som en stor bombe, ikke bare i Ringsaker, Lillehammer og Mjøsområdet for øvrig, men i hele bygdeallmenningsfamilien da det ble kjent at det var åpnet offentlige gjeldsforhandlinger i Brøttum Almenning ved Hedmarken tingretts kjennelse av 10. november 2008. Etter påfølgende møte i gjeldsnemnda den 25. november s.å. ble det klart at det ikke var grunnlag for videre drift. Med allmenningsstyrets tilslutning ble det dagen etter åpnet konkurs i medhold av konkurslovens § 57.

Og vi som alltid hadde hørt, og hevdet med styrke at en bygdeallmenning ikke kunne slås konkurs. Det viste seg å være en sannhet som nå sto for fall så det smalt!

Konkursen i Brøttum Almenning var den første som traff en bygdeallmenning, og

forhåpentligvis den siste. Ved en ordinær konkurs i en hvilken som helst annen type bedrift ville hele formuen blitt beslaglagt til fordel for kreditorene. Men her kom allmenningsloven Brøttum Almenning til unnsetning fordi allmenningsgrunn ikke kan trekkes inn i en konkurs, noe bostyret la til grunn ved sin behandling av boet.

Derimot inngikk foredlingsanlegget på Labussa i Mesnali ovenfor Lillehammer i bankens pantegrunnlag. Dette besto av bygninger, innbo og varelager.

I bostyrebehandlingen ble det også vurdert om de bruksberettigede kunne hefte for allmenningens gjeld, men konklusjonen var at de enkelte bruksberettigede ikke hadde noe ansvar overfor kreditorene.

ÅRSAK TIL KONKURSEN

Hele konkurssaken er en lærebok i hvordan en ikke skal spille med fellesskapets verdier. I denne sammenhengen skal vi ikke utbrodere for mye og strø salt i såret, men i stikkords form nevne noen faktorer som forhåpentligvis vil være til lærdom for andre allmenningsstyrer:

- Feilsatsing på prosjekter og selskaper, med etableringen av Byggkjøp Mjøsa AS som det verste eksemplet
- Dårlig fundamenterte investeringsbeslutninger
- Utilstrekkelig kostnadskontroll
- Mangelfull økonomistyring og ledelse
- For mange baller i lufta samtidig
- Kunne eller burde revisjonen ha avdekket systemsvikten noe tidligere?

Det hører med til historien om Brøttum Almenning at den som fugl Føniks bare få år etter konkursen igjen framstod som en bygdeallmenning av første rang når det gjelder drift og økonomi. Dette takket være ekspansiv satsing på hytteutbygging i Mesnali- og Sjusjøområdet, og attraktiv beliggenhet i forhold til det sentrale Østlandet, med både Oslo og Akershus i akseptabel kjøreavstand.

Før jul i 2011 hadde innløsingssalg av tidligere festetomter innbrakt over 30 millioner kroner. Salg av nye tomter til en stykkpris av 1 millioner kroner innbrakte 12 millioner kroner. Etter 7 måneder hadde salget gitt en inntekt på 42 millioner kroner, og dermed var gjelden innfridd!

Senere har historien om Brøttum Almenning vært en solskinnshistorie, med vellykket satsing innen hyttemarkedet, oppbygging av ny egenkapital og med fornuftig kapitalforvaltning. Overskuddene de senere årene har vært i mange millioners klassen, noe de fleste andre bygdeallmenninger bare kan drømme om (Kilde: Allmenningene Brøttum, Ringsaker, Nes og Veldre 1980-2014).

«Tida og tilhøva»

«Tida og tilhøva» fra Fjelloven er blitt et mye brukt begrep de senere årene, nærmest som et motebegrep. Men det sier egentlig mye i forhold til bruksrettsforvaltning i

allmenningene. Det forteller oss at synet på bruksrettens innhold og utøvelse ikke ligger fast for evig og alltid. Den er derimot dynamisk og levende, og kan endre seg i forhold til skiftendende tider. Det meste er underlagt forandringens lov, slik også når det gjelder jordbruket og tilknyttet næringsvirksomhet.

I 2006 nedsatte Landbruks- og matdepartementet en arbeidsgruppe som skulle vurdere rammene for utøvelse av bruksrett i statsallmenning, herunder Fjellovens bestemmelse om at bruksrettene skal kunne utnyttes i samsvar med rasjonell bruk, og etter *tida og tilhøva*. Gruppens medlemmer hadde en omforent holdning til at utfordringene kan møtes med en mer dynamisk tilnærming til rammer for utøvelse av bruksrett. Det var likevel et flertall og et mindretall i spørsmål knyttet til bl.a. beitebruk og oppføring av nødvendige husvære, driftsbygninger og anlegg ved utøvelse av denne, samt etablering av ny bruksutøvelse.

I NOU 2018-11 om Ny fjellov er det dynamiske elementet i allmenningsretten drøftet. I spørsmålet om hvordan innholdet i bruksrettene kan endres etter *tida og tilhøva* var utvalget delt i et klart flertall og et mindretall. Flertallet mente at det dynamiske elementet åpner for nye bruksmåter der andre ikke lenger blir brukte. Nye bruksmåter kan oppstå ved en gradvis utvikling fra en etablert bruksrett, men også ved at ressursene blir brukte på en ny måte som kan støtte opp under jordbruksdrifta og gi ny inntekt til garden.

En venter i spenning på Ny fjellov, som uvilkårlig vil legge føringer også for bruksrettsutøvelse i forhold til *tida og tilhøva* i bygdeallmenningene.

Verneområder i bygdeallmenningene

I de senere årene har storsamfunnet, gjennom omfattende offentlig vern av skog- og fjellområder på bygdeallmenningsgrunn, sikret seg kontroll over store arealer i noen av allmenningene. Dette er i hovedsak over skoggrensen, men det er også vernet en god del skogproduserende grunn etter Naturvernloven (senere Naturmangfoldloven), eller gjennom frivillig skogvern. På disse arealene har allmenningene måttet avgi råderett over muligheten til kommersiell utnyttelse utenom tradisjonell bruk til beiting, setring, jakt og fiske. Det vil si at for eksempel hogst, vegbygging, utlegging av hyttefelt, kraftutbygging og masseuttak er forbudt i medhold av vernebestemmelsene. Det er videre sterke begrensinger i muligheten for utvidelser og endringer av eksisterende bebyggelse, også seterhus.

I produktive skogområder har naturvernet resultert i redusert avvirkning og tapte inntekter, og ført til mindre tilførsel av råstoff til allmenningsrelaterte trelastbruk. Erstatninger har i mange tilfeller kompensert for påviselige tap. Vernesaker etter Naturvernloven og Naturmangfoldloven er i all hovedsak behandlet av allmenningene selv i forhold til myndighetene, mens Norsk Almenningsforbund har avgitt uttalelser til støtte for sine medlemmer.

Frivillig skogvern har også stått på agendaen i mange av allmenningene, og det ligger i begrepet at dette har vært overenskomster med tilslutning fra grunneieren, og der det

Kong Harald åpner Dovrefjell-Sunndalsfjella nasjonalpark i 2002. Dette var en utvidelse av Dovrefjell Nasjonalpark, og ble landets største verneområde. Her sammen med kunstner Bente Stokke, ved hennes kunstmonument på Hjerkinn. (Foto: Oppdal Bygdealmenning)

Åpning av Breheimen nasjonalpark på Sota Sæter i 2009. F.v.: Daværende miljøvernminister Erik Solheim, kommunalminister Liv Signe Navarsete, kunnskapsminister Kristin Halvorsen og statsminister Jens Stoltenberg. (Foto: Hans Erik Kjosbakken / Fjuken)

har blitt ytet tilfredsstillende erstatninger fra staten. Spesielt i vanskelig tilgjengelige skogområder har frivillig skogvern blitt sett på som økonomisk gunstig for skogeieren.

Oppdal og Skjåk er bygdeallmenninger som har bidratt med betydelige vernede fjellarealer til storsamfunnet, etter å ha vært gjennom omfattende og krevende verneplanprosesser. I Skjåk Almenning er således over 75 prosent av totalarealet på 2 mill. dekar vernet etter Naturvernloven og senere Naturmangfoldloven. I begge allmenningene er det også vernet en rekke vassdrag.

Det offentlige ved Staten yter ingen erstatninger ved båndlegging av fjellarealer. I den grad verneområdene tiltrekker seg turister, kan en si at allmenningene bidrar til fremme av lokalt reiseliv, noe kommunene er godt fornøyde med.

Oppretting av nasjonalparker, landskapsvernområder, naturreservat og andre verneformer på privat grunn har ikke blitt gjennomført uten sverdslag. Som i rovdyrkonflikten har det i mange tilfeller vært en kamp mellom det urbane Norge, sentrale politikere, miljøbyråkratiet og naturvernorganisasjonene på den ene siden, og Bygde-Norge på den andre. Men kanskje mer enn selve naturvernet har slagene stått om forvaltningsregime. Et legitimt argument fra private grunneiere har vært at verneverdien er resultat av generasjoners miljøvennlige bruk og ivaretagelse av utmark, og at storsamfunnets takk er

Villrein i stein og snø mot Tundradalskyrkja i Breinheimen Nasjonalpark. (Foto: Øyvind Angard, SNO)

umyndiggjøring av grunneierinteressene, og desavuering av lokal forvaltning og selvstyre.

I paragraf 3 i Naturvernloven fra 1970 var det slått fast at større urørte og egenartede eller vakre naturområder kunne legges ut som nasjonalpark på statens grunn. Grunn av samme art som ikke er i statens eie, og som ligger eller grenser inntil slike arealer kunne legges ut sammen med statens grunn.

I Breheimen nasjonalpark på nær 1,8 millioner dekar eier Skjåk Almenning 54 prosent av arealet. Dette er ikke akkurat noe lite tilleggsareal til statens eget. Her kom den nye Naturmangfoldloven Staten selv til unnsetning, ved at det ikke lenger er slik at statlig grunn nødvendigvis må ligge i bunnen for områdevern.

Det hører med til historien at Skjåk Almenning ble innrømmet representasjon i forvaltningsstyret for Breheimen nasjonalpark i kraft av eierrådighet over 54 prosent av vernearealet, mens Villreinutvalget for Ottadalen Villreinområde (nå Reinheimen-Breheimen Villreinområde) etter sterkt påtrykk fra Skjåk Almenning, den desidert største villreinaktøren, fikk sete i forvaltningsstyret for Reinheimen nasjonalpark. Begge deler er enestående i norsk verneområdeforvaltning, så samhandlingen med Miljøverndepartementet på dette punktet var fruktbart.

Det er viktig å beholde minst en hånd på rattet, selv om en i spørsmålet om reell lokal forvaltning kjempet forgjeves!

Forholdet til Statens Naturoppsyn SNO

Statens naturoppsyn (SNO) ble opprettet i 1998 som en del av det daværende Direktoratet for naturforvaltning (fra 2013 Miljødirektoratet) og hjemlet i Lov om statlig naturoppsyn av 1996. Ledelsen holder til i Trondheim, mens det lokale naturoppsynet arbeider ut fra sitt geografiske oppsynsområde. Pr. 2019 er det 55 lokale kontorer med en eller flere tilsatte.

OM SNO

SNO er miljøforvaltningens operative feltorgan, og utøver myndighet etter Lov om statlig naturoppsyn. Oppsynet skal kontrollere at følgende miljølover blir overholdt på både offentlig og privat grunn:

- Friluftsloven
- Naturmangfoldloven
- Motorferdselloven
- Kulturminneloven
- Viltloven
- Laks- og innlandsfiskeloven
- Markalova
- Småbåtlova

I tillegg skal naturoppsynet drive informasjon og veiledning, registrering, dokumentasjon, skjøtsel og tilrettelegging. Tilsyn med landets nærmere 3 000 verneområder utgjør en

sentral del av virksomheten, sammen med oppgaver innen rovviltforvaltning, som sporing og bestandsregistrering, samt skadedokumentasjon knyttet til erstatningsordningen for bufe og tamrein. I oppsynsvirksomheten kjøper SNO tjenester fra lokale oppsynsordninger, for eksempel fra bygdeallmenninger. De samarbeider også med fjellstyrene og politiet.

Fra starten av var det en betydelig lokal skepsis da Statens naturoppsyn ble etablert på midten av 1990-tallet. Dette gjaldt så vel blant private grunneiere, som bygdeallmenningene, og blant fjellstyrene. At skepsisen mot nyordningen på privat grunn var stor lå i sakens natur. Her ble det etablert en statlig ordning som ingen hadde bedt om, og som øyensynlig kunne virke truende mot egne, private oppsynsordninger. Rarere var det kanskje at Statens naturoppsyn skulle vise seg så uønsket på statlig grunn. Også her var det egne interessesfærer som ble utfordret.

Blant annet i Gudbrandsdalen ble det harde tak, kvasse ordskifter og leserinnlegg i avisene. Forfatteren av herværende artikkel engasjerte seg på vegne av Skjåk Almenning på «nei-siden». I Oppland fant Fylkesmann Knut Korsæth det etter hvert formålstjenlig å gripe inn med diplomati og oppklarende samtaler, noe han et stykke på veg lykkes med.

Og for å gjøre en lang historie kort: Ledelsen i Skjåk Almenning, den kanskje mest erkeprivate av alle bygdeallmenninger, brøt ut fra nei-leiren og etablerte konstruktive samtaler med direktør Kai Erik Tørdal, den første i SNOs historie. Vi så at her var det mulig å samarbeide pragmatisk om oppgaver av felles interesse, og at det også økonomisk

Espen Bø i Statens Naturoppsyn arbeider mye med villreinoppsyn og rovviltdokumentasjon.
(Foto: Per Olav Haugen SNO)

ville dryppe en del på lokal og regional oppsynsvirksomhet.

Da det skulle opprettes store verneområder på allmenningens grunn i 2006 og 2009 (Reinheimen og Breheimen), signaliserte allmenningsstyret gjennom sine høringsuttalelser således at de ønsket et enda tettere samarbeide med SNO gjennom oppretting av regionkontor samlokalisert med administrasjonen i Skjåk Almenning. Og slik ble det. Årsaken til et tettere samarbeid var innlysende:

- Styrke den samlede oppsynsvirksomheten i utmark
- Tilføring av fagkompetanse
- Dyktiggjøre eget oppsynspersonell ved feltarbeid og kontorfellesskap
- Bygge opp et natur- og oppsynsfaglig kompetansesenter ved Skjåk Almenning
- Tjenestekjøpsavtale
- Få SNO tungt inn i oppsynet og registreringsarbeidene i Ottadalen Villreinområde, både personalmessig, faglig og økonomisk
- Få bistand av SNO i forbindelse med årlige registreringer

Erfaringene med SNO lokalt øverst i Gudbrandsdalen var også tungtveiende da Norsk Almenningsforbund inngikk en samarbeidsavtale med Statens naturoppsyn i 2005. Formålet var et felles ønske om å utvikle samarbeid om offentligrettslig og helhetlig naturoppsyn og andre feltoppgaver SNO har ansvar for. For allmenningsforbundet var det viktig å få med at eksisterende lokale og private ordninger som fungerte godt skulle bestå,

Stamfiske i Store Orkelsjø høsten 2017. Styreformann i Oppdal Almenning, Narve Hårstad. (Foto: Oppdal Bygdealmenning)

og inngå i samordningen av oppsynet. Samarbeidsavtalen inneholdt også formuleringer om kompetanseutvikling gjennom kurs og faglig oppfølging ved de lokale kontorene, samt nærmere retningslinjer for tjenestekjøp. Avtalen ble første gang evaluert i møte i 2006.

Annen ressursutnytting

Oppdal Almenning og Skjåk Allmenning har vært vertskap for større vannkraftutbygginger, og har høstet betydelige erstatninger som i sin tur blant annet kommer jordbruket i bygdene til gode.

I Oppdal er allmenningen berørt av regulering av Gjevilvatnet i Trollheimen og Fundinmagasinet i Knutshøområdet.

Skjåk Almenning var arena for den store utbyggingen av Øvre Otta etter årtusenskiftet, mens selve magasinene Breidalsvatnet og Raudalsvatnet allerede var etablert under siste verdenskrig. I nordvestre deler av allmenningen har det også vært kraftutbygginger, med reguleringer av vassdrag vestover og nordover av Tafjord Kraft på indre Sunnmøre. I den nordøstre delen ble Aursjoen regulert i første halvdel av 1960-tallet for å gi vatn til Skjåk I kraftstasjon nede i bygda.

På samme måte har mange allmenninger fått flere ben å stå på gjennom alternativ ressursutnytting, noe som har gitt de en solid økonomisk stilling, med finansielle muskler til å trygge og videreutvikle virksomheten, og dermed kunne serve bruksretten på en god måte. Til dels kommer dette også allmennheten til gode i de bygdelag der allmenningene ligger.

Allmenningenes økonomi

Bygdeallmenningene har tradisjonelt vært bærebjelker i allmenningsdistriktene, som gjerne dekker store deler av sine respektive kommuner. Dette har i første rekke vært gjennom bruksrettsytelsene til jordbruket, og sysselsettingen i skogen og på foredlingsanleggene.

Driften i de fleste allmenningene har vært kjennetegnet av nøkternhet, bærekraftig forvaltning og bruk, men også i økende grad med fokus på næringsutvikling og kommersialisering.

Ressursgrunnlaget varierer mye fra allmenning til allmenning, noe som avspeiler seg i de økonomiske resultatene.

Når det gjelder satsingen på hytteutbygging, som allmenningene har lykkes med i ulik grad, spiller også den geografiske beliggenheten og de naturgitte forutsetningene en avgjørende rolle. Generelt kan en si at allmenningene driver godt, har sunn økonomi og nøktern kapitalforvaltning.

En yter ikke allmenningene rettferdighet ved å foreta en rangering av de økonomiske prestasjonene. Det viktige er at den enkelte allmenning hele tiden er seg sitt ansvar bevisst, har fokus på bærekraftig ressursutnyttelse, og forvalter arvegodset til det beste for jordbruksbefolkningen i allmenningsdistriktene og dernest samfunnet rundt oss i nåtid og framtid.

Tømmerdrift i Flaksjø og Lillefjell, det siste medlemmet i allmenningsfamilien.

Pensjonskassene

De som har deltatt i forbundsårsmøtene bakover i tid, husker godt den omfattende og detaljerte gjennomgangen av pensjonskassens gjøren og laden i året. For de som ikke var personlig berørt av kassen, ble denne bolken gjerne litt langtekkelig og uttværende, men nyttig for de av medlemsallmenningene som fortsatt var berørt, og pensjonistene som var omfattet av pensjonsordningen.

Det ble etter hvert tynnere i rekkene, i det Norsk Almenningsforbunds Pensjonskasse (NAP) ble lukket for nye medlemmer fra 1974. Nytilsatte måtte nøye seg med Folketrygden, og en eventuell privat tilleggspensjon. Dette var årsaken til at Almenningenes Pensjonskasse (AP) ble opprettet i 1988. Det gikk ikke lang tid før det kom forslag om sammenslåing av de to pensjonskassene, noe som ville lette administrasjonen og formentlig gi visse økonomiske fordeler. I 1993 sendte Norsk Almenningsforbund melding til samtlige medlemmer om saken, og om hvilke løsninger en tok sikte på. En aksjonsgruppe blant medlemmene i NAP protesterte, og det ble den foreløpige enden på visa.

Deretter var spørsmål vedrørende pensjon oppe i forbundsstyremøter og årsmøter med visse mellomrom. Det var stort engasjement i saken blant medlemmene, og forbundsstyret la ned mye arbeide for å få den vel i havn. Etter en lang prosess ble allmenningenes pensjonsforpliktelser samlet i NAP 2003. Det videre arbeidet endte imidlertid allerede året etter med at styret i pensjonskassen anbefalte nedlegging av egen pensjonsordning, og overgang til innskuddsbasert løsning i et livselskap.

For å gjøre historien om NAP kort, nevnes at pensjonskassen ble avviklet under forbundets årsmøte i 2005. Først ble det fattet vedtak om å overføre medlemsallmenningenes pensjonsordning til Vital forsikring. Årsmøtet anbefalte videre sine medlemmer å gå for en innskuddsbasert pensjonsordning. Og slik ble det.

Lygnavatnet. (Foto: Brandbu og Tingelstad Almenning)

Forskjellige oppdrag som bestyrer i Skjåk Almenning. Gutta på tur i Skjåk Almenning 2001. Tilbake på Billingen etter vellykket reinsjakt. F.v. Jan Guillou, Bjørn Dæhlie og forfatteren. (Foto: Liv Eide, Fjuken)

Konsert på Øfstivollen. (Foto: Flaksjø og Lillefjell Amenning)

Gjødsling av skog med helikopter. (Foto: Veldre Almenning)

Skogenes sang

Hans Børli, Samlede dikt (*Kont-Jo: Viser og vers fra tømmerskogen*, 1957).

Den toner så sorgsamt på myr og mo:
skogenes sang.
Og teksten står skrevet med kveldsgull og glo
der sola bak åsen i vest gikk til ro
over de øde vidder.

Jeg stanser og lyer. – Jeg hører en røst:
skogenes sang.
Et skjelvende fløyt fra et villfugl-brøst
og sildring i bekken og sukk av høst
over de øde vidder.

Velsignet! Velsignet! hver tone som er
skogenes sang.
Den stiger i sol og i stjerneskjær
der vinden rusker i bartunge trær
over de øde vidder.

I storelgens øre en mørk melodi:
skogenes sang.
Han kviler på måsan i lullende li,
til skymmingen kaller ham ut på en sti
over de øde vidder.

Og skytteren hører det velkjente mål:
skogenes sang.
Han sitter og pusser det skottsvarte stål
mens blårøyken ringer seg opp fra et bål
inne på øde vidder.

Og aldri den stilner i høstnatta hen,
skogenes sang.
De stanser og lyer igjen og igjen
de ensomme dyr og de ensomme menn
inne på øde vidder.

Manuell hogst av frøtrær. (Foto: Skjåk Almenning)

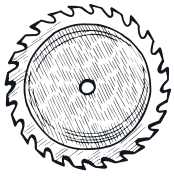

Skogbruket i bygdeallmenningene

I artikkelen «Om bygdeallmenningene» er allmenningsskogbruket satt inn i et historisk perspektiv. De siste 50 årene har det skjedd sprangvise og gjennomgripende endringer, som først og fremst har manifestert seg i nær fullstendig motorisering og mekanisering. Den manuelle delen innskrenker seg til lett berøring av spaker og trykk-knapper, og bruk av tillært kunnskap og innsikt. Det er ikke mange skogsarbeidere igjen med kvae på fingrene, og som lukter hest. Ikke noe galt sagt om dagens skogsarbeidere, snarere tvert om, - de er barn av sin tid og er høyt kvalifiserte fagarbeidere.

Skogen er ikke lenger det fremste aktivum for mange av allmenningene, men tømmer er fremdeles den viktigste inntektskilden for de store skogsallmenningene på Hedmarken, Romerike, Hadeland og Toten, og for den del for mindre bygdeallmenninger i for eksempel Trøndelag. I statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger hva angår skogbruket og virkesretten, er tømmeret eneste kilde til betjening av bruksretten og kontanter i kassa.

Skogen er primært et anliggende for medlemsallmenningene selv.

Som det også framgår andre steder i jubileumsberetningen, stiller bygdeallmenningsloven bestemte krav knyttet til skogens faglige forvaltning og drift. I utgangspunktet skal allmenningsstyret ansette allmenningsbestyrer med skogbruksutdannelse, eventuelt sørge for en alternativ ordning som er faglig tilfredsstillende med hensyn til skogfaglig kompetanse. Dessuten skal allmenningene til enhver tid ha en skogbruksplan med bestemmelser om drift og skjøtsel.

Nesten alle bygdeallmenninger har fra lang tid tilbake innført fellesdrift i allmenningsskogen, noe som innebærer at all avvirkning i tråd med skogbruksplan utføres av allmenningen selv gjennom allmenningsbestyreren og eget driftsapparat, eller gjennom skogsentreprenør. Foredling av tømmeret skjer enten ved allmenningens eget sagbruk, som for eksempel i Furnes og Langmorkje allmenninger, ved dattersagbruk, eller ved andre private anlegg, der allmenningen i en del tilfeller er med på eiersiden.

Utvising direkte fra skogen til de bruksberettigede i allmenninger med fellesdrift, er vanligvis begrenset til hesjestaur og ved på rot, og er på 2000-tallet av lite omfang.

I noen få medlemsallmenninger, for eksempel Flaksjø og Lillefjell bygdealmenning i Stjørdal og Lanmorkje Almenning i Vågå er det fremdeles enkeltmannsdrifter i skogen, der de bruksberettigede gardsbrukene kan få utvist tømmer på rot etter forutgående

utblinking til hel eller delvis dekning av bruksrettsbehovet. I Langmorkje er denne utvisingen begrenset til en geografisk krets innen kommunen, og av lite omfang. De siste årene har ikke retten vært benyttet. Årsaken er nok at det er enklere å ta ut trelast på bruksrett fra allmenningens sagbruk i Randsverk.

De fleste bygdeallmenninger er medlemmer i regionale skogeierforeninger, og fremmer også sine interesser gjennom disse. Norsk Almenningsforbund har først og fremst vært på banen i spørsmål rundt virkesomsetning, skogindustri, rammebetingelser og skogvern i ulike former.

I forbindelse med den vanskelige avsetningssituasjonen for skognæringen som følge av krisen i skogindustrien rundt 2012-2013, kom forbundsstyret med sterke anmodninger til Landbruks- og matdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet om å vie skogindustrien nødvendig oppmerksomhet, gjennom økonomiske virkemidler, bedrede transportbetingelser og finansiering gjennom Innovasjon Norge, samt forskning og utvikling.

Det er grunn til å nevne at almenningsforbundet samarbeider godt med Norges Skogeierforbund og Norskog om skogpolitikken.

Nøkkeltall for skogbruket i medlemsallmenningene er oppgitt i egne tabeller i jubileumsboka.

Skogbruk og biologisk mangfold

Skogbruk er produksjon og høsting av en fornybar ressurs. Det gir grunnlag for verdiskaping, sysselsetting og produksjon av produkter vi er avhengig av. På arealer der det drives skogbruk påvirkes økosystemer og biologisk mangfold. For å sikre at skogbruket drives bærekraftig, der hensyn til biologisk mangfold blir tilpasset økonomisk ressursutnytting, har skogbruket satt i verk en rekke tiltak for å ta nødvendige grep.

Skogbruksloven gir skogeieren frihet under ansvar. For å sikre og dokumentere at det tas tilstrekkelige miljøhensyn, har praktisk talt hele det norske skogbruket vært miljøsertifisert siden årtusenskiftet. Denne stiller konkrete krav til hensyn ved hogst og skogskjøtsel. Det skal settes av små og store livsmiljøer som er spesielt viktige for sjeldne og truede arter, som å sette igjen gamle trær og døde trær, samt kantsoner av trær til vann og vassdrag.

I forbindelse med utarbeidelse av skogbruksplaner og feltarbeid, brukes den såkalte MiS metodikken (miljøregistrering i skog). MiS-metodikken er en objektiv og etterprøvbar metodikk som brukes for å registrere miljøverdier i tilknytning til skogbruksplanleggingen. Hovedmålet er å bedre kunnskapsgrunnlaget og forvaltningen av biologisk mangfold i skog gjennom registrering av viktige livsmiljøer for rødlistearter.

Registreringene legges primært til eldre skog, der praktisk talt alle livsmiljøer tas med. Etter registrering foretas en rangering og utvelgelse av arealer som skal settes av og forvaltes som nøkkelbiotoper.

Knut Reidar Buraas og Gunnar Mæhlum demonstrerer felling med stokksag.

I dag blir nesten alt tømmer avvirket ved maskinell drift. (Foto: Øyer Almenning)

Alle tiltakene skogbruket har iverksatt for å ta hensyn til biologisk mangfold, overvåkes gjennom Landsskogtakseringen. Miljøsertifiseringen av norsk skogbruk har ført til et målbart miljøløft i skogen.

I Norge er tilnærmet alle skogeiendommer sertifisert etter PEFC skogstandard (som tidligere het Levende Skog Standard), og om lag 200 skogeiendommer er dobbelsertifisert ved at de også følger FSC standarden. For å sikre sporbarheten helt fram til forbruker er alle ledd i verdikjeden sertifisert, fra skogeier til sluttprodukt. Slik er hele treforedlingsindustrien også miljøsertifisert gjennom PEFC sporbarhetssertifisering.

Gjennom miljøsertifiseringen kontrolleres skogeiers forvaltning av nøkkelbiotoper. I tillegg har skogbruksmyndighetene et kontrollansvar etter Forskrift om bærekraftig skogbruk.

Så langt en har oversikt er medlemsallmenningene i Norsk Almenningsforbund, som avvirker og omsetter tømmer, miljøsertifisert.

Frivillig skogvern

Frivillig skogvern er en ordning der skogeier selv tilbyr skog til vern som naturreservat. Ordningen ble etablert i 2000, og kom som et svar på de konfliktfylte og kostbare verneprosessene i barskog på 1980- og 90-tallet. Den mest kjente er vernet av Trillemarka-Rollagsfjell i Buskerud.

Skogvern er ett av flere tiltak for å ta vare på det biologiske mangfoldet i skogen,

Befaring i gammel granskog. (Foto: Øyer Almenning)

og innebærer at vernede skogområder som naturreservat båndlegges for all framtid. Der skal naturen få utvikle seg fritt, og i utgangspunktet er all vegetasjon og alt dyreliv fredet. Videre skogsdrift er dermed ikke tillatt. Det vanlige er likevel at høsting av bær og sopp, samt jakt, fiske og beiting er tillatt, noe som vil framgå av den enkelte verneplan. Skogeieren beholder disse rettighetene, men mister altså retten til å bruke skogen.

Ved frivillig skogvern oppnås enighet om økonomisk erstatningsutmåling som kompensasjon for tap av retten til å ta ut trevirke. Ordningen har medført lågt konfliktnivå mellom skogeiere og vernemyndighetene, samtidig som en større andel av vernebevilgningene går til erstatningsutbetalinger. I dag er det bred politisk enighet om ordningen, og skogeierne som berøres synes fornøyde. Altså et eksempel på en vinn-vinn situasjon.

Bygdeallmenningene har også vært gjenstand for skogvern. I Oppland ble Blessumkalvkveen i Langmorkje Almenning fredet som naturreservat allerede i 1918. Reservatet ligger ved Randsverk i Vågå langs Rv 51, og er på 99 dekar. Dette er for øvrig det eldste skogreservatet i Oppland.

Når Norsk Almenningsforbund runder 100 år i 2019 har halvparten av medlemsallmenningene vernede, produktive skogarealer innen sine grenser. De største bidragsyterne er Langmorkje (19 000 dekar), Løiten (18 700 dekar), Romedal (15 400 dekar), Gran (12 300 dekar), Skjåk (11 900 dekar). Det er også vernet store arealer med annen, lågproduktiv skogsmark. Pr. 2018 omfattet skogvern i bygdeallmenningene i alt 133 000 dekar.

Markalova

I 2009 vedtok Klima- og miljødepartementet (KMD) lov om naturområder i Oslo og nærliggende kommuner. Lova, som er kalt «Markalova», inkluderer Romeriksallmenningene Gjerdrum, Holter og Nannestad (til sammen 71 000 dekar produktiv skog), samt deler av Lunner Almenning og Jevnaker Almenning på Hadeland.

Formålet med lova er å fremme og tilrettelegge for friluftsliv, naturopplevelse og idrett. Den skal sikre markas grenser og bevare et rikt og variert landskap, og natur- og kulturmiljø, samtidig som det tas hensyn til bærekraftig bruk til andre formål.

I de innledende bestemmelsene er det tatt forbehold om at Kongen ved forskrift kan treffe vedtak om justering av grensen og «gjøre loven gjeldende for nærliggende områder som har, eller gjennom tilrettelegging eller skjøtsel kan få, tilsvarende verdi for friluftslivet». Tygg på den!

MARKALOVA

I Marka er det bygge- og anleggsforbud. Dette innebærer at det for eksempel er forbud mot oppføring, rivning, endring, herunder fasadeendring, endret bruk og andre tiltak knyttet til bygninger, konstruksjoner og anlegg, samt terrenginngrep og opprettelse og endring av eiendom. Forbudet gjelder dog ikke for landbrukstiltak og tiltak som er nevnt i Plan- og bygningsloven § 1-3 annet ledd, eller som inngår i vedtak etter §6-4 tredje ledd. Det er også gitt noen unntak for tiltak i kommunale og statlige planer.
§ 9 i Markalova omhandler tilrettelegging for ferdsel, stier og løyper, mens § 10 omhandler regler for motorisert og annen ferdsel.

Vanskelige driftsforhold i Trøndelag i 2017. Vegen ble restaurert etter skogsdrifta. (Foto: Ivar Granum)

Tømmeret fraktes ut fra skogen til sagbruk. (Foto: Veldre Almenning)

De berørte bygdeallmenningene merker Markalova først og fremst ved begrensninger i mulig næringsutvikling, som utbygging av hyttefelt og annen ikke-landbruksrelatert næring på lik linje med grunneiere utenfor Markagrensen. Men Markalova fører også til ekstra byråkrati og papirarbeid, da det meste av tiltak som skal gjennomføres må innom Fylkesmannen som høringsinstans eller for behandling. Styre og ledelse i disse bygdeallmenningene fortjener honnør for tilpasningsevne og tålmodighet. Så mye mer får de ikke, for allmenningene har ikke mottatt et rødt øre i erstatning eller kompensasjon.

Som om ikke Markalova er nok, får de aktuelle allmenningene også merke forskrift om skogbehandling og skogdrift for skogsområder i Oslo og nærliggende kommuner (Marka). Forskriften legger føringer for skogens drift, for eksempel med maksimal flatestørrelse på 50 dekar. På mange måter påvirker forskriften den daglige allmenningsdriften mer enn Markalova. I tillegg til Gjerdrum, Holter og Nannestad allmenninger, er også 10 000 dekar av Bjerke Almenning berørt av den nevnte forskriften.

Grønt skifte

I starten på dette årtusen fikk vi stifte bekjentskap med begrepet «Grønt skifte». I likhet med «bærekraft» kan det med rette betegnes som et moteord, som blir brukt mye i politisk retorikk og samfunnsdebatt, men også som et faguttrykk innen ressurs- og naturforvaltning.

Bruken av fossile ressurser har vært avgjørende for velstandsutviklingen både nasjonalt og globalt, og har i stor grad vært basert på bruk av kull, olje og gass. Klimautfordringene krever at vi i framtida i stedet må basere vår velstand på bruk av fornybare ressurser og ikke klimabelastende produkter.

Her kommer skogen inn i bildet. Den kan gi et vesentlig bidrag til dette grønne skiftet. Alt som kan produseres av kull og olje kan i prinsippet også produseres av trevirke. Skal en lykkes i dette kreves økt satsing på forskning, innovativ evne og kapital, samtidig som det er avgjørende at det etableres rammebetingelser for lønnsom produksjon av grønne produkter.

Beregninger viser at skognæringen kan firedoble den økonomiske omsetningen, samtidig som det vil være et verdifullt bidrag til det grønne skiftet i Norge.

Slokking av skogbrann i Stange 2006. På det meste var 5 helikopter i sving.
(Foto: Romedal og Stange Almenninger)

Ødelagt skog etter skogbrannen. Over 2000 dekar skog brant ned.
(Foto: Romedal og Stange Almenninger)

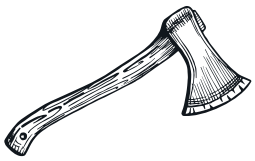

Jag väntar vid min mila

Dan Andersson (1888 – 1920)

Jag väntar vid min stockeld medan timmarna skrida,
medan stjärnorna vandra ock nätterna gå-
Jag väntar på en kvinna från färdvägar vida-
den käraste, den käraste, med øgon blå.

Jag tänkt mig en vandrande snøhøljd blomma,
och jag drømde om ett skälvande, gäckande skratt,
jag trodde jag såg den mest älskade komma
genom skogen, øver hedarna en snøtung natt.

Glatt ville jag min drømda på händarne bära
genom snåren dit bort där min koja står,
och høja ett jublande rop mot den kära:
«Välkommen du, som väntats i ensamma år.»

Jag väntar vid min mila medan timmarna lida
medan skogarna sjunga och skyarna gå.
Jag väntar på en vandrerska från färdvägar vida-
den käraste, den käraste, med øgon blå.

Store rovdyr versus beitebruk

Rovdyrkonflikten, representert ved norske myndigheter, miljøvernbyråkratiet og ulike naturvernorganisasjoner på den ene siden, og beitenæringen og norske landsbygder på den andre, er trolig den enkeltsaken som de siste årene har vært mest i fokus i Bygde-Norge. Og ikke bare det, den opphetede og uforsonlige konflikten har ridd norsk politikk og samfunnsdebatt som en mare, og vært godt mediastoff i lang tid.

Historikk

Utnytting av beite i utmark er den eldste bruksretten vi kjenner til. Den går tilbake til Gulatingslovene og Magnus Lagabøters Landslov fra 1100- og 1200-tallet.

Men også før den tid, og så lenge vi har holdt oss med husdyr, har utmarksbeitet betydd det meste for bosetting og levekår i landet. Utmarksbeite er en viktig del av bruksretten, i gammel tid den viktigste, og regnes således som en vesentlig del av ressursgrunnlaget for bruksberettigede gardsbruk.

Tilstedeværelsen av store rovdyr, utbredelse og variasjon i mengde kjenner vi ikke den faktiske historikken til fra gammelt av. Men vi vet at det var mye ulv i Norge fram til midten av 1800-tallet. Historien forteller om bjørnens og ulvens herjinger i dyreflokkene gjennom århundrer, helt til våre forfedre fikk effektive våpen i kampen for å holde bestandene i sjakk. I en beretning fra Åfjord i Trøndelag fortelles at ulven i 1825 drepte 15 hester, 282 sauer og 216 geiter.

Den grunnleggende negative holdningen til rovdyr ble for øvrig delt av vitenskapsmiljøet innen zoologi fra opplysningstiden på 1700-tallet, og dette miljøet påvirket bl.a. forarbeidene til den nye jaktloven som Stortinget vedtok i 1845. Loven het «Lov om utryddelse af Rovdyr og om Fredning af andet Vildt». Den la opp til en utrydningslinje, som skulle gjøre slutt på rovdyrplagen. Dette til det beste for jegerinteresser og jaktbart vilt, og av hensyn til beitedyr. Loven var altså ment som en vernelov for husdyr. Dette var en tid med sterk folkevekst og nyrydning, og mengden med husdyr på beite hadde økt med over en million i løpet av et par tiår tidlig på 1800-tallet. Lovgiverne ville nå målene om utrydning ved premiering.

50 år senere var ulveplagen betydelig redusert. Bortsett fra i Finnmark, var det lite ulv igjen. Ulven ble aldri utryddet, men fram til fredningen i 1973 var det bare streifdyr

Jerven lever i de fleste fjellområdene i Norge. (Foto: Shutterstock)

igjen i Sør-Norge.

Den nåværende bestanden er av finsk-russisk opprinnelse, og var lenge lav, inntil den økte gradvis utover i 1990-årene, til å begynne med i all hovedsak i grenseområdene mot Sverige. Igjen lød ulvehyl i skogene.

Ulvebestanden nådde en foreløpig topp vinteren 2017/2018, med over 70 individer registrert på norsk side av svenskegrensen, mens 50 dyr i tillegg oppholdt seg i grensetraktene. Til sammen ble det påvist rundt 115 ulver med helt eller delvis tilhold på norsk areal (Rovdata).

Stortinget har fastsatt et nasjonalt bestandsmål på hvor mange ulvekull som skal fødes i Norge og grenserevir hvert år. Fram til 20. juni 2016 var bestandsmålet 3 årlige ynglinger i helnorske revir innenfor forvaltningsområdet for ulv.

Vinteren 2017/2018 ble det estimert 13 ynglinger, mens Stortingets bestandsmål fra 20. juni 2016 var økt til 4-6 ulvekull hvert år i Norge og grenserevirene, derav minst tre årlige kull i helnorske revir.

Samme vinter ble det felt 28 ulv gjennom såkalt lisensjakt, som er en skademotivert felling av et bestemt antall individer med hjemmel i Naturmangfoldloven. I tillegg ble det felt noen dyr gjennom skadefelling, som er skademotivert felling av enkeltindivider for å stanse eller forhindre skader på bufe eller tamrein. Ikke siden 1919 er det registrert skutt så mange ulver. Det er selvsagt en sammenheng med ulvebestanden, som for den sør-skandinaviske stammen til tross for jakt har økt med 12 prosent i gjennomsnitt pr. år de siste 20 årene.

3. juni 2019 meldte Rovdata at det vinteren 2018/2019 var registrert en nedgang i både antall ulv og kull med ulvevalper i Norge sammenlignet med toppåret foregående vinter, noe det naturligvis ble gjort et stort nummer av. Det ble vedgått at antall valpekull i fem helnorske og seks grenserevir er over Stortingets bestandsmål. Rovdata meldte for øvrig at ulvebestanden i hele Scandinavia går nedover.

Brunbjørnen var tallrik i Norge før i tiden, og så sent som rundt 1850 kan det ha vært så mange som 3 000 individer i landet. Vel hundre år senere var den nesten utryddet som følge av politiske målsettinger og bestemmelser, fellingspremie fram til 1932 og effektiv jakt med nyere våpen.

Både i 2016 og 2017 ble det felt 8 bjørner i Norge, de fleste gjennom skadefelling.

I 2017 viste DNA-analyser at det var minst 125 brunbjørn i Norge, de fleste hanndyr, mens Rovdata har beregnet at det ble født 4 bjørnekull, mot Stortingets bestandsmål på 7 kull hvert år. Nye registreringer i 2018 viste at bjørnebestanden var økt med 10 prosent til 138 individer. Det er verdt å merke seg at andelen hunnbjørner er i økning.

Forskere mener at bjørnebestanden fremdeles er for låg til å være levedyktig på sikt.

Også bestandene av jerv og gaupe, samt kongeørn har vært i fokus i forhold til beitenæringen i mange av beitedistriktene i skog og fjell. Spesielt i Skjåk Almenning og Oppdal Bygdealmenning har jerven i årtier vært en svøpe for sauenæringen. Gaupa og kongeørna tar småfe og reinkalver i så å si hele Sør-Norge.

I 2018 ble det registrert 58 jervekull, som er en oppgang på 18 fra foregående år.

Vinteren 2018/2019 ble det påvist færre individer og familiegrupper av gaupe enn året før.

Konflikten mellom beitebruk og store rovdyr

Dette er på mange måter en vond og vanskelig historie, der by står mot land.

I takt med økningen i ulve- og bjørnebestandene mot årtusenskiftet, oppsto en gryende og reell interessekonflikt mellom bevaringsinteressene, representert ved skiftende regjeringer, miljøbyråkratiet og en betydelig del av storsamfunnet på den ene siden, og beite- og jegerinteressene på den andre, sammen med bygdefolk i utsatte områder.

Den første tiden var problemene moderate i allmenningsområdene. Senere kom ungulv på vandring fra revirene i Hedmark, Østfold og fra svensk side, til å utrette store skader også i saueflokkene innover i allmenningsdistriktene i Hedmark, på Romerike og oppover

Gudbrandsdalen.

Det samme skjedde med bjørnen, der unge hanndyr har vandret ut fra kjerneområdene i øst, gjerne på leting etter oppholdsområder og binner for forplanting. Disse vandringene strekker seg ofte over flere titalls mil.

Ulven «Den store stygge»

Utover på 2000-tallet ble frontene i rovdyrkonflikten stadig steilere og mer uforsonlig. Den vedvarende interessekonflikten mellom beitenæringen og rovdyrforvaltningen har ridd landet som en mare i takt med økningen i ulvebestanden på norsk og svensk side.

Det er samstemmighet mellom ja-siden til rovdyr i norsk fauna og nei-siden om at spesielt ulv og sau i samme område fører til drepte sauer. Nei-siden forsvarer hevdvunnen beiterett i utmark, produksjon av økologisk mat og omsorg for dyrene, opprettholdelse av bosetting på landsbygda og bekjempelse av gjengroing i utmark. Ja-siden og regjeringen bruker Bernkonvensjonen fra 1979, hvis formål er vern av ville dyr og planter i Europa og deres leveområder, for alt den er verdt. Etter denne skal medlemslandene legge særlig vekt på truede og sårbare arter.

Et skriv fra Klima- og miljødepartementet 20. mars 2018 innledes slik: «Vi skal ha rovvilt i norsk natur. Samtidig skal vi leggje til rette for beitedyr i Norsk natur». Uttalelsen er tendensiøs, og går i retning av forrang for rovdyr. Videre skriver de: »Difor skal talet på rovvilt være på eit bestemt nivå. Talet er satt lavt med omsyn til beitedyr. Klima- og miljødepartementet og resten av rovviltforvaltninga si hovudoppgåve er å sjå til at vedtatt politikk frå Storting og regjering blir gjennomført».

Det er god grunn til å tygge på dette. Er virkeligheten slik? Mange vil med rette hevde at norsk rovviltpolitikk og forvaltning

Hannulv felt i Romedal i 2012.

har vært ute av kontroll, og at den er villet fra myndighetenes side. For å råde bot på dette ble det inngått såkalte rovviltforlik på Stortinget både i 2004, 2011 og 2016.

Stortingets rovdyrforlik i 2011 hadde som formål å ivareta både rovdyr og beitenæringen. Begge forlikene ble imidlertid satt under press ved at myndighetene ikke evnet å følge opp med forutsatte fellingstillatelser av skadedyr eller potensielle skadedyr, stikk i strid med rovviltnemndenes avgjørelser. Heller ikke et nytt rovviltforlik fra 2016 dempet konflikten synderlig.

Stortingsflertallets anmodning om å felle flere ulver har vedvarende blitt satt til side, senest i desember 2018, da rovviltnemndenes anmodning om å ta ut til sammen 3 ulverevir innenfor ulvesonen (Oslo, Østfold, hele den sørlige delen av Akershus, samt alt i Hedmark sør og øst for Glomma fra sør i fylket til Trysil i nord) ble desavuert av regjeringen ved Klima- og miljødepartementet. Bare Slettåsflokken på 2 voksne dyr i Trysil ble tatt ut ved lisensfelling 1. nyttårsdag i 2019.

Stortingets bestandsmål har vært satt til 4-6 valpekull, mens offisielle tall fra 2017 angir 10-11 ulvekull, derav 8 helnorske, altså det dobbelte. Vinteren 2017-2018 ble det påvist rundt 116 individer i Norge, derav 45 på begge sider av riksgrensen mot Sverige. Dette var en økning på ca. 10 prosent fra foregående vinter.

Vinteren 2018/2019 ble det iflg. Rovdata registrert en nedgang på ca. 10 prosent.

I en rapport fra NIBIO (Norsk institutt for bioøkonomi) i desember 2018 fremgår det at antall sauer på garder innenfor ulvesonen øker noe, men at utviklingen i stor grad

Kjøttfe på beite, fedrift i Espedalen bygdealmenning. (Foto: Ole Petter Kleiven)

skyldes omfattende endringer i så vel sauehold som bruken av utmarksbeite. Der det er ulv, er sauen i praksis fjernet. Særlig i Hedmark har mange gardsbruk med sau som hovednæring vært nødt til å avvikle. Det finnes fortsatt bruk som har sau i utmark, men disse sendes på beiter utenfor sonen, eller de beiter i innhengninger på innmark bak rovdyrgjerder. Dette sier det meste om hvordan ulvetilhengere slår om seg med at antall sau drept av ulv går ned.

18. mars 2019 la Klima- og miljøverndepartementet ut en nyhetsmelding om utvidet lisensfellingsperiode for ulv utenfor ulvesonen. Ny lisensfellingsperiode blir f.o.m. 1. desember t.o.m. 31. mai. Endringen trådte i kraft straks. Perioden for slik felling har hittil vært f.o.m. 1. oktober t.o.m. 31. mars.

Endringen utenfor ulvesonen har sin bakgrunn i at Klima- og miljødepartementet hadde forslag til endringer av lisensfellingsperoden i 2018, og etter konsultasjoner med Samtetinget og Norske Reindriftssamers Landsforbund. Departementet viste til at en utvidet lisensfellingsperiode om våren fører til at en får en lengre jaktperioden, med muligheter for jakt på sporsnø.

I slutten av mars 2019 meldte Klima- og miljødepartementet at de opprettholdt vedtaket til rovviltnemndene i region 4 og 5 om ekstra kvote for lisensfelling av inntil 4 ulver utenfor ulvesonen i Hedmark og Akershus. Vedtaket kunne påklages. WWF og Naturvernforbundet var ikke sene med å protestere på det de mente var et bidrag til utrydding av ulv i Norge.

Med bakgrunn i den senere tids utspill fra departementet, er det i det minste grunn til å håpe at myndighetene er litt på gli i ulveforvaltningen, men kampen for utnytting av beiteretten er nok ikke vunnet. Uten et politisk klimaskifte gjør en klokt i å belage seg på at en må leve med vedvarende konflikt mellom store rovdyr, spesielt ulv, og beitenæringen.

Erfaringene fra tidligere år tilsier at det også i vårmånedene og forsommeren 2019 vil komme inn ulv på vandring fra grenserevirene mot Sverige.

PS! Dette holdt stikk. I månedsskiftet mai-juni kunne en lese i lokalavisene på Romerike og Hadeland at det var funnet flere døde og skadde dyr i grensetraktene nord i Akershus og helt sør i Oppland. Dette er allmenningsland. Søndag 26. mai var det gitt fellingstillatelse på en ulv på Romeriksåsen i Gjerdrum gjeldende til 7. juni kl. 12.00.

Fra skadefellingstillatelsen hitsettes følgende fra Fylkesmannen i Oslo og Viken: «Med utgangspunkt i at det nå blir slept sau på utmarksbeite, og at dette er prioritert beiteområde hvor det potensielt går opp mot 20 000 sau vurderer Fylkesmannen at potensialet for skader er stort. Med i vår vurdering er også erfaringene fra skadene i dette området i 2017 og tilstøtende områder i 2018. Området ligger i sin helhet utenfor ulvesonen».

Kanskje var dette et signal om at myndighetene har tatt skjeen i en annen hånd? Det er lov å håpe, men ikke være naiv!

NORSK ALMENNINGSFORBUND OG BYGDEALLMENNINGENE ENGASJERER SEG I ROVVILTKONFLIKTEN

Bygdeallmenningene i Hedmark ligger utenfor ulvesonen, der beitedyr ifølge rovviltforlikene har forrang foran store rovdyr. Men særlig Stange (Stange og Romedal allmenninger) har vært hyppig hjemsøkt av både ulv og bjørn, som har tatt for seg av sau i utmark. Også Eidsvoll og Romerike, samt i flere av Opplandsallmenningene og i Trøndelag har ulv og bjørn, oftest streifdyr, tidvis gjort store innhogg i saueflokker på utmarksbeite.

Gaupa er også en skadegjører på småfe i de fleste allmenningene. I høyereliggende bygdeallmenninger i Oppland og i Trøndelag tar jerven årvisst et betydelig antall sau på utmarksbeite.

Problematikken rundt beiteretten, småfenæringen og store rovdyr ble første gang tatt opp som tema under Norsk Almenningsforbunds årsmøte i Skjåk i 2010. Under årsmøtet i Oppdal Bygdealmenning i 2012 var norsk rovviltpolitikk og forvaltning et hovedtema, og det ble satt sterkt fokus på forholdet mellom de allmenningsberettigedes grunnfestede rett til husdyrbeite i utmark, og trusselen fra de store rovdyra. Forbundsstyret ble pålagt å arbeide opp mot myndighetene for å få til en rovviltpolitikk og en forvaltning som gjør det mulig å utnytte utmarksbeitene på en forsvarlig og best mulig måte ved å:

- Opprettholde distriktsjordbruket og levende bygder
- Fremme småfenæringen
- Fremme dyrevelferden
- Sikre en optimal produksjon av sunn mat basert på fornybare ressurser
- Bevare åpne og velpleide kulturlandskap mot gjengroing

Senere har rovviltkonflikten blitt en gjenganger i årsmøtene.

Til forbundsstyremøte i november 2012 hadde styret invitert Ivar Odnes, daværende fylkesvaraordfører i Oppland og leder av rovviltnemnda i region 3, for drøfting av strategier og samhandling med andre aktuelle interesseorganisasjoner som arbeider for at beitebruk i utmark skal ha levelige vilkår i forhold til de store rovdyrene. Utgangspunktet for samtalene var Stortingets rovviltforlik fra 2011. Det var enighet om at styret i Norsk Almenningsforbund skulle følge opp det mandatet som ble gitt under forbundsårsmøtet i 2012, bl.a. ved at styret engasjerer seg overfor Miljødepartementet og sentrale politiske miljøer. Der skulle en vektlegge beiteretten som en eldgammel bruksrett, samt beitebrukens betydning for ressursutnytting og landskapspleie. En skulle også trekke fram jaktretten i bygdeallmenningene, og det forhold at store bestander av rovdyr går utover høstingen av matnyttig vilt.

På nyåret i 2013 gikk en fyldig og grunngitt skriftlig henvendelse fra forbundsstyret til Miljøverndepartementet, med gjenpart til Landbruks- og matdepartementet, Direktoratet for naturforvaltning, samt sentrale landbruksorganisasjoner. Der ble departementet anmodet om dialog og deltagelse i utformingen av norsk rovviltpolitikk og forvaltning.

I svaret takket departementet høflig for innspill og engasjement i rovviltpolitikken, og

med lovnad om at Norsk Almenningsforbund ble satt på listen over høringsinstanser når det gjelder høring av lov- og forskriftsendringer som angår rovvilt. Svaret ga imidlertid som ventet ingen konkrete løfter.

Til årsmøtet i mars 2013 forelå et skriv fra Løiten, Vang, Romedal og Stange allmenninger der problematikken ble grundig belyst. Brevet var skrevet i klar tale, og det lå en klar forventning om at forbundsstyret nå måtte ta skikkelig tak i den uholdbare konflikten mellom beitebruk i utmark og rovvilt. De etterlyste tiltak fra Norsk Almenningsforbund, samt en bebudet henvendelse til Riksrevisjonen om de rådende forholdene, og understreket viktigheten av at forbundsstyret måtte ta medlemsallmenningene på alvor. Således rettet de en sterk anmodning til Norsk Almenningsforbund om å engasjere seg ytterligere i kampen for beiteretten i forhold til rovviltet. Fra Eidsvoll Almenning og skogeierlagene i Eidsvoll mottok Norsk Almenningsforbund lignende skriftlig henvendelse.

I april 2013 henvendte forbundsstyret seg på ny til Miljøverndepartementet. Der ba en om snarlig tilbakemelding vedrørende miljøvernmyndighetenes planer for skadeforebyggende tiltak utenfor definerte rovdyrsoner i den forestående beitesesongen, og om hvilke tiltak miljøforvaltningen vurderte å iverksette når rovdyrbestandene er over bestandsmålene, og i hvilken grad de ville bli iverksatt.

I svaret redegjør departementet for gjennomførte lisensfellinger og fellinger ved Statens

Sau på tidlig sommerbeite i Skjåkfjellet. (Foto: Skjåk Almenning)

naturoppsyn av ulv, bjørn og jerv. De skriver også at Direktoratet for naturforvaltning vurderte ekstraordinære uttak av jerv og bjørn utover våren. Ulven er ikke nevnt spesielt hva tiltak angår. I denne tiden ble forbundsstyrets tålmodighet overfor Miljøverndepartementet virkelig satt på prøve.

Etter oppfordringer i årsmøtene, og tidligere skriv fra medlemsallmenninger i Hedmark, henvendte forbundsstyret seg til Riksrevisjonen i juni 2013, med anmodning om at norsk rovviltpolitikk og rovviltforvaltning ble gått nærmere etter i sømmene slik at Stortingets rovviltforlik fra 2011kunne bli oppfylt. Innledningen av beitesesongen 2013 viste at vi hadde med en rovviltpolitikk å gjøre som var ute av kontroll. En henledet oppmerksomheten mot rovviltforlikets pkt. 2.2.19, som gjelder uttak av ulv i prioriterte beiteområder før skade oppstår.

Brevet forble ubesvart. I januar 2014 henvendte forbundsstyret seg til Klima- og Miljødepartementet med anmodning om et snarlig møte, og i god tid før årets beitesesong.

Etter invitasjon ble møte avholdt 20. februar 2014. Her var Norsk Almenningsforbund representert ved styreleder Nordby, sekretær Aaboen og tidligere forbundsstyremedlem Moe fra Øyer Almenning, som hadde bred kunnskap om problemstillingene knyttet til rovviltforvaltning og husdyrhold, og med lang erfaring som leder av kommunalt rovviltfellingslag. Fra departementet deltok statssekretær Lars Andreas Lunde, avdelingsdirektør Torbjørn Lange i avdelingen for natur- og viltforvaltning, og rådgiver Gro Kvelprud Moen i viltseksjonen.

Norsk Almenningsforbund kom spesielt inn på Stortingets rovviltforlik, og en ga uttrykk for forventninger om tiltak og bedre oppfølging fra myndighetenes side. En argumenterte for utvidet lisensjaktperiode for både ulv, bjørn og jerv. Videre argumenterte en for tiltak for å gjøre uttak av skadegjørende rovvilt mer effektivt i beitesesongen:

FORSLAG TIL TILTAK

- Delegert myndighet til lokal rovviltnemnd gjeldende fra beitesesongstart (01.05)
- Stående fellingstillatelse på ulv, bjørn og jerv innen beiteprioriterte områder
- Fellingstillatelser som gjelder over større geografiske områder, og utvidede tidsrom
- Tillatelse til bruk av alle typer jakthunder
- Bedrede forhold for lokale skadefellingslag, med større økonomiske rammer
- Alternativ fellingsledelse ved Statens naturoppsyn

Møtet ble holdt i en god og konstruktiv tone, der almenningsforbundets representanter forsøkte å utfordre på konkrete tilbakespill. Men ikke uventet hadde departementets folk svært vanskelig for å signalisere tiltak, og de virket direkte avvisende til å gi stående fellingstillatelser på rovdyr som kommer inn i beiteprioriterte områder. De brukte også Naturmangfoldloven for alt den er verdt.

Departementets folk avsluttet med å takke for innspill og en nyttig samtale.

I realiteten var ikke dette mye å ta med seg hjem til rovdyrland, men nå var Norsk Almenningsforbund for alvor på banen!

Sammen med en rekke andre landbruksorganisasjoner var forbundsstyret senvinteren 2016 med på å utarbeide Innlandsplattformen mot ulv. Denne krevde en rekke tiltak for å sikre bærekraftig utmarksutnyttelse og biologisk mangfold. Plattformen ble kunngjort på en pressekonferanse i Oslo i mars samme år. Styreleder og nestleder deltok dessuten på en bredt anlagt beitekonferanse med rovviltfokus i Oslo. Ulvedebatten blusset kraftig opp like før jul i 2016, og forbundsstyret fulgte utviklingen tett.

I samtlige forbundsstyremøter i 2017 var trusselen fra de store rovdyrene generelt, og ulven spesielt, satt på agendaen. Særlig på Hadeland, Hurdal, Toten og Romerike ble rovdyrsommeren 2017 utfordrende. Dette året deltok styremedlemmer i Norsk Almenningsforbund på møter i Innlandsplattformen mot ulv, og den årlige Beitekonferansen med rovdyrfokus i regi av Norsk Sau og Geit, Norges Bondelag og Norsk Bonde og Småbrukarlag.

Før sommerferien sendte forbundsstyret et brev om rovviltpolitikken til Energi- og miljøkomiteen og Næringskomiteen på Stortinget, der en gjorde det klart at Norsk Almenningsforbund også i framtiden ville hegne om beiteretten, og være en aktiv pådriver innenfor nettverket av landbruksorganisasjoner når det gjelder rovdyrpolitikken.

Naturbruksalliansen

I februar 2018 sluttet Norsk Almenningsforbund seg til Naturbruksalliansen, der tidligere stortingsrepresentant Gunnar Gundersen ble valgt som leder. Alliansen består av følgende organisasjoner:

Norsk Sau og Geit, Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, NORSKOG, Norges Skogeierforbund, Glommen Skog, Folkeaksjonen Ny Rovdyrpolitikk, Norges Jeger- og Fiskerforbund i Hedmark, Oppland, Akershus og Østfold, samt Norsk Almenningsforbund.

Samarbeidet er opprettet for å samle ulike nærings-, friluftsliv- og distriktsinteresser til felles og koordinert arbeid for å forbedre forvaltningen av ulvebestanden i Norge, slik at den blir i tråd med Stortingets vedtak og intensjoner.

I november 2018 skrev Naturbruksalliansen brev til Statsminister Erna Solberg om forvaltningen av ulv i Norge. Hovedbudskapet var at Stortingets ulveforlik, sist i 2016, måtte gjennomføres, og at bestandsmålet måtte overholdes.

8. januar 2019 overleverte Naturbruksalliansen et brev til Stortingets presidentskap utenfor Stortingsbygningen i forbindelse med den store folkeaksjonen mot Norsk rovdyrpolitikk. Der het det at store rovdyrbestander er en belastning for beitebrukere, grunneiere som driver jakt som næring, jegere og folk i distriktene. Med dette som bakgrunn, og med en målsetting om å redusere konflikten, har Stortinget i sine rovviltforlik vedtatt bestandsmål for artene kongeørn, jerv, gaupe, bjørn og ulv. Det er således avgjørende at regjeringen respekterer Stortingets bestandsmål, og praktiserer en rovdyrforvaltning som sørger for at bestandene ligger så nært opp til bestandsmålet som mulig.

Bestanden av ulv vinteren 2018/2019 lå godt over det vedtatte bestandsmålet på 4-6 ynglinger pr. år, hvorav 3 skulle være helnorske. En oppfølging av bestandsmålet var ment å sikre bestandens overlevelse. Miljødirektoratets vurdering til eget fagdepartement var at målet ville bli nådd i 2019 selv med anbefalt felling av tre flokker innenfor ulvesonen. Naturbruksalliansen uttrykte derfor stor skuffelse over at regjeringen stadig overstyrer rovviltnemndene, ved å tillate en ulvebestand på et høyere nivå enn det Stortinget har bestemt. Her ble det siktet til at kun den ene flokken på to voksne dyr, Slettåsflokken i Trysil, ble tillatt felt. Brevet ble avsluttet med en klar forventning om at Stortinget gir tydelig beskjed til regjeringen om at ulvebestanden skal reguleres ut fra vedtatte bestandsmål.

NOEN AV NATURBRUKSALLIANSENS AKTUELLE OPPGAVER I 2019:

- Koordinere og organisere alliansens arbeid
- Kontakt mot media og kommunikasjon knyttet til nye bestandstall våren 2019
- Påvirkning og innspill i forkant av rovviltnemndenes vedtak om lisensfelling juni 2019
- Kommunikasjon om skadesituasjonen sommeren 2019
- Seminar om ulveforvaltning september 2019
- Arbeide for etablering av erstatningsordning for tap av beite- og jaktrettigheter
- Arbeide for etablering av et forskningsprosjekt vedr. konsekvenser av ulveforvaltningen versus bosetting og næringsliv i utsatte områder
- Følge arbeidet med utredning av ulvens genetiske opphav bestilt av KLDep
- Følge forskningsprosjektet «Grenseulv» i regi av Høgskolen i Hedmark

I 2019 ble det meldt at Riksrevisjon vil ta rovviltforvaltningen i nærmere øyesyn, med forventninger om en rapport i løpet av juni. Det vil da være nøyaktig 6 år siden Norsk Almenningsforbund henvendte seg skriftlig til Riksrevisjonen om det samme.

Epilog

På tampen av Norsk Almenningsforbunds hundreårige historie i 2019 må vi dessverre konstatere at rovviltkonflikten fortsatt er en verkebyll og skamplett i norsk politikk. En endelig og omforent politisk løsning må tvinge seg fram. Det får være håpet inn i de neste 100 år. Men vi tror det ikke før vi får se det.

Grandommen: Bortfall av bruksretter i Gran Almenning

I 2001 avsa Høyesterett dom i en sak om bortfall av bruksrett eller allmenningsrett for et større antall jordbrukseiendommer i Gran Almenning. Dommen har blitt stående som «Grandommen».

Saken startet i 1993 med at Gran Almenning, i samsvar med bygdeallmenningslovens § 2-5 (bruksrettsregister), og etter gjennomgang av opplysningene i registeret, besluttet å gjennomgå de bruksberettigede eiendommene, især de med oppgitt samlet areal på 5 dekar eller mindre, jfr. lovens § 2-6 tredje ledd 2. punktum. Som grunnlag for senere behandling foretok allmenningsstyret befaring av 26 inntil da bruksberettigede gardsbruk. Etter dette traff styret vedtak om bortfall av bruksrett for 12 av eiendommene.

Det ble for noen andre eiendommer satt som vilkår at jordbruksdriften ble tatt opp i løpet av 5 år dersom bruksretten skulle beholdes. Gjennomgåelsen stoppet imidlertid opp blant på grunn av uenighet i styret om hvilke retningslinjer som skulle legges til grunn.

Saken ble gjenopptatt i 1997. Eierne av 101 eiendommer, som var registrert med et areal på under 5 dekar, fikk varsel om at allmenningsstyret ville foreta befaring for å undersøke om vilkårene for bruksrett fortsatt var til stede. Etter dette ble eierne varslet gjennom brev om styrets vedtak.

Styret kom til at bruksretten var falt bort for 61 eiendommer, men fattet senere vedtak om at to av disse likevel skulle beholde bruksrett. I 5 tilfeller fikk eiendommene beholde allmenningsretten på eiernes levetid. I 33 tilfeller ble det lagt til grunn at eiendommene fremdeles hadde allmenningsrett. For to eiendommer ble avgjørelsen utsatt, men senere ble det truffet vedtak om at retten var bortfalt for den ene. Det hører med til historien at 22 av vedtakene ble fattet under dissens. Tilsvarende var det dissens i 21 av vedtakene om at retten var i behold.

Allmenningsstyrets håndtering av spørsmålet om bortfall av et stort antall bruksretter i Gran Almenning viser med all tydelighet sakens kompleksitet og vanskelighetsgrad. Styret hadde trådt inn i et minefelt, der temaet var delikat i bygdesamfunnet, like mye som det var følsomt for de som mistet allmenningsretten.

Eierne av 29 eiendommer, som var blitt strøket i bruksrettsregisteret, tok våren 1998 ut stevning mot Gran Almenning for Hadeland og Land Herredsrett, med påstand om

fortsatt bruksrett. Herredsretten, som var satt med to fagkyndige meddommere, avsa dom 4. november 1998. De aktuelle jordbrukseiendommene ble behandlet hver for seg.

Retten kom til at 7 av eiendommene fremdeles hadde allmenningsrett, mens de øvrige 22 eiendommene hadde mistet sin karakter av jordbruk ved omdisponering, jfr. bygdeallmenningslovens § 2-6 første ledd nr. to. Dommen ble avsagt under dissens, der rettens formann stemte for at Gran Almenning skulle frifinnes for kravet fra samtlige 29 saksøkere.

Etter dette anket styret i Gran Almenning herredsrettens dom til Eidsivating lagmannsrett hva angikk de 7 eiendommene som herredsretten mente skulle beholde allmenningsretten. Eierne av 20 av de eiendommene som hadde tapt i Herredsretten anket på sin side også til lagmannsretten.

Ankene ble behandlet samlet. 2. desember 1999 avsa lagmannsretten dom, der den kom til at 20 eiendommer fortsatt var allmenningsberettiget, mens retten var bortfalt for 7. Altså nesten motsatt avgjørelse i forhold til dommen i herredsretten. Retten bygget på bygdeallmenningslovens § 2-6 første ledd nr. 2, og la til grunn at omdisponering i nr. 2 forutsetter konkrete endringer på eiendommene. Avgjørende for lagmannsrettens vurdering av den enkelte eiendom var om dens dyrkede areal var holdt i hevd. Retten la også vekt på at vedkommende eiendommer hadde hatt bruksrett lenge, og at det tradisjonelt var blitt stilt små krav til erverv av allmenningsrett på Hadeland.

Gran Almenning anket lagmannsrettens dom til Høyesterett hva angikk de 20 jordbrukseiendommene som hadde fått medhold i kravet om bibehold av bruksrettene. Ankegrunnlaget var ikke uventet feil rettsanvendelse.

Norsk Allmenningsforbund trådte nå inn som hjelpeintervenient til fordel for Gran Almenning. De anførte i korte trekk at lagmannsretten bygget på en uriktig forståelse av bortfallsbestemmelsen i bygdeallmenningslovens § 2-6 første ledd. Retten hadde feilaktig vurdert den enkelte eiendoms dyrkede areal og utnyttelsen, i stedet for å vurdere om eiendommen hadde karakter av jordbrukseiendom. Bruksrett forutsetter jordbruksvirksomhet på eiendommen, og etter allmenningsstyrets vurdering var det ikke grunnlag for å påstå slik virksomhet på noen av de aktuelle eiendommene.

I anken underbygget Gran Almenning med hjelpeintervenient Norsk Almenningsforbund nærmere for ankegrunnlaget. Følgende påstand ble nedlagt:

«Gran Almenning frifinnes og tilkjennes saksomkostninger for herredsrett, lagmannsrett og Høyesterett».

Ankemotpartene anførte på sin side at lagmannsrettens dom bygget på en riktig lovanvendelse, og argumenterte for dette. De la ned påstand om at Eidsivating lagmannsretts måtte stadfestes, og at ankemotpartene tilkjennes sakens omkostninger for Høyesterett.

Førstevoterende i Høyesterett, dommer Bruzelius, var kommet fram til at anken fra Gran Almenning måtte tas til følge. Som støtte for sitt syn ga dommeren en omfattende begrunnelse. Han var ikke enig i anførslene til ankemotpartens prosessfullmektig, og viste til at allmenningsrett, eller bruksrett, følger dirkete av loven, og at et allmenningsstyre hverken kan gi tilsagn om eller treffe beslutning om bruksrett ut fra en vurdering om dette er hensiktsmessig. Han framholdt at det til enhver tid sittende allmenningsstyre

må avgjøre om eiendommer fyller vilkårene for bruksrett ut fra de opplysninger som foreligger om eiendommene når beslutning treffes.

Dommer Bruzelius stemte for at hver av partene skulle bære sine saksomkostninger for alle instanser, og begrunnet dette med at de spørsmål saken reiser har betydning utover den aktuelle sak, og ikke var drøftet i rettspraksis etter at bygdeallmenningsloven ble vedtatt.

Øvrige dommere ga sin tilslutning til førstevoterende, som altså innebar at Gran Almenning ble frifunnet, og at saksomkostninger ikke skulle tilkjennes for noen rettsinstans.

Allmenningsstyret i Gran Almenning fortjener honnør for at de var seg sitt ansvar bevisst i forhold til intensjonen i bygdeallmenningsloven, gikk foran og brøytet veg for andre. Grandommen er selvsagt svært prinsipiell, og lett å vise til for andre bygdeallmenninger i håndteringen av bruksrett i lignende tilfeller. I et annet kapittel har vi likevel drøftet hvor langt et allmenningsstyre skal gå i å inndra bruksretter for å oppfylle loven.

Grandommen førte til at flere små gardsbruk som hadde mistet karakteren av jordbruk, fikk bruksretten i allmenningen inndratt. (Illustrasjonsfoto: Brandbu og Tingelstad Almenning)

Skattesaken på Hadeland

Den såkalte Skattesaken på Hadeland ble en gjenganger i Norsk Almenningforbund sine styremøter og årsmøter fra 2012 til 2018. Skattesaken dreide seg om realisasjon av allmenningsgrunn til tomter i allmenningene Lunner og Brandbu og Tingelstad utløste gevinstbeskatning. Mot allmenningene stod Staten ved Skatt øst.

Det er ingen overdrivelse å si at saken har blitt fulgt med argusøyne, spenning og en porsjon uro av så vel de bygdeallmenningene som har frasolgt tomtegrunn, og de som vurderer salg.

Skattesaken fikk en foreløpig avslutning i Høyesterett 9. november 2017, etter at den var behandlet av Oslo tingrett med domsslutning 24. mars 2015 og Borgarting lagmannsrett med domsslutning 9. mars 2017. Lunner Almenning og Brandbu og Tingelstad Almenning vant saken i alle rettsinstansene. Advokat Jo Are Aamodt Brænden førte sakene for allmenningene med bravur!

Men historien slutter ikke der. På tross av en entydig og enstemmig dom i Høyesterett, kom det høsten 2018 et utspill fra Skatt øst, der skatteetaten forsøkte å konstruere en transaksjon mellom allmenningen og allmenningskassen, der råtomt ved salg først blir overført fra allmenningen til kassen. Videre kastet skatteetaten fram en påstand om at verdien av råtomt hos allmenningene kan settes lik skogproduksjonsverdien. Sammenlignet med tomteverdien er denne nærmest lik null, og i så fall ville så godt som hele nettogevinsten av tomtesalget kunne skattlegges på allmenningskassens hånd. Snakk om å være kreativ!

Bakgrunn

Både Lunner Almenning og Brandbu og Tingelstad Almenning hadde frasolgt tomter fra allmenningenes grunn. Brandbu og Tingelstad Almenning oppga gevinst for salg av tomter i selvangivelsen for 2006, mens Lunner Almenning oppga gevinst ved salg av bygninger og tomter i selvangivelsen for 2007, 2008 og 2009. Begge allmenningene ble lignet i henhold til selvangivelsene.

I 2010 ba allmenningene om at ligningene ble tatt opp til ny vurdering. Begrunnelsen var at gevinst ved salg av allmenningsgrunn etter deres oppfatning ikke skulle beskattes på allmenningens hånd, men hos de bruksberettigede.

18. oktober 2012 vedtok skattekontoret å avslå endring av ligningene, idet de anså salg

Så langt har skattesaken på Hadeland gått i favør av allmenningene. (Foto: Mattis Myhre)

av tomtegrunn fra bygdeallmenning som skattepliktig inntekt. Skattekontoret anførte videre at salg av tomter til boliger eller fritidsformål ikke kan anses for å være en del av allmenningens normale virksomhet, og at eventuell gevinst derfor er skattepliktig på allmenningens hånd. De vektla ikke endringer i «tida og tilhøva», og støttet seg til likhetsprinsippet om at frivillig realisasjon av fast eiendom ikke kan få en annen skattemessig behandling enn salg fra andre aktører i tomtesalgmarkedet.

I brev av 3. januar 2013 påklaget allmenningene skattekontorets vedtak til Skatteklagenemnda, som senere avviste klagene. Det ble imidlertid opplyst at allmenningene hadde mulighet til å reise sak mot staten.

Norsk Almenningsforbund engasjerer seg i skattesaken

Norsk Almenningsforbund kom på banen senhøsten 2012, da styret gikk inn for å følge opp skattesaken på vegne av medlemsallmenningene. I møte i august 2013 besluttet forbundsstyret å mobilisere ressurser, og om nødvendig ta opp kampen med skattemyndighetene, i det saken måtte anses som en viktig prinsippsak, med mulige store følger for alle ordinære bygdeallmenninger. Dette ble senere bekreftet, ved at forbundsstyret anså det som naturlig at Norsk Almenningsforbund tok saken videre.

24. april 2014 ble det etter initiativ fra styret i Norsk Almenningsforbund holdt et møte på Harestuebruket i Lunner Almenning om vedtak i skattekontoret og skatteklagenemnda,

vedrørende klager på ligningene fra Brandbu og Tingelstad Almenning og Lunner Almenning. Til møtet var BDO (anerkjent firma innen revisjon, regnskap, rådgivning og advokattjenester) invitert. Fra Lunner Almenning deltok styreleder, nestleder og almenningsbestyrer, fra Brandbu og Tingelstad Almenning styreleder og almenningsbestyrer, fra Eidsvoll Almenning og Ringsaker Almenning bestyrerne, og fra Norsk Almenningsforbund styreleder Lars Even Nordby, Trygve Brandrud, Bjarne Karlsen, Ola Hougsrud og sekretær Stig Aaboen.

Ved en eventuell rettsak mot Staten ved Skattekontoret ble det reist spørsmål om på hvilken måte, og i hvor stor utstrekning Norsk Almenningsforbund skulle gå inn som part i de konkrete sakene vedrørende allerede solgte tomter. Hva med skattlegging av andre allmenninger som har solgt tomter med gevinst? Er det naturlig at disse og andre bygdeallmenninger er solidariske med Hadelandsallmenningene i en eventuell rettsak mot Staten? En hovedkonklusjon i møtet var at Norsk Almenningsforbund måtte engasjere seg i generelle skattespørsmål.

I møtet argumenterte allmenningene med at det i spørsmålet om beskatning må legges vekt på hva som er naturlig og alminnelig drift av bygdeallmenninger i endring, som samfunnet for øvrig («tida og tilhøva»), og at en skattelegging av gevinst ved salg av råtomter vil forringe verdien av allmenningen. Flere pekte på at det også vil være nyttig å få avklart skattespørsmål knyttet til annen drift, som utleie av jakt- og fisketerreng. Møtet uttrykte enighet om at stevning på vegne av Lunner Almenning og Brandbu og Tingelstad Almenning måtte bli utarbeidet og sendt når vurdering av andre tiltak var gjennomført.

Til møtet på Honne 11. august 2014 hadde styret invitert noen av allmenningsbestyrerne til drøfting av skattesaken: Rune Brenna fra Romedal Almenning og Stange Almenning, Mathias Neraasen fra Ringsaker Almenning, Bjørn Niklas Sjøstrøm fra Lunner Almenning og Lars Olav Jensen fra Brandbu og Tingelstad Almenning. Styret nedsatte deretter en arbeidsgruppe som skulle utarbeide et grunnlagsdokument med faktaopplysninger og argumentasjon til bruk før og under Tingrettens behandling av skattesaken. Leder av gruppen ble styreleder i Norsk Almenningsforbund, Lars Even Nordby, og som sekretær tiltrådte revisor Rolv Hjemli. Følgende mandat ble gitt:

ARBEIDSGRUPPEN SKAL:

- beskrive de hovedproblemstillinger som reises gjennom skattesaken i Brandbu/Tingelstad og Lunner allmenninger. Gruppen bør også peke på, og kort beskrive, andre skattespørsmål som bør være gjenstand for en gjennomgang
- systematisere og oppsummere tidligere utarbeidede dokumenter om de aktuelle problemstillingene
- liste opp og prioritere argumenter som taler for løsninger allmenningene vil være tjent med, men som samtidig viser det samfunnsansvaret allmenningene innehar
- utdype og beskrive disse argumentene på en faglig og pedagogisk måte

Arbeidsgruppen fikk frist med ferdigstillelse av et høringsutkast til 10. september

2014. Forbundsstyremedlemmene og medlemsallmenningene ble referansegruppe og høringsinstanser. Forbundsstyret ville komme tilbake til spørsmålet om kostnadsdeling ved påfølgende rettsak(er). Det ble pekt på at skattesaken var formidlet under Norsk Almenningsforbund sitt årsmøte på Hurdalssjøen 26. juni, og at kostnadsspørsmålet var fremme uten at det kom motforestillinger mot å bruke midler til å føre saken for retten.

I sitt høringsutkast ga arbeidsgruppen en beskrivelse av problemstillinger, der beskatningen av en bygdeallmenning er todelt:

- Bygdeallmenninger som sådan (allmenningsskogen) er ikke egne skatteobjekt
- Overskudd fra allmenningsskogen skal således ikke beskattes på allmenningens hånd, men beskattes ved at bruksrettsytelser er skattepliktig næringsinntekt hos den bruksberettigede
- Overskudd og formue i «allmenningskassen» er derimot skattepliktig på allmenningens hånd.

Med utgangspunkt i skattelovgivningen, ga arbeidsgruppen en nærmere utredning om beskatning av bygdeallmenninger. De kom også inn på aktuelle problemstillinger knyttet til utdeling av bruksrettsytelser utover overskudd fra allmenningsskogen, og avsetning til fond knyttet til allmenningsskogen.

PÅSTANDEN FRA ALLMENNINGENE

Etter dette tok allmenningene i september 2014 ut stevning for Oslo tingrett. I prosesskrivet fra advokat Aamodt Brænden ble det nedlagt følgende påstand:

1. Skatteklagenemndas vedtak av 11. mars 2014, hvor ligningen for Brandbu og Tingelstad Almenning for 2006 fastholdes, er ugyldig.
2. Skatteklagenemndas vedtak av 11. mars 2014, hvor ligningen for Lunner Almenning for 2007, 2008 og 2009 fastholdes, er ugyldig.
3. Staten ved Skatt øst dømmes til å erstatte Brandbu og Tingelstad Almenning og Lunner Almenning omkostninger.

Et knapt år senere avsa Oslo tingrett dom med slik domsslutning:

1. Skatteklagenemndas vedtak av 11. mars 2014, hvor ligningen for Brandbu og Tingelstad Almenning for 2006 fastholdes, er ugyldig.
2. Skatteklagenemndas vedtak av 11. mars 2014, hvor ligningen for Lunner Almenning for 2007, 2008 og 2009 fastholdes, er ugyldig.
3. Staten v/Skatt øst dømmes til innen 2 – to – uker å betale til sammen kr 233 567 – tohundreogtrettitretusenfemhundreogsekstisju – til Brandbu og Tingelstad Almenning og Lunner Almenning i dekning for deres saksomkostninger.

Altså full seier til Brandbu og Tingelstad Almenning og Lunner Almenning, og også med en fjær i hatten til NALF for sitt engasjement som hjelpeintervenient. Tingretten kom til at det bare er allmenningskassen, ikke allmenningen som sådan, som er skattesubjekt. Siden gevinst fra salg av råtomt ikke er avkastning av allmenningskassens midler, oppsto det etter tingrettens oppfatning ingen skatteplikt på allmenningens hånd.

Staten ved Skatt øst anket til Borgarting lagmannsrett, som 9. mars 2017 avsa dom med slik domsslutning:

1. Anken forkastes
2. I sakskostnader for lagmannsretten betaler Staten v/Skatt øst 223 567 – tohundreog tjuetretusenfemhundreogsekstisju – kroner – til Brandbu og Tingelstad Almenning og Lunner Almenning innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse.

Også lagmannsretten kom til at en allmenning som sådan ikke er skattesubjekt. Heller ikke allmenningskassen kunne etter rettens oppfatning beskattes for gevinst ved salg av råtomter. Retten la blant annet vekt på at slike gevinster er en form for avkastning fra allmenningens normale virksomhet på linje med festeavgift og ekspropriasjonserstatning, der beskatningen skjer på de bruksberettigedes hånd.

Staten ved Skatt øst anket lagmannsrettens dom til Høyesterett hva rettsanvendelsen angikk.

Den ankende part, Staten ved Skatt øst, hadde vesentlig gjort gjeldende:

Enhver inntekt må tilordnes et skattesubjekt. De hevdet at salg av tomt er en særskilt innvinningsbegivenhet som utløser skatteplikt for det subjektet som står for salget. Etter det underliggende privatrettslige forholdet er det allmenningen som er berettiget til inntekten, og som derfor skal beskattes. Eventuell senere utdeling av midler fra allmenningen til de bruksberettigede er uten betydning for allmenningens skatteplikt, fordi dette er en annen innvinningsbegivenhet og gjelder et annet skattesubjekt. De anførte dessuten at det ikke finnes regler som gjør unntak fra disse grunnleggende skatterettslige prinsippene.

Videre hevdet Skatt øst at lovarbeidene ikke gir grunnlag for å gjøre unntak for skatteplikt for allmenningene. De mente at forholdene var vesentlig endret fra 1911, da bestemmelsen om allmenningskasser kom inn i skatteloven. Den virksomhet som her gjelder, altså tomtesalg, er rent kommersiell og langt fra allmenningens ordinære formål. De hevdet også at lovgiveren ikke har tatt stilling til denne problemstillingen, og at unnlatt beskatning er i strid med likhets- og nøytralitetshensyn overfor andre næringsdrivende som utøver samme virksomhet.

STATEN VED SKATT ØST LA NED SLIK PÅSTAND:

1. Staten v/Skatt øst frifinnes.
2. Staten v/Skatt øst tilkjennes sakskostnader for alle rettsinstanser.

Ankemotpartene, Lunner Almenning og Brandbu og Tingelstad Almenning, gjorde i det vesentlig gjeldende:

Det fremgår klart av lovarbeidene og ligningspraksis at allmenningenes skatteplikt er begrenset til allmenningskassen. Forslag om å gjøre allmenningen som sådan til skattesubjekt har vært fremmet, men avvist. Dersom dette skal endres, må det skje gjennom lovvedtaket.

Allmenningene fremholdt at allmenningskassens skatteplikt er positivt avgrenset. Det har vært en viss utvikling i hva som inngår i allmenningskassen, men at det hele tiden er tale om inntekter og formue som knytter seg til allmenningskassens egen virksomhet. Derimot går fordeler som skriver seg fra allmenningsgrunnen ikke inn i allmenningskassen. Avkastning av grunnen beskattes bare hos de bruksberettigede. For eksempel er det sikker rett at inntekter fra festeavgifter, jakt og fiske ikke inngår i allmenningskassen.

Også erstatning fra ekspropriasjon av allmenningsgrunn holdes utenom allmenningskassen. Således hevdet allmenningene i skattesaken at det ikke finnes grunn til å behandle tomtesalg annerledes enn andre fordeler som skriver seg fra grunnen. I foreliggende sak leder dette til at mulige fordeler som skriver seg fra allmenningenes investeringer i infrastruktur med videre for å gjøre tomtene salgsklare, kan beskattes på allmenningenes hånd.

Etter dette la Lunner Almenning og Brandbu og Tingelstad Almenning ned slik påstand for Høyesterett:

1. Anken forkastes.
2. Lunner Almenning og Brandbu og Tingelstad Almenning tilkjennes dekning av sine omkostninger for Høyesterett.

Følgende enstemmige dom ble avsagt:

1. Anken forkastes.
2. I sakskostnader for Høyesterett betaler Staten ved Skatt øst til Lunner Almenning og Brandbu og Tingelstad Almenning 242 956 – tohundreogførtitotusennihundreogfemtiseks – kroner – innen 2 – to uker – fra forkynnelsen av dommen.

Dermed hadde de aktuelle allmenningene med Norsk Almenningsforbund som hjelpeintervenient vunnet skattesaken i alle rettsinnstander. Dommen bekrefter gjeldende praksis for skattlegging av bygdeallmenninger, der inntekter fra allmenningsgrunnen blir skattlagt hos de eiendoms- og bruksberettigede når ytelser kommer til utbetaling, mens andre inntekter går inn i allmenningskassen og blir skattlagt der.

Etter at Skatt øst ved Skatteetaten høsten 2018 forsøkte seg med omkamp (jfr. 4. avsnitt i innledningen), engasjerte forbundsstyret seg på ny i skattesaken. I styremøte 7. november deltok også advokat Jo Are Aamodt Brænden. Det var enighet om at følgende punkter skulle vektlegges i det videre arbeidet med skattesaken:

- Se på muligheten for enighet med Skatt øst om å hente inn en betenkning fra Juridisk fakultet ved UiO
- Skattedirektoratet og Finansdepartementet følges tett opp framover
- Norges Bondelag og Norges Skogeierforbund skal forsøkes involvert som alliansepartnere
- Sørge for næringspolitiske utspill om sakene overfor media og politikere
- Almenningsbestyrer Lars Olav Jensen bes om å samordne innsatsen fra allmenningenes side

Bygdeallmenningene og Landbruks- og matdepartementet

Det ligger i sakens natur at Landbruksdepartementet, senere Landbruks- og matdepartementet (LMD), har vært Norsk Almenningsforbunds kontakt mot statsforvaltningen, både faglig og politisk. I enkelte saker, som rovdyrpolitikken, har det også vært dialog med Miljøverndepartementet.

LMDs ansvar for bygdeallmenningene er nedfelt i Bygdeallmenningsloven. Departementet skal også godkjenne bruksregler og utbetaling av kontantutbytte der dette er aktuelt. Ansettelser av skogbruksutadannet allmenningsbestyrer skal ikke lenger godkjennes av departementet, men det følger av loven at dersom allmenningsstyret ønsker å ansette bestyrer med andre kvalifikasjoner som ansees som viktige, kan departementet kreve at en skogbruksutdannet person har ansvaret for skogens forstlige behandling og drift.

Fra 1. januar 1999 bestemte departementet at oppsynet med allmenningsskogene skulle legges under det kommunale skogoppsynet, slik det fremgår av skogbruksloven, og på linje med alle andre skogeiendommer i Norge. Bygdeallmenningene skulle imidlertid fortsatt forholde seg til departementet i alle gjøremål og spørsmål knyttet til allmenningsloven.

Samarbeidet mellom LMD, bygdeallmenningene og Norsk Almenningsforbund har alltid vært det beste, og fra forbundsstyrets side ser en fram til et fortsatt positivt og godt samarbeide, ikke minst til det beste for bygdeallmenningene ved sine styrer og bestyrere, de bruksberettigede og samfunnet vi er en del av.

Almenningsinspektøren

Fram til utgangen av 1998 hadde Landbruksdepartementet en egen inspektør for bygdeallmenningene, som de siste årene også var pålagt andre oppgaver. Asbjørn Næss, nå med tittel rådgiver, fikk æren av å være den siste som akslet inspektørrollen, noe han gjorde med bravur.

Stillingen som allmenningsinspektør ble formelt opprettet under siste krig, og fikk dermed en varighet på vel 50 år. Inspektørens rolle og virke var primært kontroll med bygdeallmenningenes virksomhet, og rådgiving, og han var skogoppsyn. Ordningen ble satt stor pris på blant allmenningene, og det var et stort ønske om at ordningen ble videreført. Vi som har vært involvert i bygdeallmenningene i noen tiår husker ikke minst

inspektørene fra allmenningsforbundets årsmøter og samlinger, gjennom faglige bidrag og sin joviale væremåte. Vi følte hele tiden at de var en vesentlig del av bygdeallmenningsfamilien, og funksjonen som kontaktledd var uvurderlig.

Fra 1. januar 1999 ble forstkandidat Johannes Edvin Haug tilsatt i rådgiverfunksjon. I tillegg til allmenningssaker fikk han oppgaver innen departementets underliggende institusjoner på skogsektoren, forskning, næringsutvikling og informasjonsrelaterte oppgaver. Den formelle kontakten mellom bygdeallmenningene, Norsk Almenningsforbund og departementet ble fra da av i hovedsak knyttet til saker etter allmenningsloven, der også Tom Saugnes har vært en nyttig samarbeidspartner.

Syver Berge og den siste allmenningsinspektøren, Asbjørn Næss, i forbindelse med befaring i Langmorkje Almenning 1998. (Foto: Syver Berge)

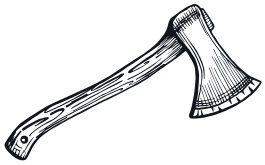

Tomtefeste

I samtlige av våre ordinære bygdeallmenninger (allmenninger utenom statsallmenninger som blir drevet som bygdeallmenning hva skogbruket og virkesretten angår), har det i mange tiår blitt festet bort tomter til hytter, i en del tilfeller også til bolighus, industri, forretninger eller hus til lag og foreninger mm.

Det kom i gang etablering av private, primitive husvære i allmenningene allerede før siste verdenskrig, der formålet hovedsakelig var opphold i forbindelse med utøvelse av jakt og fiske. Omfanget var beskjedent. De eldste innretningene går langt tilbake i tid, særlig der det var villrein i fjellet. Dette var gjerne primitive steinbuer. På den tiden var det ikke vanlig å innhente grunneiers tillatelse, aller minst ved skriftlige avtaler.

Utover på 1950-tallet økte interessen for å eie et krypinn skog og fjell noe, og fra 60-årene kan vi i enkelte bygdeallmenninger begynne å snakke om hyttebygging. Samtidig kom etableringene inn i ryddigere former gjennom skriftlige avtaler eller festekontrakter. Vi bruker bevisst uttrykket ryddigere, for i ettertid ser en at det i starten ble gjort mye amatørmessig skriftlig arbeide, der den formelle jussen ofte var mangelfull. Dette har mange bortfestere smertelig fått erfare.

Tomtefeste er leie av grunn til hytte eller hus som festeren (den som leier) får føre opp på bortfesterens (den som leier bort) eiendom. Tomtefeste er svært utbredt i Norge, og forekommer stadig.

Historisk sett har tomtefesteinstituttet vært en gunstig ordning for så vel fester som bortfester. I stedet for å måtte betale et engangsbeløp i form av kjøpesum for tomt, kan fester betale for bruk av tomten gjennom en årlig festeavgift.

For bortfester er feste et alternativ til annen bruk av grunnen. Festeavgiften sikrer en årlig og sikker kontantstrøm framfor annen og kanskje usikker næring.

Som informasjon tar vi med noen viktige elementer i tomtefesteinstituttet.

Tomtefeste reguleres gjennom *Tomtefesteloven* fra 1996, men som ikke trådte i kraft før 1. januar 2002. Den avløste tomtefesteloven fra 1975. Avtaler om tomtefeste skal være skriftlige og fastsatt i festekontrakt (festeavtale, bygslingskontrakt).

Punktfeste er en spesiell form for tomtefeste som ofte anvendes ved feste av grunn til hytte. Dette har vært den vanligste festeformen i bygdeallmenningene. Her gir ikke festeavtalen noen grensebeskrivelse, men det forutsettes at bygningen(e) skal bygges over punktet («pålen») eller innen en viss avstand fra dette.

Gammel sæter med et flott steinfjøs på Mysubytta i Skjåk Almennings del av Breheimen. (Foto: Stig Aaboen)

En svært moderne hytte i Ringsaker Almenning. (Foto: Ringsaker Almenning)

Som en hovedregel gir et punktfeste festeren samme fysiske råderett over tomta til bruk innenfor festeformålet som en eier har, med mindre annet følger av festekontrakten. Om ikke annet er avtalt, kan festeren således anmode bortfester om å fjerne eventuelle trær som hindrer utsikten, skygger for solen eller kan falle over bebyggelsen. Det vanlige er at festet gjelder ett dekar medregnet hus.

Festeren har rett til å overføre festeretten til en annen dersom ikke annet er avtalt. Godkjenning av overføring kan bare nektes når det foreligger saklig grunn. Ved vesentlig mislighold fra festerens side, kan bortfester heve avtalen dersom ikke annet følger av festekontrakten.

Festeren kan kreve innløsning av festetomt til bolig eller fritidshus når det har gått 30 år av festetiden, dersom det ikke er avtalt kortere tid. Etter at det har gått 30 år av festetiden, kan festeren videre kreve innløsning av festetomt til bolig annenhvert år, tilsvarende 10 år ved krav om innløsning av tomt til fritidshus.

Ved innløsning av bortfestet tomt til bolig eller fritidshus, skal innløsningssummen være 25 ganger årlig festeavgift etter regulering på innløsningstidspunktet, dersom det ikke er avtalt en lågere innløsningssum. Bortfester kan som et minimum likevel kreve 40 prosent av markedsverdi for tomten. Ved feste av grunn i allmenning eller på grunn tilhørende landbrukseiendom er det begrensninger i innløsningsretten.

Når innløsningssummen og innløsningsvilkårene ellers er endelig fastsatt, kan festeren kreve at bortfesteren gjør det som er nødvendig for å få tomten utskilt fra bortfestereiendommen, og hjemmelen overført til ny fester.

Som alternativ til innløsning har festeren kunnet kreve festekontrakten forlenget på samme vilkår ved festeavtalens utløp. I en dom fra juni 2012 kom Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) imidlertid til at denne lovfestede forlengelsesretten, der bortfester ikke får andel av verdistigningen på tomten, er en krenkelse av vernet om eiendomsretten etter Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK).

Norsk Almenningsforbund engasjerer seg

Norsk Almenningsforbund engasjerte seg for alvor i tomtefesteproblematikken etter styremøte i forbindelse med forbundsårsmøtet på Oppdal sommeren 2012. Dette med bakgrunn i avgjørelsen i EMK. Styret ønsket å medvirke til en balansert utvikling i avtaleforholdet mellom grunneiere og tomtefestere. En mente for øvrig at det var viktig å se på hvordan Norges Skogeierforbund og Norges Bondelag ville forholde seg.

I arbeidet med lovverket fikk Norsk Almenningsforbund plass i en referansegruppe, og var representert ved sekretæren og forbundets advokat. Arbeidet dro ut i tid, og det påløp relativt høye utgifter. Tomtefesteloven kom ut på høring ved NOU 2013:11 i forbundsstyret og blant medlemsallmenningene på slutten av 2013, og i den anledning ble det tatt kontakt med Norges Bondelag for å få være med på en felles uttalelse, der valg av modell for løft av festeavgiften var viktig.

Det var ventet at tomtefesteloven ville bli lagt fram for Stortinget før sommerferien 2014, men saken trakk ut i langdrag. Ved brev ble det gitt melding om at hele arbeidet ble utsatt i ytterligere ett år.

I juni 2015 vedtok Stortinget en ny bestemmelse om at bortfesteren ved forlengelse kan kreve at den årlige festeavgiften settes til to prosent av tomteverdien, men begrenset oppad til 9000 kroner pr. dekar.

Tomtefesteloven har blitt forandret en rekke ganger, med stadig nye årstall, datoer og bestemmelser å forholde seg til, så her har jussens veier vært gåtefulle. Ved oppretting av nye festeavtaler kan en derfor stå seg på å søke fagkyndig bistand så en slipper unna de verste fallgrubene, for i dette landskapet ligger det mange snubletråder! Siste ord er kanskje ikke sagt?

Her ved Kropbua på grensa mellom Skjåk Almenning og Lordalen statsallmenning ble det ikke utferdiget tomtefeste. (Foto: Stig Aaboen)

Statsallmenninger forvaltet og administrert som bygdeallmenning

- hva skogbruket og virkesretten angår

Om allmenningene

Det følger av § 4-5 i Lov om skogsdrift m.v. i statsallmenningene at departementet kan bestemme at de kan forvaltes og administreres etter regler som for bygdeallmenning hva skogsdrift og utøvelse av virkesrett angår. Vi finner denne spesielle konstellasjonen i noen av medlemsallmenningene i Norsk Almenningsforbund:

- Gjerdrum Almenning, Akershus (Romerike)
- Ullensaker Almenning, Akershus (Romerike)
- Øyer Almenning, Oppland (Gudbrandsdalen)
- Fron Almenning, Oppland (Gudbrandsdalen)
- Langmorkje Almenning, Oppland (Gudbrandsdalen)
- Grønning Almenning, Trøndelag

I disse allmenningene er allmenningsstyrene valgt av og blant de som har virkesrett til bruksberettigede gardsbruk, mens fjellstyrene er valgt av kommunestyret og har myndighet og oppgaver etter Fjelloven. Det gjelder bruksrett til beite, seter, småviltjakt, fangst og fiske. Staten ved Statskog SF er grunneier. Det er fristende å kalle denne konstellasjonen for et trehodet troll, med splittet kompetanse, noe vi kommer tilbake til.

Samlet utgjør statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger når det gjelder skogen og virkesretten bortimot 20 prosent av totalarealet som er forvaltet etter bygdeallmenningsloven, og rundt 8 prosent av det samlede produktive skogarealet.

Statsallmenningene som er forvaltet og administrert som bygdeallmenning når det gjelder skogen og virkesretten er på mange måter en svært uensartet gruppe.

Den største allmenningen i denne kategorien er Langmorkje Statsalmenning i Vågå, både etter totalreal og produktivt skogareal. Fron Statsalmenning er en av de minste, men med flest bruksberettigede.

Mens Langmorkje og Øyer statsallmenninger har betydelige fjellarealer utenom skogen,

Elgstammene vokste mye etter det ble innført rettet avskyting på alder og kjønn fra 70-tallet og utover.

Beiteskadet ungskog i Sjodalen i Langmorkje Almenning. (Foto: Paul Øien)

er Ullensaker og Gjerdrum rene skogsallmenninger. Bare Langmorkje har eget sagbruk og høvleri, samt impregneringsverk. Her går sagbrukshistorien mer enn 300 år tilbake i tiden (Flokka sag). Allmenningens sentralsagbruk ligger i dag i Randsverk.

Tredelt myndighet, forvaltning og økonomi

Tredelingen synes lite rasjonell, der behovet for helhetlig forvaltning av naturressursene i allmenningene ikke blir ivaretatt, og den er neppe heldig for myndighetsutøvelsen. Det oppstår også en skjevefordeling når det gjelder den økonomiske avkastningen. Dette ser en eksempelvis når det gjelder disponeringen, og inntektene fra elg- og hjortejakten.

Langmorkje Statsallmenning i den sørlige delen av Vågå kommune er et godt eksempel. Hver vinter utsettes ungskogen av furu for omfattende beiteskader, mye forårsaket av trekkelg helt fra Toten, Gjøvik, Dokka, Lillehammer, Gausdal og Fronskommunene. Der innkasserer staten og fjellstyret inntektene, mens allmenningen ved styret holder elgmat, og har ulempene og det økonomiske tapet i skogproduksjonen. Og selv om virkesretten ikke er truet på kort sikt, er forsyningen av råstoff til eget sagbruk stadig en kritisk faktor. Allmenningsstyret har anmodet om økonomisk støtte fra Vågå fjellstyre til skogplanting for å få opp ny skog, men dette har blitt avvist.

En ser det også når det gjelder omdisponering av arealer i produktiv skog til for eksempel skianlegg og hyttetomter, der Øyer Almenning er et godt eksempel. Her er mulighetene for interessekonflikt åpenbar.

Forholdet til Statskog SF og fjellstyrene

Forholdet mellom allmenningsstyrene i noen av de aktuelle allmenningene og Statskog SF har i blant vært satt på prøve. En har til fulle erfart det i statsallmenningene på Romerike, og i Øyer og Langmorkje i Gudbrandsdalen.

Som følge av misnøye over tid med Statskog SF i en del saker, tok styret i Norsk Almenningsforbund høsten 2012 skriftlig kontakt med statsforetaket for å få til et dialogmøte. Det var særlig det allmenningsstyrene og daglig ledelse opplevde som sendrektighet, og i noen grad overkjøring ved saksbehandling, som opprørte. Enkelte tilfeller var også av økonomisk karakter.

Som eksempel nevnes praksis fra Statskog SF vedrørende erstatning for tap av virkesrett ved grunndisponeringstiltak i Øyer Almenning. Det var også framkommet lignende bekymring fra Gjerdrum, Ullensaker, Fron og Langmorkje allmenninger, og over det de opplevde som manglende informasjon fra Statskog SF.

Møte ble avtalt til 11. februar 2013 på Værnes. Her stilte Statskog SF med regionleder for Midt-Norge sammen med leder for eiendomsdrift region Sør-Norge, og sin advokat.

Norsk Almenningsforbund møtte med styreleder og sekretær. Romeriksallmenningene, Øyer og Langmorkje allmenninger deltok med sine allmenningsbestyrere.

Infrastrukturen i Hafjell nord for Lillehammer legger beslag på mye produktiv skogsmark i Øyer Almenning. (Foto: Øyer Almenning)

I ordskiftet ga allmenningene uttrykk for frustrasjon over sen saksbehandling, og manglende tilbakemeldinger fra Statskog i enkelte saker. De etterlyste bedre informasjon og dialog i utbyggingssaker på statsallmenningenes grunn, der virkesinteressene, og dermed allmenningenes økonomi ble berørt.

Statskog på sin side hadde positiv forståelse for ønsket om raskere saksbehandling og samhandling, samt erstatningsutmåling, og lovte å komme tilbake til spørsmålene. De ville også utarbeide forslag til retningslinjer og prosess i forbindelse med erstatningsutmåling.

Møtet var på alle måter konstruktivt. Det var et felles ønske mellom partene om bedret dialog og samhandling, der også fjellstyrene i de respektive statsallmenningene kunne delta.

I løpet av 2013 sluttet de aktuelle statsallmenningene seg til Statskogs forslag til saksbehandlingsrutiner, og prosedyrer, vedrørende omdisponering av skogsmark til andre formål.

Status i 2019 synes å være at ledelsen i de nevnte allmenningene finner samarbeidet med Statskog SF som brukbart, men ikke noe mer. Litt fra sidelinjen er det fristende å si at ordningen med tre aktører på samme grunn, og med til dels motstridende interesser, ikke innbyr til stor hjertelighet.

Kan status endres til ordinære bygdeallmenninger?

Det har i årenes løp vært gjort en del fremstøt overfor fagdepartementet og politiske miljøer for at allmenningstyrene i disse allmenningene kunne få myndighet og ansvar som i de ordinære bygdeallmenningene, noe som synes å sitte langt inne. Temaet er like ømtålig som det er sammensatt. Det dreier seg om langt mer enn jordbruksbefolkningens bruksretter i allmenning, og skogens drift. Hvem er det som best egner seg til å ivareta og utnytte ressursene i utmark, og hvem skal bestemme? Er det de med jord under neglene, eller politikere og byråkrater? Jo da, dette er ikke minst politikk, og er en del av demokratiet.

Det behøver ikke være fornuftig av den grunn.

Et argument som har vært brukt for å ta skrittet fullt ut, er ordlyden «inntil videre». Underforstått i de statsallmenninger som i sin tid fikk status som bygdeallmenning hva angikk skogens drift og virkesretten, tydeligvis inntil annet ble bestemt. Dette gjelder Gjerdrum og Langmorkje Statsallmenninger. Hva Landbruksdepartementet la i «inntil videre» framgår ikke av noe dokument.

Statsallmenningsutvalget og forvaltningen av statsallmenningene

Statsallmenningsuvalget ble utnevnt ved kongelig resolusjon av 4. mars 2016, og overleverte utredningen «Ny fjellov» til Landbruks- og matdepartementet 22. juni 2018.

Forslaget fra utvalget ble en ny fjellov, som er ment å erstatte de to lovene som i dag

regulerer bruken og forvaltningen av statsallmenningene. Formålet skal være å fremme bærekraftig ressursforvaltning. Det følger av dette at de to styrene som hittil har administrert bruken, erstattes av et nytt felles styre, det nye fjellstyret.

Norsk Almenningsforbund var ikke høringsinstans, men ble holdt løpende orientert gjennom Norges Bondelags advokat. Forbundsstyret avga en fyldig uttalelse til den nye fjelloven i februar 2019. Det vites ikke når ny fjellov kommer til Stortinget, men det antas at en skriver 2020.

Norsk Almenningsforbund 1994-2019

I det etterfølgende vil vi i kronologisk orden resymere årsmøtene, styresammensetningen og styrearbeidet i Norsk Almenningsforbund i 25-årsperioden 1994 - 2019.

Framstillingen er summarisk i telegramstil, men den gir forhåpentligvis et dekkende speilbilde av viktige saker som Norsk Almenningsforbund og forbundsstyret har vært opptatt av, som regel etter innspill fra medlemsallmenningene. Enkelte tema går igjen fra møte til møte, gjerne over flere år, og gir således uttrykk for sakenes betydning og omfang for medlemsallmenningene og forbundet.

Det er redegjort for de viktigste og mest krevende styresakene i egne kapitler. Det hadde ført for langt å gå mer detaljert til verks i denne publikasjonen, og orienteringssaker er i liten grad tatt med.

Valg av nye styremedlemmer skjer i årsmøtene annen hvert år. Styremedlemmene velges for 4 år. Det foretas valg av styreleder og nestleder hvert år. En må ha dette i bakhodet når en ser på styresammensetningen.

Fram til og med 2002 ble det avviklet «Store årsmøter» inklusive befaringsdag, og møtene var gjerne lagt mot en helg i slutten av juni måned. Etter at en gikk over til ny ordning med «lite årsmøte» i år med oddetall og «stort årsmøte» i år med partall, har de små årsmøtene vært avviklet om våren, mens de store som før har vært lagt til månedsskiftet juni/juli.

Valg av styremedlemmer faller sammen med de store årsmøtene, altså om sommeren, mens valget av styreleder og nestleder foregår i hvert årsmøte vekselsvis vår eller sommer. Således skjer skifte av leder og/eller nestleder på litt ulike tidspunkt. I den etterfølgende framstillingen har en for enkelthets skyld tatt med lederne og nestlederne også det kalenderåret de gikk av. De nye lederne og nestlederne er satt inn i det påfølgende år etter valget.

Tidligere sekretærer og styreledere i NALF 1994-2019:F.v. Stig Magnus Aaboen, Mathias Neraasen, Rune Brenna, Mathias Finsveen, Syver Berge, Thor Even Tomter, Jon K. Ødegård, Magne Fremstad og Trygve Brandrud. Knut Alfnes og Lars Even Nordby var ikke til stede da bildet ble tatt.
(Foto: Sæbjørn Forberg)

Styreledere i Norsk Almenningsforbund fra 1994

Thor Even Tomter
(1994)

Knut Alfnes
(1994-1997)

Syver Berge
(1997-2004)

Jon K. Ødegård
(2004-2010)

Magne Fremstad
(2010-2013)

Lars Even Nordby
(2013-2018)

Trygve Brandrud
(2018-)

Sekretærer i Norsk Almenningsforbund

Mathias Finsveen
(1976-2002)

Rune Brenna
(2003-2007)

Mathias Neraasen
(2008-2012)

Stig Aaboen
(2012-2015)

Sæbjørn Forberg
(2016-)

L = leder. NL =nestleder. S = sekretær.

1994 Årsmøte på Scandic Hotel, Hamar

Arrangør: Furnes Almenning.

Det deltok 81 stemmeberettigede representanter fra 38 medlemsallmenninger.

Styret

Thor Even Tomter, Brøttum L til 94
Knut Alfnes, Skogn L fra 94
Per Bryhni, Romedal
Terje Balke, Toten lodd 4
Mathias Finsveen, Brøttum S
Knut Alfnes, Skogn NL til 94
Thorleif Tingelstad, Lunner NL fra 94
Ivan J. Grue, Eidsvoll
Thor Even Tomter, Brøttum
Revisjon: Eirik Fodstad, Toten lodd 3, t.o.m. 2002

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

Dette er saker utenom vanlige årsmøtesaker bl.a. valg, årsberetning og regnskap, fastsettelse av honorar, fastsettelse av kontingent og innkomne saker eller saker framlagt av forbundsstyret, og gjelder også for påfølgende årsmøter.

- Betydningen av ny Allmenningslov, og resultater av valg etter ny valgordning
- Viktigheten av god kommunikasjon mellom allmenningsstyre, bestyrer og de bruksberettigede
- Forslag om endring av det faglige opplegget på årsmøtene, slik at saker som styrene og bestyrerne stadig står overfor blir drøftet, gjerne gjennom gruppearbeid
- Resolusjon mot medlemskap i EU vedtatt med stort flertall
- Presentasjon av Jubileumsboka 1919 - 1994

Sentrale styresaker i kalenderåret

Dette er saker utenom godkjenning av protokoller, årsberetninger med årsregnskap, budsjett og lønnsforhandlinger med Bestyrerforeningen, og gjelder også for påfølgende år.

- Det ble holdt 3 styremøter og opprettet 27 saksnummer.
- Utgivelse av 75 års jubileumsbok for Norsk Almenningsforbund, og gjennomføring av jubileumsmarkering
- Gjennomføring av valg etter ny valgordning
- Høringsuttalelse til ny skogavgiftsordning fra Landbruksdepartementet
- Høringsuttalelse til ny Tomtefestelov
- Drøfting av ulike verne- og fredningsspørsmål
- Planlegging og gjennomføring av kurs i styrearbeid

1995 Årsmøte på Quality Hafjell Hotel, Øyer

Arrangør: Øyer Almenning

Det deltok 76 stemmeberettigede representanter fra 36 medlemsallmenninger.

Styret

Knut Alfnes, Skogn L
Thor Even Tomter, Brøttum
Per Bryhni, Romedal
Mathias Finsveen, Brøttum (S)
Thorleif Tingelstad, Lunner NL
Terje Balke. Toten lodd 4
Ole Johan Oserud, Nannestad

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Forholdet til Norske Skog, og tømmerprissituasjonen
- Sentrale forbundsstyresaker
- Spørsmål om sammenslutning av Norsk Almenningsforbunds Pensjonskasse og Almenningenes Pensjonskasse
- Klimameldingen
- Orientering ved Skoginspektøren

Sentrale styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 3 styremøter og opprettet 35 saksnummer.

- Uttalelse til ny forskrift om innbetaling av skogavgift og måling av skogsvirke m.m., og endring av forskrift om bruk av skogavgift
- Endring av Friluftsloven ble ikke bifalt
- Sammenstilling av uttalelser fra medlemsallmenningene om erfaringer med ny valgordning
- Utarbeiding av kort orientering om bygdeallmenninger i Norge i samarbeid med skogavdelingen i Landbruksdepartementet
- Godkjenning av nye vedtekter for Norsk Almenningsforbunds Pensjonskasse
- Kurs i styrearbeid for medlemsallmenninger i Trøndelag
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling etter årsmøtet
- Orientering om Klimameldingen
- Skoginspektørens halvtime
- Sentrale saker behandlet av forbundsstyret i året

1996 Årsmøte på Thorbjørnsrud kurs- og konferansesenter, Jevnaker

Arrangør: Jevnaker og Lunner allmenninger

Det deltok representanter fra 38 medlemsallmenninger.

Styret

Knut Alfnes, Skogn L
Per Bryhni, Romedal
Syver Berge, Langmorkje
Mathias Finsveen, Brøttum S
Terje Balke, Toten lodd 4 NL
Ole Johan Oserud, Nannestad
Henrik Brørby, Jevnaker

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Miljøutfordringer mot år 2000
- Produksjonskjeden skog, trelastindustri og handel
- Skogbruk i områder med Markaforskrift

Sentrale styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 3 styremøter og opprettet 34 saksnummer.

- Gjennomføring av spørreundersøkelse blant bygdeallmenningene om organisering og priser på jakt, fiske og hyttetomter
- Sammenfatning av uttalelser om jakttider, skadefelling av viltarter som gjør skade, og forvaltning av bever
- Utgivelse av brosjyre om Bygdeallmenningene, der målgruppen er bruksberettigede, administrasjon og undervisning
- Forbundsstyret sluttet seg til «Retningslinjer for vurdering av bruksrettsytelser til driftsbygninger for husdyr» utarbeidet av Ringsakerallmenningene, samt beitebruksregler utarbeidet av Ringsakerallmenningene og Pihlske sameie
- Utarbeiding av retningslinjer for tildeling/inndragning av bruksrett, utvising/bortfall av seter, og fellesseter og dyrkingsjord
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling etter årsmøtet
- Skogbrukets miljøutfordringer mot år 2000
- Markaforskrift, som gjør det vanskelig å drive skogbruk

1997 Årsmøte på Festiviteten, Levanger

Arrangør: Trøndelag Almenningslag

Det deltok 72 stemmeberettigede representanter fra 35 medlemsallmenninger.

Styret

Knut Alfnes, Skogn L
Per Bryhni, Romedal
Syver Berge, Langmorkje
Mathias Finsveen, Brøttum S
Terje Balke, Toten lodd 4 NL
Ole Johan Oserud, Nannestad
Henrik Brørby. Jevnaker

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Vedtak om mindre endringer av Norsk Almenningsforbunds vedtekter

Sentrale styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 4 styremøter og opprettet 34 saksnummer.

- Uttalelse til ny Lov om eiendomsskatt
- Uttalelse til Stortingsmelding nr. 35 om rovdyrforvaltning
- Uttalelse til Forskrift om måling av skogsvirke og innbetaling av skogavgift
- Arbeidet med Retningslinjer i bruksrettsspørsmål sentralt i året
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling
- Skogsvirke og økonomi
- Treforedlingens behov for virke, og prisnivå på trevirke i framtiden
- Bioenergi
- Økonomien i skogbruket

1998 Årsmøte på Rica Olerud, Furnes

Arrangør: Nes og Veldre allmenninger

Det deltok representanter fra 35 medlemsallmenninger.

Styret

Syver Berge, Langmorkje L
Henrik Brørby, Jevnaker
Torkild Alderslyst, Vang
Mathias Finsveen, Brøttum S
Terje Balke, Toten lodd 4 NL
Ole Johan Oserud, Nannestad
Jorulf Lello, Skogn og Grønningen

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Presentasjon av Norsk Almenningsforbunds retningslinjer i bruksrettspørsmål

Sentrale styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 6 styremøter og opprettet 47 saksnummer.

- Innspill til arbeidet med Stortingsmelding om skogpolitikken, der styret fraråder LDep å endre skogoppsyns- og skogavgiftsordningen for bygdeallmenningene
- Høringsuttalelse vedr. forslag til Forskrift om miljøtilpasninger i skogbruket
- Allmenningenes engasjement i kommunal forvaltning
- Forslag til Retningslinjer i bruksrettspørsmål sendt til allmenningene
- Vurdering av Herredsrettens dom etter at Gran Almenning dro inn bruksretten for ca. 50 eiendommer, og der 7 eiendommer fikk beholde bruksretten (Gransaken)
- For å få en rettskraftig avgjørelse i en så sentral sak for allmenningene, anbefalte forbundsstyret at saken ankes, og ga Gran Almenning tilsagn om eventuell økonomisk bistand
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling, i samarbeid med LDep og Bestyrerforeningen

1999 Årsmøte på Strand Hotel, Gjøvik

Arrangør: Toten Almenning lodd 2

Det deltok 72 stemmeberettigede representanter fra 34 medlemsallmenninger.

Styret

Syver Berge, Langmorkje L
Henrik Brørby, Jevnaker
Thorkild Alderslyst, Vang
Mathias Finsveen, Brøttum S
Terje Balke, Toten lodd 4 NL
Ole Johan Oserud, Nannestad
Jorulf Lello, Skogn og Grønningen

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Ønske om at forbundsstyret går mer aktivt inn i debatten om hvem som har bruksrett
- Skepsis til at forbundsstyret har tatt lagmannsrettens avgjørelse i Gransaken som normgivende for hvilke bruk som har bruksrett
- Styrelederen besvarte sakene, og pekte på at Norsk Almenningsforbund må se på alle kriterier for å inneha bruksrett i sin helhet, og at forbundsstyret aktivt drøfter spørsmålene
- Foredrag med tittel «Jord- og skogbruk i et framtidsbilde» ved Landbruksminister Kåre Gjønnes

Sentrale styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 3 styremøter og opprettet 36 saksnummer.

- Høringsuttalelse til Forskrift om skogavgift 1999
- Høringsuttalelse til forslag til endring i Lov om viltet – lovfesting av retten til erstatning for rovviltskader på bufe og tamrein
- Uttalelse til Stortingets landbrukskomite om Skogmeldingen
- Reviderte Retningslinjer i bruksrettspørsmål sendt allmenningene
- Lagmannsrettens tolkning av bestemmelsene vedr. Allmenningslovens regler om bortfall av bruksrett i Gransaken, der 20 eiendommer fikk beholde bruksretten, mens 7 eiendommer mistet retten (motsatt av dommen i herredsretten), bryter med Norsk Almenningsforbunds tolkning av rettspraksis og tolkningsprinsipper
- Gransaken av stor prinsipiell betydning for både bygdeallmenninger og statsallmenninger
- Gjennomføring av kursserie for styremedlemmer og bestyrere
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling i samarbeid med LDep og Bestyrerforeningen
- Skogmeldingen i Stortinget
- Gjerde- og beitelovgivningen
- Pensjonskassene

- Aktuelt fra Landbruksdepartementet og Norsk Almenningsforbund
- Gjennomføring av styrekurs
- Generelt om styrearbeid
- Allmenningslovene
- Retningslinjer i bruksrettsspørsmål
- Styrets og sekretærs oppgaver, og rollefordeling i bygdeallmenninger
- Regnskap, med vekt på nye regler for registrering og dokumentasjon av regnskapsopplysninger, ny kontoplan, og allmenningenes årsrapportinnhold og presentasjon

Opningstale under årsmøtet 1999, ved Syver Berge

Sit ein ved stubben er tida komen da ein kan rekne ringar av år skreiv Skjåk diktaren Jan Magnus Bruheim. La dette verte overskrifta for vårt årsmøte. Det høver godt i eit år der Almenningsforbundet rundar 80 år, og vi er inne i siste året av eit århundre og eit årtusen. Derfor er det god grunn for å setja tida i fokus. I skogbruket er vi vant til å tenkje i tidsbolkar. Som skogbrukare er 100 år i våre planar som eit år for andre. For oss er årringane dagboka . Dei fortel oss ein del av historia. Det er årringveksten fram til i dag som har skapt vårt livsgrunlag, og som gjev oss framtidsvona. Utviklinga framover vert som den alltid har vore spennande. Det er i håpet, men også i uvissa at framtida ligger. For oss som er jordnære, og lever av det som jorda gjev oss vil det dagsaktuelle spørsmålet vera. Kva for status vil organisk produksjon få i det nye årtusenet som vi er på terkelen til å gå inn i?

Den materielle tidsbolken vi no er inne i, vurderar etter mitt skjønn ned organisk produksjon. Bytteverdien for organiske produkter vert stadig mindre og mindre. Dette er vel eit utslag som følgjer i kjølvatnet av det overflodsamfunnet vi er ein del av. Som skogbrukare må vi sjå kritisk på ei slik utvikling. Den økonomiske vurderinga kan ikkje lausrivast frå moglegheitene på sikt til å ha vekstfaktorane inntakt slik at vi kan halde oppe den organiske produksjonen. Det er den organiske produksjonen som gjev grunnlag for menneskjenes livskraft. Her er og vert skogen ein viktig faktor.

Det uroar meg dersom det er stuttsiktige rotnettovurderingar som skal avgjera investeringsnivået i Norsk skogbruk framover.

Vi må få «dyrka» fram økonomar og samfunsfolk som har inne bygt ei grønnare privat og samfunsøkonomisk tenkjing. Grunnlaget for

organisk produksjon må oppvurderast. Tenk på verdien skogen har som co2 brukar. Skal skogbruket på sikt få betalt for dette?

Målet for skogbrukarane må som det alltid har vore å bedre skogens vekst gjennom ein kunnskapsbasert fortsleg skogdyrking. Dette må vera den målsetninga oss i almenningsskogbruket går inn i eit nytt århundre med.

Sidan årsmøtet i 1998 har det vore eit aktivt skogår politisk. Landbruksstadsråd Gjønnes har lagt fram ei ny skogmelding som Stortinget i hovudsak har slutta seg til. Som organisasjon har Almenningsforbundet vore aktive både over for Regjeringa og Stortinget. I meldinga og under Stortingets handsaming kom det fram mange gode ordformuleringar. Det vert eit ansvar for oss som praktiske skogutøvare og kontrolere at dette ikkje berre vert tome ord. Målsetningane er klare. Det skal førast ein aktiv nasjonal skogpolitikk for å styrke skogens bidrag til velferd for befolkninga, meire bærekraftig produksjon og forbrukar mønster og levande bygder. Det vert for oss som har ansvaret for den praktiske utøvelsen av skogsdrifta å arbeide for å løyse ut desse kreftene.

Det er viktig som det står i meldinga og som fleire i Stortinget nemde i debatten, at skogen gjev store samfunsverdiar som ikkje reflekterar seg ‘i virkesprisen til skogeigarane. For å få bedre samsvar mellom privatøkonomiske interesser og samfunsmål kan dette styrast gjennom målretta virkesmidelbruk frå staten. Her må det offentlege vise større ansvar særleg når det gjeld oppbygging av ny skog og stell av yngre produksjonskog.

Ellers set vi vår lit til det 5 årige verdiskapningsprogramet som no vert sett i gang for å auke verdiskapninga innafor skogbruket og foredlingsindustrien.

Det er viktig å legje vekt på sluttproduktet, for å få ei så god inntjening som mogleg. Siste året har også almenningsretten korne opp til ofentleg debatt. Vi har rettsaka der Gran Almenning er part. Saka er avgjort i herredsretten. Styret i Almenningsforbundet støttar styret i Gran Almenning der vi meiner at denne rettssaka må avgjerast av ein høgare rettsinstans. Saka er anka til Lagmansretten. Dom i Lagmansretten vil verta retningsgjevande for framtidig tolking av almenningslova, derfor meinte styret at det var rett å støtte Gran Almenning i denne saka.

Norges Bondelag har i eit høyringsbrev til Landbruksdepartementet i

samband med ny landbruksmelding kome med synspunkt på praktiseringa av almenningslova. Dei kjem med forslag om arealgrense og dei meiner ein må vurdere almenningslovgjevinga i høve til anna lovverk.

Styret i Almenningsforbundet fann det lite tjenleg å gå inn i debatten som Bondelaget reiste. Spørsmålet om arealgrense vart reist da Storttinget handsama almenningslova i 1992, Stortingsfleirtalet avviste å setja arealgrense.

For oss i almenningsskogbruket må det vera avgjerande å få definert almenningsrettens innhald ut i fra den drifta som er på garden. Eg har korne til at det vert forenkelt å avgjera almenningsrettens innhald berre med å setja ei arealgrense. Det må vera almenningsstyret ved skjønn ut ifrå almenningslovens intensjoner som må ha ansvar for å fastsetja kven som bruksrett i den almenning dei er valde for å styre. Eg har respekt for det arbeid styret i Gran Almenning har gjordt når det gjeld å få oppdatert eit bruksretsregister som dei meiner er i tråd med almenningslovgjevinga frå 1992.

Til slutt.

Almenningsskogbruket er ei framtideretta god driftsform. Det er viktig i desse rasjonaliseringstider at vi tenkjer nytt for å halde oppe aktiviteten og dermed sikrar drifta framover. Eg vil oppfordre til samarbeid med privatskogbruket/ Statens skoger der det ligger tilrette for det. For at almenningsskogbruket skal klare å halde oppe ein fagleg, desentralisert administrasjon må ein vera på vakt slik at ein held oppe eller au.kar aktiviteten.

Med desse ord er årsmøtet 1999 opna.

2000 Årsmøte på Scandic Hotel, Hamar

Arrangør: Vang Almenning

Det deltok 67 stemmeberettigede representanter fra 35 medlemsallmenninger.

Styret

Syver Berge, Langmorkje L
Henrik Brørby, Jevnaker
Thorkild Alderslyst, Vang
Mathias Finsveen, Brøttum S
Jorulf Lello, Skogn og Grønningen NL
Ole Johan Oserud, Nannestad
Magne Fremstad, Toten lodd 1

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Rovviltforvaltning og utnyttelse av beite- og viltressursene

Styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 5 styremøter, hvorav 2 telefonmøter, og opprettet 38 saksnummer.

- Møter vedr. Grandommen i Høyesterett
- Norsk Almenningsforbund hjelpeintervenient i tvisten om bortfall av bruksrett i Gran Almenning, som gikk for Lagmannnsretten
- Lovseminar om ny Skogbrukslov
- Uttalelse til forslag om endring i Lov om viltet
- Uttalelse til forslag om differensiert forvaltning av ulv
- Uttalelse til forskrift om avgift til fremme av fellestiltak i skogbruket
- Gjennomføring av medlemsundersøkelse om årsmøtearrangementet
- Drøfting av NAP, der styret kom til at det ikke var grunnlag for videre arbeid med gjennomføring av en fusjon mellom de to pensjonskassene
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling, i samarbeid med Landbruksdepartementet
- Skogsertifisering av bygdeallmenningene
- Organisert ferdsel i utmark
- Utviklingstendenser i bygdeallmenningene
- Faste poster med orientering fra LDep, allmenningsinspektøren og Norsk Almenningsforbund v styreleder og sekretær

2001 Årsmøte på Sanner Hotell, Gran

Arrangør: Brandbu Almenning

Det deltok 62 stemmeberettigede representanter fra 33 medlemsallmenninger.

Styret

Syver Berge, Langmorkje L
Henrik Brørby, Jevnaker
Thorkild Alderslyst, Vang
Mathias Finsveen, Brøttum S
Jorulf Lello, Skogn og Grønningen NL
Ole Johan Oserud, Nannestad
Magne Fremstad, Toten lodd

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Planlegging og gjennomføring av fagsamling
- Verdiskapingsprogrammet,- utnytting av treets egenskaper og muligheter til lokal verdiskaping basert på eget råstoff
- Vedtektsendring om årsmøteavviklingen: «Stort årsmøte» over 2 dager med befaring annenhvert år (år med partall), og «Lite årsmøte» sammen med fagsamling i mellomliggende år

Styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 3 styremøter og opprettet 35 saksnummer.

- Uttalelse om utvidet vern av Dovrefjell Nasjonalpark og opprettelse av tilgrensende landskapsvernområder og biotopområder
- Uttalelse til verneplan for myrområder i Hedmark
- Høringsuttalelse vedr. jakt- og fangsttider
- Uttalelse til ny Forskrift om utøving av jakt og fangst, forsøksordning med buejakt, samt påbud om ettersøkshund under fuglejakt
- Uttalelse til ny Forskrift om forvaltning av hjortevilt og bever
- Uttalelse til Nasjonal forskrift om bruk av motorkjøretøyer i utmark og på islagte vassdrag
- Kurs for styreledere og bestyrere
- Norsk Almenningsforbund hjelpeintervenient i Høyesterettssak vedr. bortfall av bruksretter i Gran Almenning
- I tråd med tidligere praksis sto Norsk Almenningsforbund for saksomkostningene ved Høyesterett, som ble
- kr. 268 000, hvorav LDep dekket halvparten
- Vedtatt retningslinjer for festeforhold for seterhus etter bortfall av seter
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling sammen med LDep
    - *Verdiskaping i skogbruket*

- *Konsekvenser av Høyesterettssaken på Gran*
- *Ny Skoglov*
- *Faste poster med orientering fra LDep, allmenningsinspektøren og Norsk Almenningsforbund v styreleder og sekretær*

2002 Årsmøte på Norlandia Panorama Hotel, Sjusjøen

Arrangør: Ringsaker Almenning

Det deltok 70 stemmeberettigede representanter fra 33 medlemsallmenninger.

Styret

Syver Berge, Langmorkje L
Henrik Brørby, Jevnaker
Thorkild Alderslyst, Vang
Mathias Finsveen, Brøttum S
Jorulf Lello, Skogn og Grønningen NL
Jon K. Ødegard, Gjerdrum
Magne Fremstad, Toten lodd

Under årsmøtet ble sekretær Mathias Finsveen takket av for langt og fortjenestefullt arbeid for Norsk Almenningsforbund. Han ble engasjert helt tilbake i 1976, den gang som almenningsbestyrer i Nes Almenning. Senere som almenningsbestyrer i Brøttum Almenning. Ingen sekretær for Norsk Almenningsforbund har sittet i lengre tid enn Finsveen i forbundets 100 årige historie. Han har vært en klippe og en betydelig ressurs for Norsk Almenningsforbund, og senere sekretærer har nytt godt av hans kompetanse.

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Styrelederen holdt en bredt anlagt og visjonær tale om forbundsstyrets arbeid, med henvisning til aktuelle og viktige saker og problemstillinger
- Uttalelse til årsberetning og regnskap for Norsk Almenningsforbunds Pensjonskasse (NAP)
- Nye vedtekter for NAP

Styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 3 styremøter og opprettet 41 saksnummer.

- Beslutning om at Rune O. Brenna, Romedal og Stange allmenninger overtar sekretariatet fra 01.01.2003
- Uttalelse om verneplan for barskog region Øst- sentral høring
- Innspill til utredningsarbeid i forbindelse med ny rovviltmelding fra NINA
- Uttalelse til Stortingets næringskomite, finanskomite og de politiske partiers

stortingsgrupper om statsbudsjettet 2003, hvor statstilskudd til skogkultur er fjernet
- Kjøp av statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger hva skogbruket og virkesretten angår
- Allmenningenes pensjonskasse AP nedlagt 01.06.02
- Lønnsforhandlinger, pensjonsforhold og allmenningsforbundets rolle

2003 Årsmøte på Honne Kurs- og Konferansesenter, Biri

Det deltok 60 stemmeberettigede representanter fra 31 medlemsallmenninger.

Styret

Syver Berge, Langmorkje L
Henrik Brørby, Jevnaker
Thorkild Alderslyst, Vang
Mathias Finsveen, Brøttum S
Jorulf Lello, Skogn og Grønningen NL
Jon K. Ødegard, Gjerdrum
Magne Fremstad, Toten lodd 1
(Rune Brenna, Romedal og Stange S fra 21.01.2003)
Revisjon: Andersens revisjonsbyrå v statsautorisert revisor Rolf Hjemli t.o.m. 2006

Dette var det første årsmøtet etter ny turnus, med 2-dagers årsmøte («Stort årsmøte») i år med partall og endags årsmøte («Lite årsmøte») i år med oddetall. Lite årsmøte, som i 2003, skal da i regelen bli avviklet på Honne Kurs- og Konferansesenter i Biri.

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

Styreleder ga en bredt anlagt orientering om viktige saker som forbundsstyret har vært opptatt av.
- Orientering om Skogbrukets Landsforening, som er inne i en urolig tid
- Orientering om forbundsstyrets arbeid med bruksrettsspørsmål
- Spørsmål om sertifisering av skogbruket i medlemsallmenningene
- Spørsmål om koordinering av oppsyn i fjellområder/verneområder der det er både lokalt fjelloppsyn og Statens Naturoppsyn (SNO)

Styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 4 styremøter og opprettet 34 saksnummer.
- Høringsuttalelser om endringer i Tomtefesteloven, der det foreslås åpning for innløsning
- Høringsuttalelse til innstilling om salg av statsgrunn
- Eventuelt kjøp av statsallmenninger som er drevet som bygdeallmenninger hva skogbruket angår i Nord-Trøndelag, Gudbrandsdalen og på Romerike (Skogn og

Grønningen, Langmorkje, Fron, Øyer, Gjerdrum og Ullensaker allmenninger)

- Sterke reaksjoner fra Norges fjellstyresamband og Norges- jeger og fiskerforbund etter at Norsk Almenningsforbund ved brev har henvendt seg til LDep om nevnte allmenninger
- Uro rundt Skogbrukets Landsforening
- Høring om utkast til ny Skoglov
- Ny verneplan for barskog i region Øst, der fase II er vedtatt
- Standardavtale fra Bergvesenet for regulering av forholdet grunneier- tiltakshaver
- Standardavtale fra Skogeierforbundet om tilrettelegging og merking av turstier
- Høring av ny forskrift om tilskudd til skogbruksplanlegging
- Møte med LDep om bruksrettsytelser til fellestiltak og muligheter for kontantutbytte tilbakemelding om at departementet er negative til begge deler som bruksrettsytelse, men styrene har frihet til å gi tilskudd
- Henvendelse fra Romedal Almenning om bruksrett for prestegarder
- Hjorteviltseminar - sentrale forvaltningsstrategier
- Spørsmål fra Oppdal Bygdealmenning om utmarksoppsyn
- Enighet om at kontingenten til Norsk Almenningsforbund deles opp i en egen medlemskontingent, og med en serviceavgift som er delt i fast og variabel andel
- Drøfting av moms-registrering av Norsk Almenningsforbund
- Moms på råvaredelen til bruksrett med bakgrunn i at Løiten, Vang, Romedal og Stange allmenninger har fått etterberegnet moms på råvaredelen av virke til bruksrett siden virket ikke lenger blir foredlet på allmenningssagbrukene
- Norsk Almenningsforbunds Pensjonskasse (NAP): Aktuelle løsninger for å skaffe allmenningene rasjonelle pensjonsordninger skal utredes
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling i forbindelse med årsmøtet
    - *Endringer i allmenningenes pensjonsordninger*
    - *Salg av utmarksprodukter*
    - *Forslag til endringer i Tomtefesteloven og dens betydning for bygdeallmenningene*
    - *Faste poster med orientering fra Landbruks- og matdepartementet LMDep*

2004 ÅRSMØTE PÅ STRAND HOTELL, GJØVIK

Arrangør: Toten Almening lodd 4 og 5

Det deltok 70 stemmeberettigede representanter fra 34 medlemsallmenninger.

Styret

Syver Berge, Langmorkje L
Henrik Brørby, Jevnaker
Thorkild Alderslyst, Vang
Rune Brenna, Romedal og Stange S
Jorulf Lello, Skogn og Grønningen NL
Jon K. Ødegard, Gjerdrum
Magne Fremstad, Toten lodd 1

Årsmøtesaker til orientering

Styreleder ga en bredt anlagt orientering om viktige saker forbundsstyret har vært opptatt av.

Styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 3 styremøter og opprettet 30 saksnummer.

- Stort engasjement i saken om endringer i Tomtefesteloven, bl.a. sammen med Norges Skogeierforbund og Norges Bondelag i forhold til det politiske miljøet fram til behandling i Stortinget våren 2004
- Høringsuttalelser til endring av Tomtefestelov og forskrift
- Høringsuttalelse til ny Skoglov
- Høringsuttalelse til ny Rovviltforskrift
- Statsallmenninger som blir forvaltet som bygdeallmenninger hva skogbruket og virkesretten angår
- Vern av skog i statsallmenninger medfører redusert verdi av virkesretten
- Planlegging og gjennomføring av fagprogram
    - *Totalbelastningen for skogbruket ved offentlige og selvpålagte restriksjoner*
    - *Den samlede virkningen av de offentlige plan- og verneprosessene (Skoglov, meldeplikt, miljøforskrift, MIS/BVO)*
    - *Hva blir igjen av «frihet under ansvar»?*
    - *Sertifisering etter Levende skog standarder*
    - *Er det plass for skogbruk som næring?*
    - *Skogbruk kontra frivillig vern*
    - *Endringer i organiseringen av skogeiersamvirket*
    - *Sammenslåing av allmenninger, jfr. Brandbu og Tingelstad allmenninger*
    - *Faste poster med orientering fra LMDe*

2005 Årsmøte på Honne Kurs- og Konferansesenter, Biri

Det deltok 44 stemmeberettigede representanter fra 31 medlemsallmenninger.

Styret

Jon K. Ødegard, Gjerdrum L
Jorulf Lello, Skogn og Grønningen
Kjell Østen, Brandbu og Tingelstad
Rune Brenna, Romedal og Stange S
Magne Fremstad, Toten lodd 1 NL
Thorkild Alderslyst, Vang
Per A. Skyberg, Ringsaker

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

Styreleder ga en bredt anlagt orientering om viktige saker forbundsstyret har vært opptatt av.

- Forslag fra forbundsstyret om økning av kontingenten, samt drøfting av fremtidig kontingentgrunnlag utfra reduksjonen i allmenningenes skogbruksinntekter, og at andre utmarksinntekter betyr stadig mer
- Det ble enstemmig vedtatt å avvikle Norsk Almeningsforbunds Pensjonskasse NAP
- Årsmøtet kom med anbefaling til medlemsallmenningene om å avvikle ytelsesbaserte pensjonsordninger og gå over til innskuddsbaserte ordninger
- Drøfting av den videre tidsplanen for avvikling av NAP, og overføring til Vital, med etablering av innskuddsbasert løsning for medlemmer under 57 år

Styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 4 styremøter og opprettet 35 saksnummer.

- Arbeide med revisjon av retningslinjer for bruksrettsutøvelse, og nedsetting av arbeidsutvalg
- Uttalelse til Naturmangfoldloven
- Uttalelse til Forskrift om Skogfond mv.
- Uttalelse til Forskrift om skogforyngelse
- Skogbrukets Landsforening, struktur og opplæringssystemer, og endelig avvikling av skogsarbeiderpensjon

Her er det samlet mye allmenningskompetanse! Fra bestyrersamling i Ringsaker i 2006. F.v. Knud Maartmann, Knut Simonsen, Knut Sandvold, Per Berg Eid, Håkon Bergseng, Per Fineid, Mathias Finsveen og Tore Bjørnsgaard.

2006 Årsmøte på Sjusjøen Høyfjellshotell, Ringsaker

Arrangør: Brøttum Almenning

Det deltok 67 stemmeberettigede representanter fra 32 medlemsallmenninger.

Styret

Jon K. Ødegard, Gjerdrum L
Jorulf Lello, Skogn og Grønningen
Kjell Østen, Brandbu og Tingelstad
Rune Brenna, Romedal og Stange S
Magne Fremstad, Toten lodd NL
Thorkild Alderslyst, Vang
Per U. Skyberg, Ringsaker

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Innlegg om at Norsk Almenningsforbund trenger flere forbundsfeller og økte ressurser for å følge opp alle utfordringene som allmenningene står overfor
- Bekymring for tømmeravsetningen framover, med henvisning til Follum

- Oppfordring til LMDep om å gi gode rammebetingelser for skogbruksnæringen, der kraftprisen er en joker for fortsatt masseindustri i Norge
- Uttalelse til avviklingsberetning og regnskap for Norsk Almenningsforbunds Pensjonskasse NAP

Styresaker i kalenderåret
Det ble holdt 4 styremøter og opprettet 32 saksnummer.

- Fortsatt arbeide med revisjon av Retningslinjer for bruksrettsutøvelse
- Nye veiledende retningslinjer sendt medlemsallmenningene
- Fortsatt arbeide med Naturmangfoldloven, bl.a. gjennom møter med MDep og andre grunneierorganisasjoner
- Samarbeidsavtale med Statens naturoppsyn SNO
- Aktivt arbeide med bioenergisatsing for allmenningene
- Presset kapasitet i sekretariatet
- Forbundsstyret vil vurdere framtidig aktivitetsnivå i forbundet gjennom en spørreundersøkelse
- Arbeide med kontingentstruktur
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling
    - *Forslag til nye Retningslinjer for bruksrettsutøvelse*
    - *Bioenergi og biobrensel*
    - *Redegjørelse for arbeidet med ny kontingentstruktur, og nye vedtekter for Norsk Almenningsforbund*
    - *Faste poster med orientering fra LMDep, bl.a. ny Skoglov, Landbruk+, salg av statsgrunn, og forholdet mellom Norsk Almenningsforbund og LMDep*

2007 Årsmøte på Honne Kurs- og Konferansesenter, Biri

Det deltok 54 stemmeberettigede representanter fra 30 medlemsallmenninger.

Styret

Jon K. Ødegard, Gjerdrum L	Magne Fremstad, Toten lodd 1 NL
Kjell Østen, Brandbu og Tingelstad	Per U. Skyberg, Ringsaker
Randi Etnan, Leksvik	Ingeborg Tønseth, Løiten
Rune Brenna, Romedal og Stange S	

Revisjon: Noraudit v statsautorisert revisor Rolf Hjemli

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Fra Trøndelagsallmenningene ble det etterlyst bedre kontakt med forbundsstyret, og de ønsket besøk av styret og sekretæren

- Innlegg om at Norsk Almenningsforbund har for små ressurser til å følge opp alle saker godt nok
- Orientering om styrets arbeid med kontingentstrukturen
- Forslag om å øke den faste andelen av kontingenten enstemmig vedtatt

Styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 3 styremøter og opprettet 31 saksnummer.

- Arbeide med pensjonsordning i bygdeallmenningene
- Uro blant pensjonistene knyttet til reguleringer og rettigheter som de mener har gått tapt ved at AP ble lagt inn i Norsk Almenningsforbunds pensjonskasse NAP
- Uro rundt Skogbrukets Landsforening (SL), drøfting av eventuell omdanning
- Fortsatt arbeid med ny kontingentstruktur og satser
- Forbundsstyret mener at det utfra Norsk Almenningsforbunds økonomiske resultater de senere årene bør legges opp til en betydelig samlet kontingentøkning
- Uttalelse til forslag om endring i Lov om motorferdsel i utmark, der forbundsstyret fulgte opp et forslag fra Nannestadallmenningene
- Uttalelse til ny Markalov
- Samarbeide og samarbeidsformer mellom bygdeallmenninger
- Spørsmål om økonomisk bidrag til en rettsak om forlengelsesproblematikken i Tomtefesteloven, der forbundsstyret støtter synet til andre grunneierorganisasjoner, og signaliserte et begrenset tilskudd p.g.a. sakens prinsipielle karakter
- Drøfting av hvordan bygdeallmenningene skal forholde seg til formelle spørsmål knyttet til eiendomsskatt på festetomter,- hvilke krav kan skatteetaten stille til allmenningene om innsyn i hytteregistrene?
- Avtale med Ringsaker Almenning om overtakelse av sekretærfunksjonen fra 01.01.2008
- Planlegging og avvikling av fagsamling
    - *«Almenningenes Janusansikt»: Bygdeallmenningenes særpreg, fordeler, begrensninger og dilemma*
    - *Historisk forskjell på bygdeallmenninger og andre store eiendommer og sameier*
    - *Samarbeide mellom bygdeallmenninger kontra sammenslåing*
    - *Aktivitetsnivået i Norsk Almenningsforbund i forhold til medlemskontingenten*
    - *Faste poster med orientering fra LMDep*
    - *Kurs i etablering og drift av bioenergianlegg*
    - *Forbundsstyret vil følge utviklingen hva angår bioenergisatsing tett framover i det som kan bety en positiv utvikling for allmenningsskogbruket*

Årsmøte 2008 i Nannestadallmenningene. Vegard Gundersen fra Skogforsk snakker til forsamlingen.

Årsmøte 2008. Tema var bynært skogbruk, og stedet Sjonken i Nannestad Almenning.

2008 Årsmøte på Hurdalsjøen Hotell

Arrangør: Nannestadalmenningene

Det deltok 65 stemmeberettigede representanter fra 31 medlemsallmenninger.

Styret

Jon K. Ødegard, Gjerdrum L
Kjell Østen, Brandbu og Tingelstad
Randi Etnan, Leksvik
Magne Fremstad, Toten lodd NL
Ottar Moe, Øyer
Ingeborg Tønseth, Løiten
Lars Rise, Oppdal, varamedlem for Randi Etnan
Mathias Neraasen, Ringsaker S
Revisjon: BDO (og videre framover)

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Styrets forslag om å innføre en kontingentavgift på kr. 10,- pr. år pr. tomtefeste/ salgstomt vedtatt mot 7 stemmer
- Møte med representanter for SNO
- Avtale med adv.firma Thallaug om bistand i juridiske spørsmål

Styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 4 styremøter og opprettet 24 saksnummer.

- Kan bygdeallmenninger slås konkurs?
- Drøfting av Norsk Almenningsforbund sitt engasjement i forbindelse med konkursen i Brøttum Almenning, der flere sider ved allmenningsjussen vil bli prøvd
- Vedtak om dialog med styret i Brøttum Almenning etter forespørsel om mulig støtte til juridisk bistand
- Kontingentstruktur
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling
    - *Tomtefesteloven, med gjennomgang av Høyesterettsdommer*
    - *Størrelsen på innfestingsavgift ut ifra tomteverdi*
    - *Framtiden for tomtefesteinstituttet*
    - *Viktigheten av å utarbeide gode festeavtaler*
    - *Orientering om aktuelle bioenergiprosjekter*
    - *Faste poster med orientering fra LMDep*

2009 Årsmøte på Honne Kurs- og Konferansesenter, Biri

Det deltok 49 stemmeberettigede representanter fra 29 medlemsallmenninger

Styret

Jon K. Ødegard, Gjerdrum L
Kjell Østen, Brandbu-Tingelstad
Lars Rise, Oppdal
Mathias Neraasen, Ringsaker S
Magne Fremstad, Toten lodd 1 NL
Ottar Moe, Øyer
Ingeborg Tønseth, Løiten

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Styrelederen orienterte om rammevilkårene for skog og skogprodukter, som endres raskt, og at en nå var inne i en spennende tid for pris og avsetning
- Orientering om revidert forslag til Markalov
- Styreleder fremholdt at en i årene framover må forvente ytterligere press mot grunneierrettighetene, herunder skogsdriften, og pekte på at generelle tiltak som bygg- og anleggsvirksomhet blir forbudt, og at grunneier heller ikke får full erstatning ved påført vern/restriksjoner, noe som ikke kan aksepteres
- Forbundsstyret ble gitt fullmakt til å utforme en uttalelse vedr. ny Markalov
- Det fremkom synspunkter på forbundets aktivitetsnivå og kontingentstruktur
- Styreleder kommenterte at det i perioder var få saker til behandling, og dermed liten aktivitet

Sentrale styresaker i kalenderåret

- Høringsuttalelse om endringer i Markalova og Friluftslova
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling
    - *Hva er godt styrearbeid i bygdeallmenning?*
    - *Styrets ansvar*
    - *Viktig med rolleforståelse mellom styre og bestyrer*
    - *Ledelsens kontroll av driften, og rapportering gjennom året*
    - *Faste poster med orientering fra LMDep*
    - *LMDep ba også om innspill til om det var behov for lovendring, og om allmenningene ønsket sterkere regulering av hva de skal involvere seg i, og kan drive med bakgrunn i konkursen i Brøttum Almenning*
- 2 dagers seminar i Skjåk om «Tida og tilhøva»
- Kurs for valgkomitemedlemmer på Honne
- Møte med LMDep om eventuelle endringer i Allmenningsloven

Befaring i flott produksjonsskog i forbindelse med forbundsårsmøtet i Skjåk 2010. Dette bestandet ble for øvrig lagt flatt av orkanen Dagmar 26. desember 2011 sammen med tusenvis kubikmeter furutømmer over store områder i allmenningen. F.v. tidligere skogbruksjef i Ottadalen, Tormod Pedersen og allmenningsbestyrer Stig Aaboen.

Tidligere bestyrer i Langmorkje Almenning, Ragnar Bjertnæs i velkjent positur under årsmøtebefaringen i Skjåk i 2010. Tema: Skal denne furua havne på sagbenken eller fredes?

2010 Årsmøte på Hotell Union, Geiranger

Arrangør: Skjåk Almenning

Det deltok 57 stemmeberettigede representanter fra 26 medlemsallmenninger.

Styret

Magne Fremstad, Toten lodd 1 L
Ottar Moe, Øyer
Ola Hougsrud, Stange
Mathias Neraasen, Ringsaker S
Kjell Østen, Brandbu og Tingelstad NL
Lars Rise, Oppdal
Lars Even Nordby, Holter

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Rammevilkår for skog og skogprodukter
- Rovdyr og beitebruk
- Vern og friluftsliv
- Det framkom ros fra til LMDep for positiv dialog
- Styresaker i kalenderåret
- Det ble holdt 6 styremøter og opprettet 33 saksnummer.
- Vilkår for bruksrett i bygdeallmenning
- Salg av allmenningsgrunn til boliger og hyttetomter
- Mulige endringer i allmenningslovene, der styret ikke ønsker å starte arbeide med lovendring på bakgrunn av tilbakemeldingene fra medlemsallmenningene
- Møte med rovviltnemndene i Hedmark og Oppland
- Planlegging og avvikling av fagsamling
    - *Vilkår for bruksrett*
- Salg av allmenningsgrunn til bolig- og hyttetomter
- Faste poster med orientering fra LMDep
- Kurs for styremedlemmer, med fokus på styrets arbeid og ansvar

2011 Årsmøte på Honne Kurs- og Konferansesenter, Biri

Styret

Magne Fremstad, Toten lodd 1 L
Ottar Moe, Øyer
Ola Hougsrud. Stange
Mathias Neraasen, Ringsaker S
Kjell Østen, Brandbu og Tingelstad NL
Lars Rise, Oppdal
Lars Even Nordby, Holter

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Rammevilkår for skog og skogprodukter
- Rovdyr og beitebruk
- Forholdet mellom vern og friluftsliv
- Forholdet mellom bygdeallmenningene og offentlig forvaltning

Sentrale styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 6 styremøter og opprettet 33 saksnummer.

- Planlegging og avvikling av fagsamling
    - *Aktuelle problemstillinger for allmenningene vedr. arbeidslivsjus*
    - *Vilkår for bruksrett i bygdeallmenning*
    - *Forslag til instruks for allmenningsstyret og bestyrer*
    - *Skattespørsmål knyttet til utskilte selskaper*

2012 Årsmøte på Skifer Hotel, Oppdal

Arrangør: Oppdal Bygdealmenning

Det deltok 57 stemmeberettigede representanter fra 28 medlemsallmenninger.

Styret

Magne Fremstad, Toten lodd L
Ottar Moe, Øyer
Ola Hougsrud, Stange
Stig Aaboen, Skjåk S (fra april 2012)
Kjell Østen, Brandbu og Tingelstad NL
Lars Rise, Oppdal
Lars Even Nordby, Holter

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Orientering om styrets arbeid, og sentrale oppgaver
- Avsetningsforholdene for trevirke, og utviklingsarbeid for skog som et miljøriktig råstoff

- Norsk rovviltpolitikk og rovviltforvaltning
- Klart pålegg fra årsmøtet til forbundsstyret om å arbeide opp mot myndighetene, gjerne sammen med andre interesseorganisasjoner
- Møte mellom representanter for Norsk Almenningsforbund og LMDep, der tema bl.a. var departementets rolle i forhold til allmenningene, kompetansekrav til allmenningsbestyrere og samhandling mellom Norsk Almenningsforbund og LMDep
- Arbeidet med revisjon av Tomtefestelova
- Spørsmål om forbundsstyrets arbeid vedr. Allmenningslova og rundskriv
- Bruksrettsspørsmål

Styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 6 styremøter og opprettet 42 saksnummer.

- Styret har tatt tak i saker som har ligget på vent
- Norsk rovviltpolitikk og forvaltning i forhold til beitedyr og beiteretten
- Revisjon av allmenningslovene
- Fokus på medlemsallmenningene som er statsallmenninger, men forvaltes som bygdeallmenninger hva skogbruket og virkesretten angår
- Godkjenning av instruks for bestyrere og retningslinjer for styrets arbeide i bygdeallmenninger
- Styret er opptatt av god kommunikasjon med medlemsallmenningene, og jevnlig oppdatering av hjemmesiden
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling
    - *Bygdeallmenningene og forholdet til offentlig forvaltning*
    - *Kommunenes rolle når det gjelder bruk og vern av utmarka*
    - *Allmenningenes erfaringer med ny skogtakst*
    - *Valg av hogstkvantum*
    - *Jus i arbeidslivet*
- Styrekurs, med hovedvekt på krav til rapportering gjennom året, samt rollefordelingen mellom allmenningsstyre og bestyrer

2013 Årsmøte på Honne Kurs- og Konferansesenter, Biri

Det deltok 45 stemmeberettigede representanter fra 24 medlemsallmenninger.

Styret

Lars Even Nordby, Holter L
Ola Hougsrud. Stange
Sæbjørn Forberg, Skjåk
Stig Aaboen, Skjåk S
Lars Rise, Oppdal NL
Trygve Brandrud, Lunner
Bjarne Karlsen, Toten lodd 4

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Positiv tilslutning til at Norsk Almenningsforbund engasjerer seg i tømmeromsetningen
- Norsk Almenningsforbunds engasjement i skattesaken på Hadeland
- Norsk rovviltpolitikk og forvaltning i forhold til beiteretten, bl.a. med bakgrunn i et brev om problemstillingen fra Løiten, Vang, Romedal og Stange allmenninger
- Etterlysing av et brev som skulle ha gått fra Norsk Almenningsforbund til Riksrevisjonen våren 2012 om de rådende forhold i rovviltforvaltningen
- Tilslutning til at OU-fondet og Jubileumsfondet innlemmes i kapitalkonto
- Fra 2014 bør medlemskontingenten tilpasses Norsk Almenningsforbunds løpende driftsutgifter
- Oppdatering av medlemsallmenningenes produktive skogareal, samt antall festetomter og solgte tomter

Styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 6 styremøter og opprettet 42 saksnummer.

- Opptrapping av Norsk Almenningsforbunds engasjement i rovviltproblematikken, der en etter brevveksling med Klima- og miljødepartementet KMDep fikk i stand et møte i Oslo på statssekretærnivå
- Henvendelse til Riksrevisjonen om rovviltpolitikken og rovviltforvaltningen, der resultatet kun ble kvittering på mottatt brev
- Møte med representanter fra Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norsk Sau og Geit om strategier og videre arbeid i rovdyrproblematikken mot myndighetene
- Tomtefesteloven, der Norsk Almenningsforbund fikk representasjon i en referansegruppe til arbeidsutvalget nedsatt av Justisdepartementet
- Skattesaken på Hadeland, der Norsk Almenningsforbund vil stille som hjelpeintervenient dersom de aktuelle allmenningene Lunner og Brandbu og Tingelstad bringer saken inn for domstolene
- Skattelegging av allmenninger

- Norsk Almenningsforbund har fulgt opp revisjon av Rundskriv til allmenningslovene, bl.a. gjennom et møte i LMDep
- Skogbruk og skogindustri
- Etter initiativ fra Øyer Almenning, fikk forbundsstyret sammen med statsallmenninger som forvaltes som bygdeallmenninger hva skogbruket og virkesretten angår, i stand et konstruktivt og avklarende møte med Statskog SF på Værnes
- Senere viste det seg at enkelte statsallmenninger fremdeles måtte slite med saksbehandlere i Statskog
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling
    - *Målsetting og strategier i bygdeallmenningene*
    - *Allmenningskompetanse*
    - *Alternative virksomhetsområder*
    - *Kostnadsreduserende tiltak*
    - *Profilering av bygdeallmenningene*
- Opplegg og innhold for desentraliserte styrekurs

2014 Årsmøte på Hurdalsjøen Hotell, Eidsvoll

Arrangør: Eidsvoll Almenning

Det deltok 55 stemmeberettigede representanter fra 26 medlemsallmenninger.

Styret

Lars Even Nordby, Holter L
Ola Hougsrud, Stange
Sæbjørn Forberg, Skjåk
Stig Aaboen, Skjåk S
Lars Rise, Oppdal NL
Trygve Brandrud, Lunner
Bjarne Karlsen, Toten lodd 4

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

Styreleder orienterte om styrets arbeid og arbeidsoppgaver, der fokus har vært rettet mot:

- Norsk rovviltpolitikk og forvaltning
- Tomtefestelova
- Nedsetting av arbeidsgruppe
- Skattlegging av bygdeallmenninger
- Rundskriv til Allmenningslovene
- Skogbruk og skogindustri
- Statsallmenninger som forvaltes som bygdeallmenninger hva skogbruket angår, og deres forhold til Statskog SF
- Opplegg for desentraliserte styrekurs

Styresaker i kalenderåret
Det ble holdt 6 styremøter og opprettet 22 saksnummer.

- Gjennomgang av revisjon av Allmenningslovene, bl.a. ved besøk i LMD
- Norsk rovviltpolitikk og rovviltforvaltning, bl.a. gjennom møte i KMD
- Tomtefesteloven
- Skogbruk og skogindustri
- Skattesaken på Hadeland, og Norsk Almenningsforbund sin involvering, også økonomisk
- Nedsetting av arbeidsgruppe som bl.a. skal:
    - *beskrive problemstillingene som reises gjennom skattesaken*
    - *liste opp og prioritere argumenter som taler for løsninger allmenningene vil være tjent med, men som samtidig viser det samfunnsansvar allmenningene innehar*
- Statsallmenninger som forvaltes som bygdeallmenninger hva angår skogbruket og virkesretten, og deres forhold til Statskog SF
- Planlegging og utarbeiding av kurs i styrearbeid i egen regi
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling
    - *Skogbruk, bruk av trevirke, avsetningsproblematikk, bioenergi og energipolitikk*
    - *Orientering fra LMDep og Norsk Almenningsforbund*

2015 Årsmøte på Honne Hotell og Konferansesenter, Biri

Det deltok 52 stemmeberettigede representanter fra 26 medlemsallmenninger.

Styret

Lars Even Nordby, Holter L
Ola Hougsrud. Stange
Bjarne Karlsen, Toten lodd 4
Stig Aaboen, Skjåk S
Trygve Brandrud, Lunner NL
Sæbjørn Forberg, Skjåk
Steinar P. Hegstad, Åsen

Vanlige årsmøtesaker

Styresaker i kalenderåret
Det ble holdt 4 styremøter og opprettet 14 saksnummer.

- Skattesaken på Hadeland
- Arbeide med revisjon av Retningslinjer for bruksrettsutøvelse
- Arbeide med vedtektsendringer igangsatt
- Arbeide med utvikling av styrekurs
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling

2016 Årsmøte på Scandic Hamar

Arrangør: Romedal og Stange allmenninger

Det deltok 53 stemmeberettigede representanter fra 28 medlemsallmenninger

Styret

Lars Even Nordby, Holter L	Trygve Brandrud, Lunner NL
Ola Hougsrud, Stange	Steinar P. Hegstad
Bjarne Karlsen, Toten lodd 4	Sæbjørn Forberg, Skjåk

Sæbjørn Forberg, Skjåk S fra januar 2016

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Det ble redegjort for et underskudd på vel kr. 33 000, som skyldtes Norsk Almenningsforbunds forskudtering av saksomkostninger til skattesaken på Hadeland i påvente av endelig dom
- Forbundsstyrets planer for kommende år skal innlemmes i vedtektene
- Medlemsallmenningenes rapporteringsplikt skal innlemmes i vedtektene
- Styrets planer for kommende år
    - *Fullføre revisjon av Retningslinjer for bruksrettsutøvelse*
    - *Tilby regionale styrekurs*
    - *Oppgradere hjemmesiden*
    - *Følge opp skattesaken på Hadeland*
    - *Arrangere seminar på Honne i forbindelse med årsmøtet*
    - *Følge opp utvalget som reviderer fjellova og statsallmenningslova*
    - *Drøfte hvordan en kan motvirke marginaliseringen av grunneierperspektivet innen utmarksforvaltningen og beiteretten*
    - *Forberede Norsk Almenningsforbunds 100 års jubileum i 2019*

Styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 6 styremøter og opprettet 27 saksnummer.

- Revisjon av Retningslinjer for bruksrettsutøvelse
- Arbeide med revisjon av vedtektene for Norsk Almenningsforbund
- Skattesaken på Hadeland
- Beiterett og rovdyr
- Oppgradering av Norsk Almenningsforbunds hjemmeside www.nalf.no
- Dialogmøte med LMD, der det var enighet om å styrke dialogen framover
- Moms i forbindelse med skogsveger, der Skogn og Grønningen allmenninger ikke får fradrag av inngående moms i forbindelse med bygging, drift og vedlikehold av skogsveger når vegene også blir brukt til ikke-avgiftspliktige formål, som tilkomstveger

til festetomter
- Norsk Almenningsforbund 100 år i 2019 med feiring i forbindelse med årsmøtet i 2020
- Fagsamling, bl.a. med tema «Skogen, industrien og det grønne skiftet»

Årsmøtelunsj på vakre Malungen i Romedal Almenning i forbindelse med årsmøtebefaringen i Stange 2016. (Foto: Romedal og Stange allmenninger)

2017 Årsmøte på Honne Hotell og Konferansesenter, Biri

Det deltok 50 stemmeberettigede representanter fra 27 allmenninger.

Styret

Lars Even Nordby, Holter L
Ola Hougsrud. Stange
Christian D. Meyer, Toten lodd 3
Sæbjørn Forberg, Skjåk S
Trygve Brandrud, Lunner NL
Ole Petter Kleiven, Espedalen
Steinar P. Hegstad, Åsen

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Status i skattesaken på Hadeland
- Enstemmig årsmøtevedtak om reviderte retningslinjer for utøvelse av bruksrett
- Enstemmig vedtektsendring om at Norsk Almenningsforbund skal ha 5 styremedlemmer, 5 distrikter og valgkomitè med 5 medlemmer, med innfasing i 2020

Styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 4 styremøter og opprettet 23 saksnummer.

- Skattesaken på Hadeland
- Anmodning om et møte med revisor og regnskapsfører for å diskutere framtidig revisjonsordning for Norsk Almenningsforbund
- Forslag til reviderte Retningslinjer for utøvelse av bruksrett legges fram for årsmøtet til godkjennelse
- Rovdyrsommeren 2017 på Hadeland, Toten og Romerike
- Videre arbeid med rovdyr og beiteretten
- Rovvilt og Riksrevisjonen på nytt?
- Orientering om møte med revisjonsfirma BDO, som vil prioritere kompetanse innen allmenningsregnskap og skatt
- Bruksberettigede og habilitet i kommunale organer, med utgangspunkt i en betenkning fra advokatfirmaet Kluge som argumenterer for at bruksberettigede er inhabile i kommunale organer når saker som angår vedkommendes allmenning skal behandles
- Oppfølging av habilitetsspørsmålet, der adv. Aamodt Brænden har konkludert med at hjemmel til bruksberettiget eiendom ikke fører til inhabilitet når allmenningssaker behandles i kommunale organer
- Innspill til revisjon av Forskrift om skogsdrift i Oslomarka sendt LMD
- Invitasjon til Skogn og Grønningen, Langmorkje, Fron, Øyer, Gjerdrum og Ullensaker allmenninger (forvaltet som bygdeallmenning hva skogbruket og virkesretten angår) til drøftingsmøte om Statsallmenningsutvalget
- Videre oppfølging og innspill til Statsallmenningsutvalget
- Norsk Almenningsforbund 100 år i 2019, -jubileumspublikasjon og markering i forbindelse med årsmøtet i 2020
- Planlegging og gjennomføring av fagsamlinger i Trøndelag 21. februar og på Honne 30. mars
    - *Styrets forslag til reviderte retningslinjer for utøvelse av bruksrett*
    - *Presentasjon av Norsk Almenningsforbund sin hjemmeside*
    - *Suksessfaktorer ved utvikling av hyttefelt*
    - *Viktige faktorer knyttet til tomtefeste*
    - *Rettshistorisk introduksjon om eiendomsretten i Norge, med spesiell vekt på bygdeallmenningene*
    - *Eiendomsrett og politikk*
    - *Hvordan skape samarbeid og bygge tillit mellom grunneier, pressgrupper og andre interessenter?*

2018 Årsmøte på Sanner Hotell, Gran

Arrangør: Hadelandsallmenningene

Det deltok 46 stemmeberettigede representanter fra 25 allmenninger.

Styret

Lars Even Nordby, Holter L til 30/6
Trygve Brandrud, Lunner L fra 30/6
Ola Hougsrud, Stange til 30/6
Steinar P. Hegstad, Åsen
Karin Marie Røhne, Romedal fra 30/6
Sæbjørn Forberg, Skjåk S
Trygve Brandrud, Lunner NL til 30/6
Christian D. Meyer, Toten lodd 3 NL
Ole Petter Kleiven, Espedalen
Olav Resaland, Eidsvoll fra 30/6

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Årsoverskuddet i 2017 på vel kr. 314 000 skyldes refusjon av utlegg i forbindelse med skattesaken på Hadeland etter Høyesterettsdommen,- reelt overskudd er knapt kr. 50 000
- Skattesaken på Hadeland etter at Lunner og Brandbu og Tingelstad allmenninger vant fram både i Borgarting lagmannsrett og i Høyesterett i 2017
- Orientering om styrets planer for kommende år
    - *Kontakt med offentlige myndigheter og relevante institusjoner/organisasjoner*
    - *Servicefunksjoner for medlemsallmenningene*
    - *Møteplass for faglig utvikling*
    - *Samling og distribusjon av statistikk og viktig arkivmateriale*
    - *Markering av Norsk Almenningsforbunds 100 års jubileum i 2019 og 2020*
    - *Oppfølging av skatteregimet for allmenninger*
    - *Beiteretten under press, og forholdet til rovdyr*
    - *Uttalelse om innstillingen fra Statsallmenningsutvalget*
    - *Tomtefeste ABC*
- Profilering av allmenningenes betydning
- Forslag om oppnevning av utvalg for utredning av Norsk Almenningsforbund som næringspolitisk aktør
- Fagprogram
    - *Tre i moderne boligbygging*
    - *Rovdyrproblematikk og beitebruk*

Styresaker i kalenderåret

Det ble holdt 6 styremøter, derav ett e-postmøte, og opprettet 37 saksnummer.

- Faste oppgaver og aktuelle prosjekter for forbundsstyret

- Fortsatt fokus på norsk rovviltpolitikk, bl.a. gjennom «Naturbruksalliansen»
- Innstilling fra Statsallmenningsutvalget, og møte med de 6 medlemsallmenningene som er berørt
- Drøfting av framlagt skisse til jubileumsskrift, innhold, omfang, økonomi, tidsfrister og forfatterskap m.m.
- Pensjonsordninger
- Innmelding i og finansiering av «Naturbruksalliansen»
- Utarbeidet notat om endring av bruksregler ved oppretting av fond bekostes av Norsk Almenningsforbund og distribueres til medlemsallmenningene
- Bredt fokus på utviklingen i skattesaken på Hadeland
- Deponering av Norsk Almenningsforbunds arkivmateriale
- Produksjon av info-plakater til oppslag i allmenningene, distribueres til medlemsallmenningene
- Norsk Almenningsforbunds næringspolititiske engasjement og strategier framover
- Revisjon av forbundets styrekurs
- Bruksregler og fond
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling på Honne
    - *Orientering fra Norsk Almenningsforbund*
    - *Oppsummering og rettslige implikasjoner etter Høyesteretts dom i skattesaken på Hadeland*
    - *Gjeldende skatte- og avgiftsregler for bygdeallmenninger, og mulige skatterettslige følger av dommen i skattesaken*
    - *Pensjon i bygdeallmenninger*
- Utvikling i skattesaken på Hadeland etter utspill fra Skatt Øst

2019 Årsmøte på Toten Hotel Sillongen på Østre Toten

Styret

Trygve Brandrud, Lunner L
Ole Petter Kleiven, Espedalen
Olav Resaland, Eidsvoll
Sæbjørn Forberg, Skjåk S
Christian D. Meyer, Toten lodd 3 NL
Steinar P. Hegstad, Åsen
Karin Marie Røhne, Romedal

Årsmøtesaker til orientering og drøfting/behandling

- Årsresultatet for 2018 viste en minus på vel 107.000 kroner, som skyldes ekstra utgifter knyttet til «stort årsmøte», bevilgning til Naturbruksalliansen og arbeidet med jubileumsskrift
- Skattesaken på Hadeland etter at Lunner og Brandbu og Tingelstad allmenninger

vant fram både i Borgarting lagmannsrett og i Høyesterett i 2017
- Orientering om styrets planer for kommende år
- Presentasjon av spørreundersøkelse til allmenningene
- Smakebiter fra arbeidet med jubileumsskrift, med hovedvekt på perioden 1994-2019
- Presentasjon av Toten Almenning lodd 5 og Øyer Almenning
- Næringspolitikk

Styresaker i 1919 fram til årsmøtet 4. april 2019
- Godkjenning av forslag til innkalling og dagsorden for årsmøtet på Toten Sillongen Hotell
- Gjennomgang av årsmelding og årsregnskap for 2018
- Planlegging av «jubileumsårsmøtet» i 2020, med Løiten Almenning som vertskap og arrangør
- Forbundsstyret tok orienteringen om framdrift og budsjettramme for jubileumsbok til orientering, men beslutning om presentasjonsform, trykking og digital form eller bare digital tas ikke før i styremøte august 2019
- Fortsatt fokus på norsk rovviltpolitikk, tilfredshet med aktivitetene i Naturbruksalliansen
- Retningslinjer om behandling av personopplysninger i allmenningene vedtatt
- Etter ansøkning ble Flaksjø og Lillefjell bygdealmenning i Trøndelag tatt opp som nytt medlem fra og med 2019
- Planlegging og gjennomføring av fagsamling på Sillongen i forbindelse med årsmøtet
- Orientering fra Norsk Almenningsforbund
- Tema næringspolitikk
- Utvikling i skattesaken på Hadeland etter utspill fra Skatt Øst
- Forslag om at Norsk Almenningsforbund skal lyse ut ett eller flere jubileumsstipend til studenter som skriver masteroppgaver med allmenningsrelevante tema
- Revisjon av styreinstruks og instruks for allmenningsbestyrer/daglig leder
- Drøfting av videre arbeid med næringspolitikk og organisasjonsutvikling
- Vedtak om utlysing av jubileumsstipend til masteroppgave ved NMBU og jusstudenter ved UiO med en samlet ramme på kr. 100 000.
- Vedtak om publisering av jubileumsboka i både trykt og digital/web-basert versjon

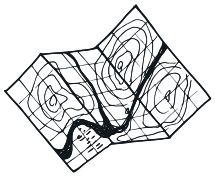

Bygdeallmenningene mot 2030

«*Det var den beste av alle tider, det var den verste av alle tider, det var visdommens tidsalder, det var dumhetens tidsalder, …* » Slik begynner romanen To byer av Charles Dickens utgitt for 160 år siden. Framtidsoptimisme og ditto pessimisme er ikke noe nytt, og Dickens utsagn kan like godt stå som overskrift for vår tid som den gjorde for hans. Kriser og muligheter går hand i hand, nå som da.

Dette er et greit utgangspunkt å ha i tankene når vi i det følgende skal prøve å si noe om hvordan betingelsene for bygdeallmenningene kan utvikle seg de neste 10 årene. Framtida er ikke gitt, men skapes ut fra dagens forutsetninger. En viktig og handfast forutsetning i møtet med framtida er bygdeallmenningenes kapital- eller ressursgrunnlag.

Vi begynner derfor kapitlet med å gjøre rede for styrker og svakheter ved dette ressursgrunnlaget, slik det kom fram i en spørreundersøkelse til medlemmene av Norsk Almenningsforbund i 2018. Men disse indre forutsetningene er selvsagt bare en del av bildet. Ytre forutsetninger rundt allmenningene er minst like viktige. Neste punkt er således å skissere hvilke ytre trusler og muligheter bygdeallmenningene står overfor i den nære framtida. Mot slutten av kapitlet blir de indre og ytre forutsetningene forsøkt ført sammen, for å klargjøre hvordan handlingsrommet disse skaper kan benyttes til fordel for allmenningene.

Det eneste som er sikkert med denne typen framtidsanalyser, er at forholdene ikke vil utvikle seg som forutsagt. Men hovedpoenget er heller ikke å si noe sikkert om framtida. Hovedpoenget er nettopp å invitere til diskusjon om hvordan bygdeallmenningene best kan utnytte handlingsrommet som alltid er der i møtet med framtida.

Kapitalgrunnlaget

I Norge er det i alt 52 bygdeallmenninger og 8 statsallmenninger der skogen blir drevet som bygdeallmenning. Av disse er 41 medlemmer i Norsk Almenningsforbund. Alle de største og mest ressursrike allmenningene er med i forbundet. Flesteparten av de som ikke er organisert finner vi i Nord-Hordaland og Sogn. Dette dreier seg for det meste om mindre eiendommer.

Tabellen under sammenfatter noen hovedtall for allmenningene som er medlemmer av Norsk Almenningsforbund. Det er snakk om store arealressurser, og flere av allmenningene er å finne på listen over Norges største private eiendommer. Den produktive

Kulturlandskap. (Foto: Vang Almenning)

skogen omfatter ca. 2,3% av det samlede produktive skogarealet i landet.

Det går også fram av tabellen at allmenningene representerer betydelige beiteressurser for rundt regnet 12 600 bruksberettigede. Videre kan vi lese endret bruk av utmarka som følge av norske husholdningers økende velstand ut av tabellen. Flere allmenninger satser sterkt på hyttemarkedet, og tallet på fritidsfester i hos medlemmene av allmenningsforbundet nærmer seg raskt 8000.

De siste radene i tabellen viser at allmenningene har solid eigenkapital, og at de hvert år tilfører betydelige bidrag til de bruksberettigede og sine bygdelag i alminnelighet. Nøktern forretningsdrift og langsiktig tankegang er et kjennetegn ved bygdeallmenningene.

NOEN SUMMERTE HOVEDTALL FOR MEDLEMMENE I NORSK ALMENNINGSFORBUND

	1994	**2019**
Totalt areal, daa	7 535 500	7 331 369
Produktiv skog, daa	1 931 200	1 965 332
Antall bruksretter	15 185	12 601
Årlig avvirking, m3		Ca. 365 000
Antall festetomter (2018)		7861
Antall storfe på beite		Ca. 10 500
Antall sau på beite		Ca. 70 000
Årlige bruksrettsytelser og tilskudd, mill. kr		40
Årlig stipulerte ytelser til bygdelagene, mill. kr		5
Samla bokført egenkapital, mill. kr		1400

Bygdeallmenningene rår altså over betydelige ressurser. Samtidig er det viktig å understreke at allmenningene utgjør en uensartet gruppe. Størrelsen på bygdeallmenningene varierer fra noen få tusen mål produktiv skog til over 200 tusen mål med Romedal, Løiten og Gran allmenninger som de tre største. Allmenningene med store fjellvidder skiller seg ut med hensyn til areal. Dette gjelder spesielt Skjåk Almenning med et samla areal på 1,96 millioner daa og Oppdal Bygdealmenning med 1,16 millioner daa. Noen allmenninger er små med beskjedne ressurser, mens andre er store og bidrar mye til samle tallene ovenfor. At allmenningene er ulike med forskjellige muligheter, er derfor et viktig punkt å ta med seg i den videre diskusjonen.

Mye fornybar naturkapital i form av skog, beite, jaktbart vilt, fisk og festetomter er

derfor en sterk side ved bygdeallmenningene. Med egenkapitalandeler på 80-90% mange steder, er også den finansielle stilling sterk. En annen sterk side er selve eiendomsformen bygdeallmenning. Vegen gjennom høyesterettsdommer og lovgiving fram mot bygdeallmenningsloven av 1992 var på mange måter lang og tornefull, men med egen lov må bygdeallmenningene kunne sies å ha en solid institusjonell og rettslig forankring. Til sist, og ikke minst, har allmenningene i lang tid vært drevet profesjonelt av kompetente fagfolk, og allmenningene er derfor virksomheter som representer mye erfaring når det gjelder forvaltning og bruk av skog og utmark.

Med hensyn til bemanningen, kommer likevel en svak side fram når vi går nærmere inn på utviklingen. Vi har ikke jamførbare tall for endringene de siste 25 år, men det synes klart at tallet på ansatte i allmenningene er betydelig redusert. Dette er kritisk i en tid der kravene til profesjonalitet, omstillingsevne og innovasjon er i fokus både i næringslivet og samfunnet i stort. Konfrontert med disse utviklingstrekkene, blir fagmiljøene i allmenningene i enda større grad enn tidligere små og sårbare.

I følge spørreundersøkelsen, var i alt 146 personer direkte ansatt hos medlemmene av Norsk Almenningsforbund i 2018. Disse utførte til sammen 140 årsverk. Om lag 50 av disse er knyttet til bedrifter som sagbruk og byggevareutsalg som ikke er skilt ut som egne datterselskaper. Omtrent like mange jobber med forskjellige typer utmarksskjøtsel og service, selv om det ikke er mange tradisjonelle skogsarbeidere igjen i allmenningene. I tillegg til de 146 som står på lønningslistene til allmenningene, kommer personer ansatt i utskilte selskaper og datterbedrifter. Hvor mange dette er, mangler vi opplysninger om.

I alt 16 allmenninger har ikke egne ansatte i det hele tatt. Disse har løst oppgavene med drift og administrasjon på forskjellige måter. Noen allmenninger, slik som Romeriks Allmenningene og loddene 3, 4 og 5 på Toten har valgt å opprette egne selskaper for å ta seg av allmenningsdrifta. Flere allmenninger i Trøndelag og Gudbrandsdalen har satt bort drift og administrasjon til skogeiersamvirket. En siste løsning er inngå avtale der et lokalt regnskapskontor tar seg av den daglige allmenningsdrifta.

Dersom vi går inn på allmenningene med egen ansatt bestyrer, er bestyrerressursen i fire allmenninger mindre enn ett årsverk. Ytterligere fire allmenninger har bestyrer på fulltid, men der bestyrer er eneste ansatt. Blant medlemmene i forbundet er det bare en håndfull allmenninger som har så mange egne ansatte i drift og administrasjon at det er snakk om fagmiljøer av betydning. Disse fagmiljøene er av naturlige og historiske grunner nokså ensidig skog- og utmarksfaglig orientert.

En annen svakhet ved allmenningene går på kjønn. Dette gjelder både med hensyn til styrene og bestyrerne. Av spørreundersøkelsen går det fram at bare to kvinner er allmenningsbestyrere. Videre er bare 38 av i alt 226 styremedlemmer i bygdeallmenningene kvinner. Det vil si en andel på beskjedne 17%. I jubileumsåret er det ingen kvinnelig styreleder, og bare ei kvinne er nestleder. Denne skeive kjønnssammensetningen kan føre til at viktige perspektiver og erfaringer ikke kommer fram i ledelsen av allmenningene.

Satsinger og tilpassinger på 2000-tallet

Sammenlignet med den første etterkrigstida, har tømmerprisene de siste tiårene vært lave. Dette skyldes forskjellige årsaker, som internasjonale markedsforhold og radikal effektivisering av skogbruket. Spesielt for Norge, i forhold til Sverige og Finland, er dessuten at skogbruket og treindustrien har havnet i skyggen av oljenæringa. I alle fall fram til nå.

Allmenningene har reagert forskjellig på de strukturelle utfordringene fra omverdenen. Jamfør ovenfor, har effektiviseringen og rasjonaliseringen i selve skogbruket også der vært formidabel. Treindustrien har også gjennomgått betydelige endringer, der stordriftsfordeler er tatt ut gjennom kraftig omstrukturering av næringa.

Allmenningssagbrukene som ikke er nedlagt, er for en stor del skilt ut som egne selskap og/eller fusjonert inn i større enheter. Etter at Gran Tre AS i 2018 gikk sammen med Gausdal Bruvoll SA, er det i jubileumsåret bare Ringalm Tre AS av større sagbruksvirksomheter som er heleid av allmenninger. I tillegg finnes det fortsatt en håndfull mindre nisjerettede sagbruk eid og drevet av bygdeallmenningene. (Åsen, Skjåk, Langmorkje, Furnes, Eina, Toten lodd 1/Homla sag).

For å få flere bein å stå på, har en rekke allmenninger satset på byggevarehandel både som alternativ og tillegg til sagbruksvirksomhet. Byggevarehandelen er sterkt preget av konkurranse, kjedebygging og tiltakende markedskonsentrasjon gjennom oppkjøp. På samme måte som i trelastnæringen, er det tendenser i byggevarevirksomheten til at allmenningene trekker seg tilbake i verdikjeden og går mer over til ren eiendomsdrift. Et eksempel på dette er at Gran Almenning nylig inngikk avtale med Løvenskiold Handel AS om drift av byggevareutsalget Maxbo Gran. Et annet eksempel er Hedalm Holding AS, som i dag er et rent eiendomsselskap eid av allmenningene Løiten, Stange, Romedal og Vang.

Inntrykket er derfor at de fleste bygdeallmenningene i senere år har trukket seg bakover i verdikjedene mot kjerneaktiviteter som skogbruk og andre utmarksnæringer - samt drift og utvikling av eiendom. Når det gjelder det siste, så har allmenninger med gunstig beliggenhet de siste 25 årene hatt stor vekst innenfor eiendomsutvikling ved opparbeiding, bortfesting og salg av tomter til hytter og fritidshus. Dette gjelder i særdeleshet Ringsaker allmenningene, med Brøttum og Ringsaker i spissen. Men også flere andre allmenninger, som Løiten og Skjåk, har betydelige inntekter fra hyttetomter. Det må også nevnes at Brandbu og Tingelstad Almenning er i ferd med å utvikle et lovende hytteområde på Lyngna, bare en times kjøring fra Oslo. Enda nærmere Oslo ligger Sagparken med boliger og forretningsbygg som Lunner Almenning bygger ut på den gamle sagbrukstomta på Harestua. I jubileumsåret er Sagparken det mest omfattende eiendomsutviklingsprosjektet i allmennings-Norge.

Muligheter og trusler i den nære framtida

Store ressurser er framhevet som en styrke ved bygdeallmenningene, mens små, ensidige og sårbare fagmiljøer er pekt på som en svakhet. Tilbaketrekning i verdikjedene mot kjerneaktiviteter under fallende råvarepriser er forståelig, men kan være en risikabel «innelåsings strategi». Flest lyspunkter finnes innenfor eiendomsutvikling, men disse er skeivt fordelt ut fra geografisk beliggenhet, manglende syn for mulighetene som ligger i beliggenhet, og begrensninger på grunn av arealvern.

Med dette som bakgrunn; hvilke muligheter og trusler venter i den nære framtida? Tatt for gitt at et grønt skifte med fokus på bioøkonomi tvinger seg fram på grunn av klimaendringer, bør utgangspunktet være optimistisk i alle fall for de skogrike allmenningene. Mye taler for at vi går inn i en ny trealder, der skogen blir framtidas «grønne gull». Allmenningsskogene har vært drevet planmessig i lang tid. I tillegg har allmenningene som nevnt mye skogfaglig kompetanse, som bør gjøre det mulig å utnytte mulighetene det grønne skiftet skaper.

Et strategisk spørsmål framover med hensyn til skogen er om allmenningene skal nøye seg med å være råvareleverandører, eller om de på nytt skal ta en mer offensiv posisjon framover i verdikjedene, for det er gjerne der de største verdiene blir skapt.

Utfordringene for å lykkes med mer offensive posisjoner er mange. Både trevare- og treforedlingsindustrien er på grunn av stordriftsfordeler og markedsforhold dominert av noen få store og kapitalkrevende virksomheter, og i dette bildet blir allmenningene små. Mye spennende innovasjon kommer til å skje med tre som råstoff innenfor bio-raffinering og bioteknologi i alminnelighet, men dette er høyteknologiske aktiviteter der allmenningene mangler forutsetninger for å delta. Til sist bør allmenningene avstå fra for risikable engasjementer. Allmenningene skal jo forvaltes og utvikles i et langsiktig perspektiv som fellesressurs for de eiendoms- og bruksberettigede.

Disse motforestillingene bør likevel ikke utelukke at allmenningene kan engasjere seg sterkere i småskala innovasjon rettet mot nisjer i markedet for skogbaserte produkter. Etter nødvendige risikovurderinger, kan også kapitalsterke allmenninger vurdere å delta framover i de industrielle verdikjedene som investorer på eiersiden.

Uansett hvordan allmenningene velger å posisjonere seg, vil utgangspunktet være at de er råvareleverandører av trevirke. For å sikre sin del av verdiskapingen fra skogen, vil det derfor være avgjørende at allmenningene framover tar aktive og strategiske roller innenfor skogeierorganisasjonene. Næringspolitikk bør slik sett få tydeligere fokus hos allmenningene. Dette gjelder både nasjonalt og lokalt i kommunene.

Det grønne skiftet gir nye muligheter for skogbruket. Det samme bør også være tilfelle med hensyn til energiproduksjon i tillegg til bio-varme, der mange bygdeallmenninger allerede i er engasjert. Dette gjelder blant annet allmenningene på Toten og Hadeland. Allmenningene er store grunneiere, og det finnes sikkert arealer som er egnet for utbygging av vindkraft. Men landbasert vindkraft er kontroversielt, slik at det er usikkert

Skogplanting. (Foto: Løiten Almenning)

om allmenningene bør engasjere seg på dette området. Da er kanskje solenergi et mer lovende område, blant annet fordi solenergi lar seg samkjøre med bioenergi - og eventuelt varmebrønner - i perioder der innstrålinga fra sola er liten.

Nordmenn er jamt over et friluftelskende og pengesterkt folkeferd. Dette nyter blant andre de som tilbyr hytteområder, skiløyper, turstier, jakt og fiske godt av. Med utsikter for de nærmeste årene, er det bare en alvorlig økonomisk krise, med lånekollaps og høy arbeidsledighet, som kan snu om på dette. Dessuten er det gode grunner for å mene at mer aktivt friluftsliv vil gå inn som en vesentlig mental del av det grønne skiftet. Slik kan det gjerne bli flere turer med el-bil til hytta og færre flyturer til fjernere strøk framover.

Det er derfor sannsynlig at etterspørselen etter hytter og hyttetomter vil holde seg oppe de nærmeste årene, noe som skaper muligheter for allmenningene både i utbyggingsfasen og i markedet hyttefolket skaper etterpå. Gitt gode bredbånds-løsninger og et stadig mer fleksibelt arbeidsliv, vil hytter og fritidshus bli enda mer attraktive som i perioder kombinerte bo- og arbeidsplasser i årene som kommer.

Noen nokså opplagte muligheter for bygdeallmenningene er nevnt i det foregående, og det finnes opplagt flere. Hva så med truslene? Litt refleksjon rundt dette spørsmålet, får dobbeltheten ved all utnytting av utmarksressurser til å tre fram. For det som for noen blir oppfattet som et gode og en mulighet, blir for andre oppfattet som et onde og en trussel. Noen kjappe eksempler er: Flere rovdyr blir av mange sett på som et gode fordi det fremmer biologisk mangfold og fører «naturen» tilbake til «naturen», mens ulv, jerv, gaupe, bjørn og ørn med rette blir oppfattet som en trussel mot beitenæringa.

Aktivt skogbruk og skogreising tar opp CO2 fra lufta gjennom fotosyntesen og bidrar på den måten til å dempe global oppvarming, samtidig blir det hevdet at skogbruk bidrar negativt til klimakrisen ved redusert albedo og frigjøring av nettopp CO2 til atmosfæren. Dessuten blir det hevdet at skogbruket en trussel mot artsmangfold og rødlistearter.

Hyttebygging er et tredje eksempel: Hyttene får folk ut og nærmere naturen, noe som kan bidra til både folkehelse og naturforståelse. På den andre sida blir hyttebygging beklaget fordi hyttene gjør det økologiske fotavtrykket større.

Et siste eksempel: Med statistikk blir det argumentert for at utbredelsen av villmarkspreget natur skrumper kraftig inn. Det vil si områder mer enn 5 kilometer unna tyngre tekniske inngrep. Samtidig gror for eksempel gamle seter- og beiteprega landskap til i rekordfart over hele landet. Tekniske naturinngrep fra tidligere tider langt inne i ødemarka blir dessuten sett på som verneverdige kulturminner, slik som gamle fangstanlegg og lignende.

Meningen med å dra fram disse eksemplene er ikke å være polemisk. Meningen er å få fram at forenkling og tabloidisering av konfliktene rundt utmarksbruk innebærer en betydelig trussel mot bygdeallmenningene og grunneiere generelt. Alle konfliktene nevnt ovenfor har balanserte og bærekraftige løsninger som kan utkrystalliseres gjennom saklig argumentasjon og ordskifte mellom berørte parter. Barskoger er eksempelvis resiliente

økosystemer, med høy evne til absorbere påkjenninger og til å gjendannes etter for eksempel hogst eller brann.

Men selv om allmenningene sitter på mye fagkunnskap om skog og utmark, sitter de med lite kompetanse når det gjelder kommunikasjon og formidling av denne kunnskapen til andre interessenter. Dette er et kritisk punkt som innebærer politisk risiko det er nødvendig å ta hensyn til i et samfunn der både seriøse og mindre seriøse medier bidrar sterkt til å forme virkelighetsoppfatningen. Denne utfordringen blir ikke mindre på grunn av stadig sterkere urbanisering av befolkningen både i geografisk og holdningsmessig forstand. I samme retning drar tendenser til politisk polarisering mellom by og bygd.

En annen trussel mot bygdeallmenningene er utviklingen i selve jordbruket. Det blir færre aktive bønder, og selv blant eiere og bruksberettigede er kunnskapen om allmenningene ofte mangelfull. Det er grunnleggende at bygdeallmenningene primært er del av jordbruket i sine respektive bygdelag, og å skape bevissthet omkring dette både blant bønder og i opinionen omkring er en sentral oppgave for allmenningene. Dessuten vil uttynningen av aktive bruksberettigede over tid kunne føre til problemer med rekruttering av skikkede personer til allmenningsstyrene. Flere driftige og faglig dyktige kvinner må rekrutteres til allmenningsstyrene.

Avslutning

Oppsummert er det ikke markedskreftene som utgjør hovedtruslene mot bygdeallmenningene framover. Tvert om, i lys av det grønne skiftet og bio-økonomi gir markedene mange muligheter. Men å være i stand til å utnytte disse mulighetene byr på utfordringer. For det første må allmenningene evne å se mulighetene, og de må kunne omsette disse mulighetene i handling, innovasjon og entreprenørskap. I forhold til dette er verken natur- eller finanskapital spesielt knappe ressurser i bygdeallmenningene. Begrensningene består først og fremst i at humankapitalen er knapp. Fagmiljøene er små og administrasjonene er slanket til beinet i de fleste allmenningene. I tillegg er trolig fagkunnskapen for snever i forhold til utfordringene allmenningene står overfor. Dette gjelder blant annet utfordringene med kommunikasjon som ble nevnt i det foregående, både internt mot eiere- og bruksberettigede så vel som eksternt overfor ytre interessenter og opinionen i alminnelighet. I forhold til begge dimensjoner er det snakk om betydelig politisk risiko hvis allmenningene ikke lykkes med å formidle sitt budskap.

I løpet av de siste 25 årene har bygdeallmenningene utviklet mange former for samarbeid både seg imellom og med andre grunneiere og organisasjoner. Spekteret for samarbeidet favner om alt fra sammenslåing slik som Brandbu og Tingelstad har gjort, via oppretting av felles administrasjon slik Stange og Romedal har gjort, til stiftelse av egne driftsselskaper slik det er gjort på Romerike og Toten. I tillegg finnes en rekke mer og mindre formaliserte tematiske og fra sak til sak samarbeid mellom allmenningene. Dette

kan dreie seg om alt fra samarbeid om felles forvalting av beite, jakt og fiske - slik Ringsaker jakt og fiskeområde er et eksempel på – til praktisk samarbeid om regnskapsløsninger og IKT.

For at bygdeallmenningene skal lykkes med å styrke kompetansen både i dybden og bredden, går veien uomgjengelig gjennom styrking av eksisterende og utvikling av nye samarbeidsløsninger. Hver for seg blir allmenningene for små og for svake. Med samarbeid og rekruttering av de riktige personene som tar de riktige grepene, kan det som fortoner seg som den verste av alle tider vendes til å bli den beste av alle tider.

Vi ser fremover på spennende år, nye utfordringer og mer utvikling i bygdeallmenningene. (Illustrasjonsbilde: Maria Kampesæter Kleiven)

	Total areal (daa)	Areal prod. skog (daa)	Balansekvantum (kbm)	Årlig avvirkning (kbm)	Bruksretter
BJERKE	27183	23786	5674	3691	139
BRANDBU OG TINGELSTAD	143990	121575	22000	22000	570
BRØTTUM	23000	17500	5340	5669	179
DOVRESKOGEN	36219	13821	1800	1850	180
EIDSVOLL	56000	47000	9000	8000	278
EINA ALMENNING	16000	13700	2800	2500	45
ESPEDALEN	251500	0	0	0	651
FLAKSJØ OG LILLEFJELL	12000	4000		450	59
FROL	23165	9274	1100	594	180
FRON	58598	19768	3500		651
FURNES	116000	65000	12360	11036	284
GJERDRUM	30560	24445	8323	2880	144
GRAN	185720	125568	19100	20260	530
HOLTER	29294	23982	4825	2684	93
HORG	42660	27465	4400	2000	98
JEVNAKER	52500	39300	6775	6000	198
JORAMO	83000	9500	1280	826	159
KVERNÅ	37540	17496	2000	1653	64
LANGMORKJE	884000	80000	7500	3800	426
LEKSVIK	111000	47000	4000	4200	203
LUNNER	91575	81549	19000	19000	468
LØITEN	220792	154959	68170	50000	580
NANNESTAD	27687	22545	6220	3082	131
NES	75000	50000	14500	13500	316
Oppdal Bygdealmenning	1160000	0	0	0	423
RINGSAKER	85000	65000	24800	20000	480
ROMEDAL	243000	204000	58500	50000	628
SKJÅK	1975000	82051	11000	9034	296
SKOGN OG GRØNNING	100000	36230	3500	1500	297
STANGE	126100	116000	40000	40000	381
STRINDE OG BØLE	40000	9000	1600	1000	103
TOTEN 1	29243	25371	5460	3000	577
TOTEN 2	55200	49600	9700	6500	580
TOTEN 3	74000	56000	11000	9100	447
TOTEN 4	35900	24460	4979	3000	204
TOTEN 5	42325	22750	5298	3000	162
ULLENSAKER	11320	10766	5471	3974	399
VANG	220000	96000	27446	15000	368
VELDRE	43000	36000	11000	10000	213
ØYER	430000	75000	3500	2100	267
ÅSEN	26298	17871	2500	2000	150
TOTALT	**7331369**	**1965332**	**455421**	**364883**	**12601**

Litteraturliste

Dobloug, Ragnar o.fl.: Norsk Almenningsforbund 50 år 1919-1969. Elverum, 1969.

Falkanger, Thor: Allmenningsrett. Universitetsforlaget. Oslo, 2009.

Gunnar Olofsson o.fl. : Skog 22. Nasjonal strategi for skog- og trenæringen. https://www.regjeringen.no/contentassets/711e4ed8c10b4f38a699c7e6fdae5f43/skog_22_rapport_260115.pdf

Helle, Knut o.fl.: Grunnbok i Norges historie: fra vikingtid til våre dager. Universitetsforlaget. Oslo, 2013.

Krokann, Inge: Det store hamskiftet i bondesamfunnet. Samlaget. Oslo, 1982.

Landbruks og matdepartementet: M-2 2014. Administrasjon og bruksrett i bygdeallmenninger og statsallmenningene. www.regjeringen.no/no/dokumenter/M-22014-Administrasjon-og-bruksrett-i-bygdeallmenninger-og-statsallmenningene/id764688/

Lovdata: Lov om bygdeallmenninger. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-06-19-59?q=bygdeallmenning

Magnus Lagabøters Landslov: Oversatt av Absalon Tarnager, Cammermeyers boghandel. Kristiania, 1915.

NOU 2018:11. Ny fjellov. Oslo, 2018.

Olsen, Kjell Meinich: Norsk almenningsret. Gyldendal. Oslo, 1928.

Sevatdal, Hans: Eigdomshistorie: hovudliner i norsk eigedomshistorie frå 1600-talet fram mot nåtida. Universitetsforlaget. Oslo, 2017.

Skogen og samfunnet: http://www.skogsnorge.no/userfiles/files/SkogsNorge-nytt%20vedlegg/Skogen%20og%20samfunnet.pdf

Statistisk Sentralbyrå: De lange linjene i landbruket. Tømmerverdien tre ganger så høy for 50 år siden. Oslo, 2016.

Statistisk Sentralbyrå: Gardsbruk, jordbruksareal og husdyr. Oslo, 2019. https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/stjord/aar

Statistisk Sentralbyrå: Landbruket i Norge 2011. 50 års landbrukshistorie i tekst og tall. Oslo, 2013.

Strøm Bull, Kirsti (red.): Natur, rett, historie. Akademisk Publisering. Oslo, 2010.

Strøm Bull, Kirsti og Winge, Nikolai K.: Fast eiendoms rettsforhold. Kort og godt. Universitetsforlaget. Oslo, 2009.

Vevstad, Andreas: "Saa skal alminding være …". Norsk Almenningsforbund 1919-1994. Mesnali, 1994.
Utvalg jubileumsbøker utgitt av medlemsallmenningene i Norsk Almenningsforbund

Alm, Jens M. (red): Toten-almenningenes historie. Toten Almenning lodd I, II, III, IV, V og Eina Almenning. Oslo, 1992.

Alm, Jens M.: Hadeland Almenning gjennom tidene.
Lut og lunnendi i sameie og utmark. Brandbu Almenning, Eina Almenning, Gran Almenning, Jevnaker Almenning, Lunner Almenning, Tingelstad Almenning. Gjøvik, 1975.

Bjørseth, Arnt (red.): Høyt over vidden bak Strætesfjell. Flaksjø- og Lillefjell bygdeallmenning 200 år. Flaksjø- og Lillefjell bygeallmenning. Gjøvik, 2000.

Fritsvold, Rolv: Langmorkje Almenning. Glimt fra historien.
Utgitt i anledning 50 år forvaltet som bygdealmenning 1949-1999. Langmorkje Almenning. Vågå, 1999.

Håkenåsen, Johannes: Almenningene i Ringsaker. Ringsakeralmenningenes historie bind 1. Ringsakeralmenningene. Gjøvik, 1982.

Jebens, Otto: Rett og urett i Oppdal. Oppdal Bygdealmenning. Trondheim, 2005.

Lien, Sigmund: Stange Almenning 1822-1972: 150 år. Mesna trykk. Lillehammer, 1972.

Nordhagen, Arnfinn: Allmenningene Brøttum, Ringsaker, Nes, Veldre 1980-2014. Brøttum, Ringsaker, Nes og Veldre Almenning. Hamar, 2017.

Syversen, Odd Magnar: Kjøpet av Løiten Almenning i 1836 og Løiten Sogneselskaps virksomhet. Løiten Almenning. Otta, 1996.

Syversen, Odd Magnar: Løiten Almenning. 150 år som bygdealmenning. Løiten Almenning. Elverum, 1986.

Syversen, Odd Magnar: Romedal Almennings historie I-V. Romedal Almenning, 1992-1999.

Tengesdal, Svein og Aaboen, Stig: Skjåk Almenning 200 år 1 798-1998. Skjåk Almenning. Otta, 1998.

Vevstad, Andreas: Ringsakeralmenningene etter 1915. Ringsakeralmenningenes historie bind 2. Ringsakeralmenningene. Elverum, 1980.

Muntlige kilder er allmenningsbestyrere og styremedlem i ulike allmenninger.

NORSK ALMENNINGSFORBUND

www.nalf.no

Gode råd krever nærhet

BDO er et rådgivnings- og revisjonsselskap med over 70 kontorer i hele landet. Gjennom ekte engasjement, faglig tyngde, og solid bransje- og lokalkunnskap er vi med og bygger et sterkt næringsliv og gode samfunn.

Kontakt oss for en hyggelig prat om mulighetene for din virksomhet:
957 67 000 eller hamar@bdo.no

BDO

BDO TETT PÅ

THALLAUG
www.thallaug.no

Vi ønsker
Norsk Allmenningsforbund
tillykke med 100-årsjubileumet!

Advokatfirmaet Thallaug
har mer enn 100 års tjeneste som juridisk rådgiver for allmenninger og grunneiere i spørsmål om bl.a. fast eiendom, jordskifte, jakt, beite, tomtefeste etc.

Advokatfirmaet Thallaug ANS
P.b. 354, 2602 Lillehammer, tlf. 61 27 99 50 post@thallaug.no